

ha-kol

הקול

br. 126
rujan/listopad 2012.
elul 5772./tišri/hešvan 5773.

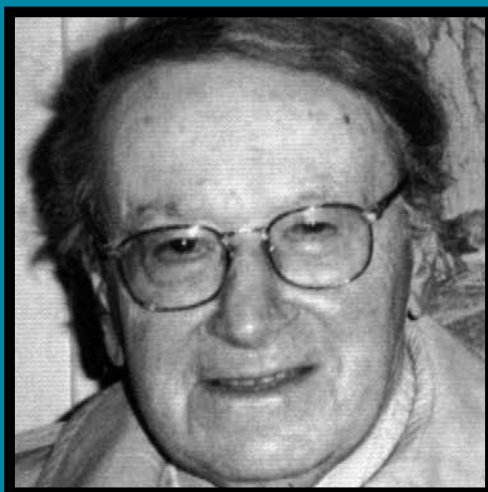
Maja Bošković-Stulli

9.11.1922.-14.8.2012.

Mirjana Gross

22.5.1922.-23.7.2012.

Mirko Mirković

6.6.1913.-19.7.2012.

Zihronam Livraha

ŽIDOVSKA OPĆINA OSIJEK – TRADICIONALNI (PRED)SUKOT

I IZLET U ETNO-SELO KARANAC

- 04 Ostaju nam u trajnom sjećanju
 12 Podsjećanje na tragične dane iz 1942.
 14 Nad žrtvama najvećeg talijanskog logora
 15 Nove mogućnosti usavršavanja nastavnika
 16 Koordinacija – članica Svjetskog židovskog kongresa
 17 Oživljavanje zaboravljenog spomen-parka
 Razgovori Rafaela Eitana u Zagrebu
 18 Važnost povrata židovske imovine
 19 U Palmotićevoj bogat i privlačan program
 20 Odlikovan Branko Polić
 Pismo s ljetovanja u Pirovcu
 23 Tradicionalna proslava Sukota
 Susret i razgovori ministara turizma
 24 Šimunović na Golanskoj visoravni
 25 Autor novoga svijeta likovnih simbola
 26 Pogled u mračno razdoblje talijanske kulturne povijesti
 28 Treći Reich – nova povijest
 30 Krležini Židovi
 31 „Šoa“ među najboljim filmovima svih vremena
 35 Ubogi u Lodzu
 36 Stoljeće mudrosti
 37 Tisuće slika za „Führerov muzej“ u Linzu
 40 Prvi židovski novogodišnji koncert u Beču
 41 Hugo Meisl – velikan austrijskog i svjetskog nogometa
 42 Nagrada Genesis – židovska Nobelova nagrada
 43 Izrael danas: osam milijuna stanovnika
 Hollande otvorio Memorijal Holokausta
 44 “Dnevnik Anne Frank” sada i za slušatelje
 45 Milijuni poruka Bogu
 46 „Ispuni prazninu“ – film koji se mora pogledati
 Obnovljena sinagoga „židovskih Gauchosa“
 47 Australka u 96-oj godini doselila u Izrael
 48 Odlazak Marvina Hamlisha
 Tužno sjećanje na Paulu Novak
 49 O Holokaustu treba govoriti i poučavati mlade generacije
 50 I Lustig je „kriv“ za ovakvu Hrvatsku
 51 Zajednička marka Izraela i Nepala
 52 Subotnje suočenje s Holokaustom
 54 Pripovijest o ljubavi u doba smrti
 57 Židovski kraj u Sibiru postao privlačan
 59 Oh, Židov u Kini!
 60 Filantropija hvata korijene među
 istočnoeuropskim Židovima
 62 In memoriam
 Dobrovoljni prilozi

Ha-Kol 126

rujan/listopad 2012.

elul 5772./tišri/hešvan 5773.

Glavni i odgovorni urednik

Živko Gruden

Urednički savjet

Nataša Barac, Zora Dirnbach, Tamara Indik- Mali,
 Damir Lajoš, Vera Dajht Kralj

Oblikovanje i priprema za tisak

Studio Hendrih

Ha-Kol

glasilo židovske zajednice u Hrvatskoj

Izdavač

Židovska općina Zagreb
 Palmotićeva 16, 10000 Zagreb p.p. 986
 tel: 385 1 49 22 692
 fax: 385 1 49 22 694
 e-mail: jcz@zg.t-com.hr
 uredništvo: hakol@net.hr

Za izdavača

dr. Ognjen Kraus

ISSN 1332-5892

Izlaženje Ha-Kola financijski potpomaže
 Savjet za nacionalne manjine Republike Hrvatske

Pretplata

100 kuna godišnje, za inozemstvo 200 kuna
 Žiro račun kod Zagrebačke banke broj:
 2360000-1101504155
 Židovska općina Zagreb

Devizni račun:

Account owner: Židovska općina Zagreb
 Bank: Zagrebačka banka d.d.
 Account number: 1500260173
 IBAN: HR4923600001500260173
 Swift: ZABHR2X

Tisak

Offšet tisak NP GTO d.o.o.

Stranica 1.: Zihronam Livraha

Stranica 2.: Izlet u etno-selo Karanac

Stranica 63.: S izložbe „Remek-djela Židova likovnih umjetnika“

Stranica 4.: Oskar Herman: Vaza s cvijećem, 1968.

U realizaciji ovog broja svojim su priložima sudjelovali:

Zorana Bajt, Nataša Barac, Nives Beissmann, Zoran Bošnjak, Milivoj Dretar, Siniša Jurica, Snješka Knežević, Fredi Kramer, Mladen Mali, Predrag Matvejević, Nenad Polimac, Kruno Pranjčić, Melita Švob, Mira Wolf

Toda raba!

KOMEMORACIJA MIRKU MIRKOVIĆU, MIRJANI GROSS I MAJI BOŠKOVIĆ-STULLI

OSTAJU NAM U TRAJNOM SJEĆANJU

U ORGANIZACIJI ŽIDOVSKJE OPĆINE ZAGREB I KULTURNOG DRUŠTVA “MIROSLAV ŠALOM FREIBERGER” 16. LISTOPADA ODRŽANA JE KOMEMORACIJA MIRKU MIRKOVIĆU, MIRJANI GROSS I MAJI BOŠKOVIĆ-STULLI NA KOJOJ SU O NJIHOVU ŽIVOTU I RADU GOVORILI VELIMIR VISKOVIĆ, ISKRA IVELJIĆ I LJILJANA MARKS

U auditoriju Židovske općine Zagreb, ispunjenom do spoljednog mjesta, 16. listopada održana je komemoracija dugogodišnjim članovima Općine Mirku Mirkoviću (6.6.1913.-19.7.2012.), Mirjani Gross (22.5.1922.-23.7.2012.) i Maji Bošković-Stulli (9.11.1922.-14.8.2012.). U uvodnoj riječi predsjednik Općine prof.dr. Ognjen Kraus rekao je, među ostalim, da je Mirko Mirković bio čovjek izuzetnog duha, angažirani borac za slobodu riječi, intelektualac europskog formata i izuzetne moralne snage, da je Mirjana Gross autorica kapitalnih djela hrvatske historiografije, skromna i samozatajna osoba o kojoj njezini mlađi kolege govore kao o prvoj dami hrvatske historiografije te da je akademkinja Maja Bošković-Stulli, primjenjujući svjetske teorijske dosege, istraživala narodnu usmenu predaju i za rezultate svog znanstvenog rada dobila visoke međunarodne nagrade i priznanja. Kraus je također istakao da je Mirjanu Gross i Maju

Bošković-Stulli, za njihove osobite zasluge za znanost i njeno promicanje u Hrvatskoj i svijetu, predsjednik Republike Hrvatske Ivo Josipović, 11. listopada posmrtno odlikovao Redom Danice hrvatske s likom Ruđera Boškovića.

Nakon uvodne riječi Ognjena Krausa emitirana su tri video-priloga – prvi, o Mirku Mirkoviću, pripremila je Mira Wolf, drugi, o Mirjani Gross, Renata Labaš, treći, o Maji Bošković-Stulli, Sanja Šegedin Miriovski. Potom je ulomke iz knjiga Mirka Mirkovića, Mirjane Gross i Maje Bošković-Stulli pročitala Mira Altarac-Hadžiristić.

U središnjem dijelu komemoracije o Mirku Mirkoviću govorio je leksikograf dr. Velimir Visković, o Mirjani Gross povjesničarka prof.dr. Iskra Iveljić, a o Maji Bošković-Stulli antropologinja prof. dr. Ljiljana Marks. Njihova izlaganja donosimo s neznatnim skraćenjima.

VELIMIR VISKOVIĆ: MIRKO MIRKOVIĆ – NEUKROTIVI BUNTOVNIK

Započinjući svoje izlaganje o životnom putu i radu Mirka Mirkovića, dr. Velimir Visković, koji je započeo raditi u Leksikografskom zavodu sedamdesetih godina, kada je Mirko Mirković već bio pri kraju svoga radnoga vijeka, napomenuo je da mu je drago što može govoriti o Mirkoviću i zbog toga što se o leksikografima, pa tako i o Mirkoviću, općenito malo zna, ponajprije zato što oni svoje radove potpisuju šifrom, a u nekim edicijama čak i bez šifre. Leksikografski zavod, rekao je zatim Visković, nije bio ni tada, kao što nije ni danas, “pastoralna sredina”, međutim, Mirko Mirković je uživao autoritet čovjeka koji, doduše, zna biti prgav, ali je nesumnjivo suveren kada je riječ o vrlo širokom krugu tema iz političke i književne povijesti i koji odlično govori više stranih jezika. Uživao je reputaciju sveznalice, čovjeka koji nije samo leksikograf nego i enciklopedist. Izvan Leksikografskog zavoda Mirković tada nije mnogo objavljivao, izuzev nekoliko eseja u časopisu “Forum”, koji je uređivao Marijan Matković.

Osamdesetih godina Visković se susretao s Mirkovićem u PEN-klubu. Predsjednik hrvatskog PEN-a tada je bio Predrag Matvejević, potpredsjednik Velimir Visković, a Mirko

Ognjen Kraus – uvodna riječ na komemoraciji

Mirković je bio glavni tajnik PEN-a. U PEN-u je Visković, kako je rekao, upoznao još jednu Mirkovićevu osobinu, tj. da on, djelujući u PEN-u, nalazi realizaciju nečega što su njegovi ideali. Naime, naglasio je Visković, Mirko Mirković je imao vrlo neobičan životopis. Bio je zatvaran još za prve Jugoslavije, i to kao pripadnik ljevičarskih kružoka, iako ni tada, a ni kasnije, nije bio član Komunističke partije. Drugi

Velimir Visković: Imponirala mi je Mirkovićeve hrabrost i spremnost da ostane u manjini

svjetski rat proveo je u zarobljeničkom logoru u Njemačkoj, pošto je, nakon kapitulacije jugoslavenske vojske, pao u njemačko zarobljeništvo. Godine 1949. otpremljen je na Goli otok, iako nije imao niti je izrazio nikakve naklonosti prema Staljinu, nego se tek, kao i inače, slobodnije i žešće izražavao.

Kad je, nakon godine dana, pušten s Golog otoka, nije mogao naći posao sve do 1954., kada ga je spasio Krleža, zaposlivši ga u Leksikografskom zavodu. Tu je Mirković radio kao redaktor Opće enciklopedije. Kao i Mirkoviću, Krleža, direktor Leksikografskog zavoda, pružao je tih godina u Zavodu sklonište nizu hrvatskih intelektualaca, koji su od vlasti bili obilježeni i stigmatizirani bilo zbog pripadanja tzv. desnici bilo zbog toga što su se okliznuli na ljevici. Bila je to tada, naglasio je Visković, sjajna uloga Leksikografskog zavoda, odnosno njegova utemeljitelja i direktora Miroslava Krleže.

Družeći se tih godina s Mirkovićem, Visković je upoznao njegov prirodni buntovni duh, njegov snažni temperament i sklonost da otvoreno i jasno iznosi svoje stavove, zbog čega je i tada povremeno imao problema. Koji puta, ne često, napomenuo je Visković, usuđivao se proturječiti i samome Krleži, koji je u Zavodu zaista slovio kao pravi i neporecivi autoritet. O Mirkovićevim dijalozima s Krležom, rekao je zatim Visković, može se pročitati u Mirkovićevoj knjizi "Što može pisac na ovoj velikoj pozornici ludaka", objavljenoj 2008., u kojoj je autor skupio izbor tekstova napisanih i objavljenih po novinama, listovima i časopisima u prethodnih pedesetak godina.

Govoreći o Mirkovićevu angažmanu u PEN-u, Visković je naglasio da je on kao glavni tajnik sjajno funkcionirao, zahvaljujući pritom i svojoj ekstrovertiranosti i spremnosti na intelektualnu diskusiju. Zahvaljujući uvelike upravo tome što je Mirković bio i čovjek sa svjetskim vezama, hrvatski PEN je u to vrijeme dobivao iz svijeta prilična financijska sredstva kojima je pomagao hrvatske disidente, a i disidente iz drugih dijelova tadašnje države. Mirković je tada mnogo učinio, kako na uspostavljanju i održavanju veza sa svijetom, tako i na pružanju pomoći intelektualcima koji su zbog svog slobodarskog duha dospijevali u teškoće.

Svoju nepokorivu prirodu Mirković je, prema Viskovićevim riječima, pokazivao i devedesetih godina, pa i u situacijama kada su mnogi, inače liberalno i demokratski nastrojeni, bili spremni neke stvari previdjeti, prešutjeti, odnosno, iz straha ih ne spominjati. Mirković je i u tim situacijama bio odmah spreman reći što misli, bio je spreman to i napisati i objaviti, ali je, dakako, imao problema da to objavi. Javljao se povremeno u "Feralu", a i Visković ga je objavljivao u časopisu "Republika", koji je tada uređivao.

Posljednje godine života Mirko Mirković proveo je u Domu Zaklade Lavoslava Schwarza, gdje ga je često posjećivao i dugogodišnji poštovatelj i prijatelj Ognjen Kraus

nastavak na sljedećoj strani

Mirko Mirković u društvu s povjesničarkom umjetnosti Snješkoma Knežević i likovnim umjetnikom Alfredom Palom

Kao čovjek s međunarodnom reputacijom u PEN-u, Mirković je tada, prema Viskovićevim riječima, i na međunarodnoj sceni, u međunarodnim krugovima, na međunarodnim konferencijama, protestirao protiv nekih stvari koje su se u Hrvatskoj događale. Zbog tih svojih kritičkih objecka, koje su bile vrlo utemeljene – odnosile su se na ksenofobiju, šovinizam, veličanje ustaštva, na što je bio osobito

osjetljiv – doživljavao je prigovore i od nekih članova hrvatskog PEN-a, međutim, on je jednako otvoreno govorio i ovdje i vani, i kod kuće i u inozemstvu, svugdje gdje je trebalo, radeći, kako je Visković istakao, upravo ono što je tada cijeli PEN trebao raditi, a nije radio.

Ta njegova pozicija, pozicija protiv oportunitizma, koji je vladao dijelom hrvatske intelektualne scene, bila je, prema Viskovićevim riječima, izuzetno važna. Moram reći, naglasio je Visković, da mi je imponirala ta njegova prčnost, ta njegova hrabrost, njegova spremnost da bude u manjini. Ponekad je nalikovao na mladića, 20-godišnjaka, na čovjeka koji je spreman ići na barikade. Tu svoju energiju zadržao je do svojih posljednjih trenutaka, a to znači gotovo do svog stotog rođendana, od kojeg ga je dijelilo još samo nekoliko mjeseci. Niz njegovih intervencija i niz njegovih literarnih eseja sadržanih u spomenutoj knjizi, objavljenoj prije četiri godine, doista je lijepi literarni spomenik jedne doista velike intelektualne karijere. Hvala mu za sve što je napravio za hrvatsku kulturu i uopće za živost intelektualnog života u našoj zemlji, rekao je na kraju svog izlaganja Velimir Visković. ☆

ISKRA IVELJIĆ: MIRJANA GROSS – ŽIVOT OBILJEŽEN STRAHOM I NADOM

Mirjana (Mirjam) Gross, velika hrvatska povjesničarka i profesor emeritus Filozofskog fakulteta u Zagrebu preminula je 23. srpnja 2012. u 91. godini života.

Život Mirjane Gross bio je obilježen strahom i nadom. Rođena je 22. svibnja 1922. u Zagrebu, u Dalmatinskoj ulici, kao jedinica dobrostojećeg zagrebačkog trgovca i po-

duzetnika židovskog podrijetla Mavre i njegove supruge Elle. Otac je bio za svoje vrijeme vizionarski poduzetnik jer je još ranih 1930-ih godina razmišljao o bezgotovinskom obliku plaćanja, kao preteči suvremenih kreditnih kartica. Bio je jedan od investitora i danas dojmjljive stambeno-poslovne četverokatnice na Britanskomj trgu 12, u koju se

Iskra Iveljić: Predanost znanosti Mirjanu Gross nije udaljila od razumijevanja ljudi, napose suosjećanja sa slabima i potlačenima

preselio sa suprugom i kćerkom. Mavro i Ella Gross kao pripadnici moderne građanske elite nastojali su ne samo osigurati materijalno blagostanje nego i njegovati građansku kulturu, koja je podrazumijevala kvalitetnu naobrazbu, kulturu čitanja, sudjelovanje u udrugama te odlaske u kazalište i na koncerte. Pritom valja istaći kako su se upravo elitne židovske obitelji isticale podupiranjem kulturnih i znanstvenih institucija ali također i velikodušnim doprinosima za humanitarne svrhe. U tom je duhu odgajana i Mirjana Gross, koja je zagrebačkim dijalektom rečeno, imala "Kinderstube" (doslovce "dječja soba" ali u prenesenom smislu – dobar građanski odgoj). Nažalost, njenu zaštitnicu adolescenciju tragično je prekinuo II. svjetski rat. S tek stečenom svjedodžbom zrelosti zagrebačke ženske Realne gimnazije u ruci i kao brucosica medicine, Mirjana Gross bila je prisiljena iskazati zrelost koja je nadmašivala njenu tadašnju dob. Usprkos brojnim upozorenjima, pa i onima vlastite kćeri, Mavro Gross se nije mogao odlučiti da s obitelji pobjegne u inozemstvo jer nije vjerovao da Židovima u Hrvatskoj prijete opasnost. Sljedeće godine života Mirjane Gross ispunjene su strahom i tragedijama. Od ustaškog režima ona i njeni roditelji 1942. godine sklonili su se i skrivali kod obitelji Topol u Brdovečkom Drenju nedaleko Zaprešića, sve do 1943. kada su otkriveni i prvo prebačeni u dvorac Laduč. Prema nekim usmenim svjedočanstvima, M. Gross je tada pokazala zapanjujuću hrabrost, jer je u pokušaju da spriječi strijeljanje Janka Topola ponudila da se umjesto njega strijelja nju. Obitelj Gross potom je prebačena u zatvor i transportirana u nacističke logore, majka i kći u Ravensbrück, a otac u Buchenwald. Mirjana i njena majka su užase logora preživjele, ali otac nije.

Ni završetak rata nije donio kraj tragedijama jer se Mirjana Gross morala suočiti s pogibijom zaručnika Stanka Topola u prometnoj nesreći i s tada po život opasnom tuberkulozom. Kao u grčkoj drami spas je došao u zadnji čas s time što se "deus ex machina" pojavio u obliku tada odjednom dostupnih antibiotika. Zbog navedenih okolnosti ali i materijalnih teškoća, studij povijesti i povijesti umjetnosti upisala je tek 1947. godine. Premda je i tijekom studija morala boraviti u sanatorijima, diplomirala je u redovnom roku 1951. godine. Sljedeće godine se zaposlila u Historijskom institutu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, da bi 1959. postala asistenticom na Katedri za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, gdje je radila sve do odlaska u mirovinu.

Mirjana Gross bila je čovjek koji je svojim životom pružao primjer da je i u najtežim životnim trenucima moguće pronaći neki izvor svjetlosti. U nacističkom logoru Ravensbrück u vrijeme jutarnjih prozivki zimi, dok su se zatočenice tresle na studeni u oskudnoj odjeći i drvenim klompama na nogama, do nje u vrsti stajala je jedna ukrajinska Židovka koja bi se uz nju privila da se ugriju. Pritom bi joj recitirala stihove ruskih i ukrajinskih pjesnika, otkrivajući joj ljepotu poezije i jezika. Moći osjetiti ljepotu i barem trenutak se njome zanijeti u okruženju obilje-

ženom smrću i strahom za goli život dokaz je o iznimnoj snazi duha. Mirjana Gross je nesumnjivo bila žena iznimne snage. Zato je znala živjeti s brojnim traumama koje je zadobila tijekom boravka u logoru. Smisao života našla je poglavito u znanstvenom radu, ali predanost znanosti nije ju udaljila od razumijevanja ljudi napose suosjećanja sa slabima i potlačenima. U govoru na proslavi svoga 90. rođendana održanoj na Filozofskom fakultetu, naglasila je kako se mudrost sastoji u razumijevanju drugih.

Historiografski opus M. Gross izuzetno je bogat u kvantitativnom pogledu jer obasize 12 knjiga i više od 200 radova. Kao tematske cjeline izdvajaju se politička povijest na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, radnički pokret, modernizacijski i nacionalno-integracijski procesi, ženska povijest i povijest Židova. Kao rijetko koji hrvatski povjesničar M. Gross sustavno je od 1950-ih godina odlazila u inozemstvo i pratila zbivanja u stranim historiografijama, a svoja je saznanja sažela u dvije knjige o povijesti historiografije i metodologiji (Historijska znanost, 1. izd. 1976.; Suвременa historiografija, 1996.). Njeni radovi tvore temelje moderne hrvatske historiografije o 19. stoljeću, napose je riječ o monografskim obradama modernizacije u razdoblju od 1848. do kraja Mažuranićeva banovanja 1880. godine (Počeci moderne Hrvatske, 1985., Prema hrvatskome građanskom društvu, 1992.), potom izvornog pravaštva (Povijest pravaške ideologije, 1973.; Izvorno pravaštvo, 2000.) te monografije posvećene Franji Račkom (Vijek i djelovanje Franje Račkoga, 2004.). Radovi M. Gross čitani su i izvan Hrvatske, a dvije knjige prevedene su na njemački (Die Anfänge des modernen Kroatien, 2004. i Von der Antike bis zur Postmoderne. Die zeitgenössische Geschichtsschreibung und ihre Wurzeln, 1998.). Profesorica je također bila dobitnica niza domaćih i međunarodnih nagrada i odlikovanja (B. Adžija, V. Bakarić, J.J. Strossmayer, Anton Gindely, medalja Josef Hlavka Češke akademije, Austrijski orden za znanost i umjetnost I. reda itd.), a posmrtno ju je, za osobite zasluge za znanost i njeno promicanje u Hrvatskoj i svijetu, predsjednik Republike Hrvatske Ivo Josipović odlikovao Redom Danice hrvatske s likom Ruđera Boškovića.

Kao znanstvenica, M. Gross je stalno bila otvorena novim putovima. Dok su se njeni rani radovi (neobjavljena disertacija o socijalnoj demokraciji u Hrvatskoj i monografija

nastavak na sljedećoj strani

o Hrvatsko-srpskoj koaliciji) bavili političkom povijesti, upravo je na njenu inicijativu pokrenuta sinteza hrvatske povijesti od 1860. do 1914. godine, koja je sažela politička, ekonomska i socijalna kretanja u svim hrvatskim zemljama. Na taj su odmak M. Gross uvelike potakla dostignuća francuskih znanstvenika oko časopisa *Annales*. Nove promjene u njenim motrištima donijelo je popuštanje partijske rigidnosti tijekom 1960-ih godina kao i Hrvatsko proljeće, koje ju je potaklo na istraživanje hrvatskih nacionalno-integracijskih ideologija. Pritom je istražila ne samo političko-ideološku komponentu nacionalne problematike, nego i njenu socijalnu strukturu, interpretirajući pravaštvo kao pokret liberalnog građanstva, a ideologiju A. Starčevića i E. Kvaternika kao romantičku nacionalno-integracijsku ideologiju, usporedivu s takvim pokretima diljem Europe. Sljedeći važan utjecaj na M. Gross su 1980-ih izvršili njemački povjesničari okrenuti istraživanju socijalno-kulturne historije, posebice stasanju modernog građanstva. U nizu već spomenutih monografija M. Gross prikazala je kako modernizacijski procesi u Hrvatskoj počinju u razdoblju neoapsolutizma. Pritom je revidirala sliku o 1850-ima kao dobu isključive germanizacije i apsolutizma, vremenu “Bachovih husara”, pokazavši da se istodobno počinju “odozgora”, tj. iz samog vrha države, provoditi reforme uprave, pravosuđa, ekonomije i školstva. Nastavila je raščlambom te modernizacijske vertikale u Hrvatskoj sve do 1880., osvjetljavajući mnogobrojne teškoće koje su onemogućavale potpunu modernizaciju. M. Gross bavila se i pitanjima ženske povijesti, nastojeći potaknuti istraživanje “nevidljivih” žena 19. stoljeća, a u pojedinim

radovima pozabavila se i poviješću i emancipacijom Židova u Hrvatskoj i Habsburškoj Monarhiji. Njena posljednja monografija znakovito je posvećena Franji Račkom. U njoj je analizirala hrvatsku i europsku sastavnicu ideologije jugoslavenstva: ujedinjenje hrvatskih zemalja temeljilo bi se na modernom hrvatskom državnom pravu (po potrebi kombiniranom s prirodnim pravom), isticale su se hrvatske specifičnosti ali se prije svega nastojalo nadoknaditi zaostatak za razvijenim europskim narodima, cilj kojemu i danas težimo.

M. Gross je tijekom cijelog života njegovala kontakte s kolegama u Hrvatskoj i inozemstvu, a svoja saznanja uvijek je nesebično djelila s drugima. Glasovita je bila njena “peripatetička škola” u kojoj se tijekom šetnji po Zelengaju raspravljalo o historiografiji. S mlađima je predano radila, a i sama sam prošla njenu “školu”, pišući, na zahtjev profesorice, po nekoliko verzija pojedinog članka. Danas više nema nekoga tko će na taj način čitati moje tekstove jer akademska emancipacija nosi uz radosne momente osamostaljenja i nostalgiju za izgubljenim akademskim djetinjstvom. Ta spoznaja dolazi naknadno i tek sada mi je jasno zašto je profesorica svoje već stasale studente stalno ispravljala da nisu bivši studenti. U mladenačkom žaru isticanja vlastite emancipacije nismo shvaćali da u odnosu profesora i studenta pridjev bivši nije primjeren.

U stručnom i osobnom pogledu M. Gross je zaokružila velike životne krugove – u njenom historiografskom opusu prominentno mjesto imaju radovi o modernom građanstvu, iz kojega je i sama potekla, a drugi veliki krug zaokružio se u zadnjoj godini njenog života, kada je, ne mogavši više živjeti sama, utočište i toplinu familijarnog okružja, našla opet u istoj obitelji koja ju je spasila za 2. svjetskog rata. Neka mi bude dopušteno završiti u sasvim osobnom tonu. Danas kada razmišljam o profesorici, često se vraćam upravo svojim mladenačkim uspomena; čujem ju kako me toplo pozdravlja s “Kak’ ste, lepa moja”, ili se mršti nezadovoljna nekom formulacijom u tekstu govoreći “Joj, Iskra, vi ste tak’ pametna cura, pa kak’ nekaj takvoga možete balezgati”. Sigurna sam da bi profesorica i ovaj moj tekst označila upitnicima i usključnicima, ali isto tako znam da sam učila od najbolje, ne samo u stručnom nego i osobnom pogledu jer je Mirjana Gross vlastitim primjerom pokazivala kako je nada jača od straha. ✨

LJILJANA MARKS: MAJA BOŠKOVIĆ-STULLI – NOVI PRISTUP USMENOJ KNJIŽEVNOSTI

Akademkinja Maja Bošković-Stulli, folkloristica, književna teoretičarka i povjesničarka te književnica, preminula je nakon duge bolesti 14. kolovoza 2012. u Zagrebu. Rođena je u Osijeku 9. studenog 1922. u židovskoj obitelji koja već

1923. godine seli u Zagreb. Osnovnu i srednju školu pohađala je u Zagrebu, a godine 1941. je nakon mature morala prekinuti školovanje zbog rasnih progona. Majina sestra Magda uhićena je odmah po osnivanju NDH i ubijena u

proljeće 1942. godine. Ostale članove obitelji te su godine hrvatske vlasti zatvorile u Osijeku, ali su nakon intervencije uspjeli prebjeći na talijanski teritorij. Otac se sklonio u Crikvenicu. Maja je s majkom, djedom i tetkom pošla u Dubrovnik: tamo su ih talijanski okupatori prvo internirali na otoku Lopudu, a potom prebacili u koncentracijski logor Kampor na otoku Rabu, gdje je djed umro. U logoru je Maja sudjelovala u ilegalnom otporu, a nakon kapitulacije Italije i zatvaranja logora pristupila je prvoj oružanoj židovskoj postrojbici u okupiranoj Europi: Rapskom židovskom bataljonu, koji se priključio partizanskom pokretu. U ratu je izgubila cijelu obitelj.

Nakon rata je započela studij slavistike u Zagrebu, nastavila ga u Kazanu i Sankt-Petersburgu (tada Lenjingradu), a

miteta Hrvatskoga filološkog društva (1999.). Za osobite zasluge promicanja znanosti u Hrvatskoj i svijetu posmrtno je (2012.) odlikovana redom Danice hrvatske s likom Ruđera Boškovića. Bila je među osnivačima međunarodne udruge za istraživanje priča (International Society for Folk Narrative Research), u uredništvu uglednoga međunarodnog časopisa Fabula te stalna suradnica Enzyklopädie des Märchens. Objavila je više od dvadeset knjiga (od kojih su neke doživjele i ponovljena izdanja) te preko 250 studija u domaćim i međunarodnim znanstvenim časopisima.

Folkloristička karijera Maje Bošković-Stulli počela je temeljitim terenskim istraživanjima pripovijedanja ranih pedesetih godina u Istri te potom, uglavnom u šezdesetim godinama, i u ostalim hrvatskim krajevima: okolici Daruvara i

Ljiljana Marks: Maja Bošković-Stulli branila je prikupljenu usmenoknjiževnu građu kao neodvojiv korpus hrvatske kulture

nakon Rezolucije Informbiroa vraćena je s ostalim jugoslavenskim studentima iz Sovjetskoga Saveza u Beograd, gdje je diplomirala 1950. godine. U Jadranskom institutu JAZU zaposlila se 1951. godine, a od 1952. do umirovljenja 1979. radila je u Institutu za etnologiju i folkloristiku (prije Institut za narodnu umjetnost). Doktorirala je 1961. u Zagrebu s temom predaje o Midi, vladaru kozjih (ili jarećih) ušiju (objavljena 1967. Narodna predaja o vladarevoj tajni).

Od 1963. do 1973. bila je ravnateljicom Instituta te glavnom urednicom znanstvenoga časopisa Narodna umjetnost. Od 1980. bila je suradnica HAZU (tada JAZU), a godine 2000. izabrana je za redovitu članicu; bila je počasna članica međunarodne znanstvene udruge "Folklore Fellows" Finske akademije znanosti te Etnografskoga društva pri bivšoj Čehoslovačkoj akademiji znanosti. Za znanstveni je rad dobila dvije hrvatske republičke nagrade: godišnju (1975.) i za životno djelo (1990.) te dvije međunarodne: Herderovu (Beč, 1991.) i "G. Pitré – S. Salomone-Marino" (Palermo, 1992.). Primila je i nagradu "Antun Barac" Slavističkoga ko-

Pakraca, na Baniji, u okolici Šibenika i Drniša, Konavala, Dubrovačkoga primorja, Rijeke i Župe dubrovačke, Šipana i Lastova, Pelješca i Neretve, Hvara i Brača, Sinjske krajine, okolice Đakova, Hrvata u Slovačkoj. Usmenoknjiževnu građu skupljala je najprije zapisujući, a potom snimajući magnetofonski. Rezultat su 34 rukopisne zbirke te 59 magne-

nastavak na sljedećoj strani

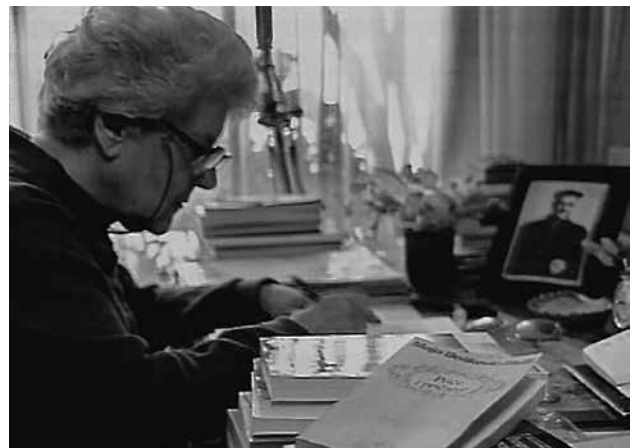
tofonskih vrpca zapisa autentična pripovijedanja iz gotovo čitave Hrvatske. Zabilježila je 2433 priče, 1253 pjesme, 89 poslovice i izreka i nekoliko opisa običaja.

Prikupljena građa čini veliki dio korpusa hrvatske usmene prozne baštine iz druge polovice dvadesetoga stoljeća. Pokrenula je i dokumentacijsko razvrstavanje zapisa prema međunarodnim sustavima katalogizacije (npr. AaTh, danas ATU). Terenska su joj istraživanja istodobno omogućila i novo vrednovanje folklornog stvaralaštva, kritički pristup starijim izvorima, ali i dotadašnjoj folkloristici – bila je to podloga za teorijsko zasnivanje folkloristike kao znanstvene djelatnosti. Ti su zapisi postali temeljnim korpusom hrvatske usmene tradicije iz druge polovice 20. stoljeća, a Maju Bošković-Stulli svrstavaju u najplodnije skupljače usmenoknjiževnoga gradiva našega doba. U njima se ogleda težnja vjernom zapisu koji nastoji dočarati sliku žive izgovorene (ili pjevane) riječi, savjesno bilježenje podataka o pripovjedačima i njihovoj stilskoj osobnosti te sluh za kontekst pripovijedanja. Stoga 11 različitih knjiga tekstova priča, koje su gotovo kontinuirano izlazile od sredine pedesetih pa do kraja devedesetih godina, nisu samo uobičajene antologije već su zbirke suvremene hrvatske žive riječi na sva tri govora: štokavskom, kajkavskom i čakavskom, zbirke što svjedoče o neprekinutu trajanju verbalnoga folklora.

Zbirka narodnih pripovijedaka iz 1963. godine, iz edicije Pet stoljeća hrvatske književnosti (dijelom prevedena na slovački 1987.), označila je bitan pomak prema svim dotadašnjim publikacijama hrvatske usmene proze. Ističemo i zbirku *Kroatische Volksmärchen*, prvi cjelovit izbor hrvatskih pripovijedaka objavljen u poznatoj njemačkoj ediciji "Die Märchen der Weltliteratur" (1975. 21993.). M. Bošković-Stulli je u studioznom teorijskom pogovoru njemačkom čitateljstvu meritorno opisala bitne odrednice hrvatske usmene književnosti, prikazavši pripovijedanje hrvatskoga puka od glagoljaških vremena do naših dana. Iz te su zbirke kasnije na japanski prevedeni i objavljeni vjerojatno jedini zapisi hrvatskih priča. Posljednji njezin antologijski izbor priča, knjiga *Usmene pripovijetke i predaje* (1997.) iz edicije *Stoljeća hrvatske književnosti*, nije tek obnovljeno i prošireno izdanje spomenute knjige iz edicije *Pet stoljeća hrvatske književnosti* iz 1963., nego je nov izbor koji ujedno sažima i obuhvaća i autoričina teorijska znanja i bogato terensko iskustvo.

No prinos M. Bošković-Stulli nacionalnoj kulturi i znanosti ne iscrpljuje se u skupljanju narodnoga blaga i očuvanju toga blaga od zaborava, nego u znanstvenoj valorizaciji usmene književnosti. Njezin teorijski pristup u folkloristici suprotstavlja se ranijim političkim manipulacijama i zalaže se za društveno i povijesno uključivanje narodnoga stvaralaštva u kontekst života pojedinih društvenih slojeva. Usmenu književnost poima kao dinamičan proces, upućuje na njezino trajanje u nepisanu obliku tijekom dugih stoljeća (ali i u trajnom prožimanju s pisanom književnošću) te na poseban način postojanja usmenoknjiževnih djela koji je otuda proistekao: u neponovljivu bogatstvu inačica pjesama, pri-

povijedaka i ostalih folklornih oblika uz stabilnost njihovih osnovnih struktura. Time je M. Bošković-Stulli uključila istraživanje naše usmene književnosti u širi, europski i svjetski kontekst; osuvremenila je pristup usmenoj književnosti; izvrgla je kritici mnoge nedosljedne teorijske pozicije; stvorila je značajan teorijski okvir bavljenja usmenom književnošću danas. Teorijski pomak znanstvenog diskursa i zalaganje za uvođenje naziva usmena, umjesto dotad prevladavajućeg i uobičajenog termina narodna književnost, najavila je tekstom "O pojmovima usmena i pučka književnost i njihovim nazivima" (1973.). Zbog mnogoznačnosti, neodređenosti i raznolike ideološke opterećenosti pojmova narod i narodno, u njemu se odbacuju nazivi narodna književnost u suvremenom istraživanju folklornih književnih pojava. Autorica se zalaže za naziv usmena književnost, kojim se imenuje književnost koja se pripočuje usmeno i u izravnoj komunikaciji i koja se tradicijski prenosi jer se tim nazivom jednoznačno pokazuje način njezina nastajanja, postojanja i širenja, a ujedno je izražena i opreka prema pisanoj književnosti, čiji su tekstovi fiksirani i drukčije se čuvaju. Atribut "narodni" zadržava samo u nazivima za pojedine usmene književne vrste, nalazeći za to književnopovijesna opravdanja.

U Usmenoj književnosti, prvoj knjizi edicije *Povijest hrvatske književnosti* (1978.), usmena je književnost prvi put kao posebna cjelina izdvojena u pregledu povijesti hrvatske književnosti. U njoj je sustavno istražen te teorijski i metodološki osmišljen problem paradoksa povijesti usmene književnosti, što je ranije uvijek rezultiralo izdvajanjem usmenog književnog korpusa na mitski prapočetak nacionalnih književnosti ili upozorenjima na njegovo kasno otkrivanje tek u doba romantizma. Maja Bošković-Stulli nije napisala nemoguću povijest usmene književnosti, nego je istražila njezine utjecaje u pisanoj, ali i utjecaje pisane književnosti na usmenu te njihova međusobna prepletanja od srednjovjekovnih početaka do otkrića tog fenomena i bilježenja u prvoj polovici devetnaestoga stoljeća. Autoričin je pristup izgrađen kreativnim teorijskim promišljanjem postignuća Praške škole, američke kontekstualne folkloristike te radova H. Basingera i K. V. Čistova. Zgusnuto je obrazloženo na prvih šezdesetak stranica, potkrijepljeno onodobnom recentnom i relevantnom svjetskom literaturom. Djelo usmene književnosti traje koliko i njegova izvedba, svaka je izvedba ujed-

no nova kreacija, a eventualni zapis ostaje tek nepotpunim i nepouzdanim svjedočanstvom. M. Bošković-Stulli ipak ne zastupa ekstremne "izvedbene" stavove: razlikovanje triju razina analize folklor (teksture, teksta i konteksta – prema A. Dundesu) dopušta joj ipak proučavanje usmene književnosti i u zapsanom obliku: ona se može shvatiti i "kao estetska (književna) obavijest koja je proizišla iz prirodne jezične komunikacije, sačuvana je u zapisu koji je odvojen od dramatizacije teksture i konteksta, ali posredno svjedoči i o njima". Usmena književnost nedvojbeno ostaje revolucionarni opus magnum M. Bošković-Stulli – ali istodobno i nenadmašeno kapitalno djelo hrvatske folkloristike.

Međutim, tim sjajnim djelom znanstveni prinos M. Bošković-Stulli nipošto nije dovršen. Shvaćanjem usmene književnosti kao izravne komunikacije, uglavnom u malim skupinama, otvorio se prostor za sve, uvjetno rečeno, rubne književne oblike koji nisu mogli biti obuhvaćeni usmenošću. To je prije svega pučko štivo, u svojoj funkciji shvaćeno kao elementarna književna struktura koja udovoljava životnoj radoznalosti i vezuje se uz svakidašnjicu. Ti se tekstovi ne definiraju striktno kao književnost za puk u sociološkom smislu, već atribut "pučko" nosi konotacije običnoga, općenito omiljenoga, poznatoga, široko rasprostranjenoga, jeftinoga, lako razumljivoga štiva prilagođenog određenoj skupini čitatelja. Bliski dodiri pučke književnosti s usmenom na jednoj i s umjetničkom na drugoj strani čine od nje izvjesno prijelazno područje. M. Bošković-Stulli naznačila je, odredila i otvorila to poglavlje pučke književnosti i u vremenskom slijedu hrvatske (i pisane i usmene) književnosti, ali i u izvan-književnim njezinim pojavnostima (Usmena književnost nekad i danas, 1983., 5-114; prvi put objavljeno 1973. u časopisu Umjetnosti riječi).

Promjena vizure i etnoloških i folklorističkih istraživanja u svijetu te okretanje istraživanju grada sredinom sedamdesetih godina, otkrilo je usmenoknjiževne oblike prisutne u gotovo svakidašnjem razgovoru. M. Bošković-Stulli je svjesna promjena, širi svoje znanstvene interese te predmetom istraživanja postaju i poslovice objavljivane u dnevnom tisku, pričanja što izraščuju iz svakidašnjih situacija, prepričavanja osobnih doživljaja, priče izravno potaknute televizijskim emisijama, gradskim glasinama. Rasprava o teorijskom aspektu pričanja stvarnih zgoda iz života, o kazivanju koje iz razgovora izraščuje u više ili manje uobličenu priču o vlastitim uspomenu ili takvima koje je doživio tko god iz uže okoline, te o doživljaju bližih predaka s kojima je još postojao izravan kontakt, prvi put u nas postavlja pitanje pripadaju li ti iskazi korpusu usmene književnosti. Pokazuje se da ta pričanja svojim karakterističnim svojstvima čine kategoriju suvremene usmenoknjiževne proze.

U razdoblju od 1975. do 2006. izdala je sedam autorskih knjiga o usmenoj književnosti i pripovijedanju: Usmena književnost kao umjetnost riječi (1975.); Usmena književnost nekad i danas (1983.); Usmeno pjesništvo u obzoru književnosti (1984); Pjesme, priče, fantastika (1991.); Priče i pričanje (1997., 2006.); O usmenoj tradiciji i životu

(1999., 2002.); Od bugaršnice do svakidašnjice (2005.). U njima su zaokružene glavne teme autoričnih znanstvenih interesa, od teorijsko-metodoloških i terminoloških pitanja, preko prepletanja i uzajamnog utjecaja usmene i pisane književnosti te učene i narodne kulture općenito, do razmatranja problematike pojedinih žanrova i motiva. Njezini su radovi istodobno i presjek brojnih različitih pristupa i metoda istraživanja usmenoknjiževnoga izričaja u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća, ali i na početku novog milenija. Bila je uvijek marljivo radoznala: pozorno je osluškivala strujanja u svjetskoj folkloristici i humanistici, dopunjujući i hrabro kritički revidirajući vlastita stajališta. Važan je i njezin leksi-kografski rad, posebno kao urednice u Hrvatskoj književnoj enciklopediji.

Unatoč obiteljskoj i osobnoj ratnoj tragediji, o tome nikad nije govorila (tek 1996. navodi da je vrijeme da se i o tome progovori, prije potaknuta izvana no unutarnjom potrebom da to izgovori) i nije zlopamtila. Poslijeratna politička zbivanja pratila je s iznimnim zanimanjem, ali nije u njima sudjelovala; s tugom je komentirala sudbinu policara iz 1971. Bila je strasno predana svojem radu, isključivo znanstvenim argumentima branila je usmenoknjiževnu građu prikupljenu u Hrvatskoj kao neodvojiv korpus hrvatske kulture i hrvatskoga jezika. Hrvatskoj je usmenoj književnosti nedvojbeno prva dala književnoznanstveni okvir i određenje. Premda njezine prosudbe uglavnom proizlaze iz hrvatske građe, respektirajući u tumačenju relevantne svjetske teorijske znanstvene dosege, one nisu samo lokalne, hrvatske, već su ravnopravnim dijelom svjetske znanosti.

Posljednja autorska knjiga Maje Bošković Stulli, Priče iz moje davnine (2007.), vraća nas tuzi početnih biografskih podataka. Istraživačica književnosti i pripovijedanja otkriva nam svoje drugo lice, lice vješte književne pripovjedačice. Promjena nije došla iznenada: snaga njezinih znanstvenih knjiga nije samo u onome što je u njima napisano, već i kako je napisano. Osim studija i članaka objavljivala je i prije tekstove koje bismo mogli smatrati dijelom njezina intelektualnog društvenog angažmana – neki od tih radova našli su mjesto ne samo u dnevnome tisku i kulturnim časopisima, već i u ranijim knjigama. Ipak, u toj posljednjoj knjizi autoričin ispisani rukopis i njezin neuništivi istočnonjemački pisci stroj smjelo i uvjerljivo ruše i zadnje žanrovske zidove, prodiru i u tzv. lijepu književnost. Krug se zatvara, dinamično ali dostojanstveno, bez suviše naracije. Kao u kinematografiji, titranje fragmenata uspostavlja sliku života. To je najviše što riječima možemo učiniti s prošlošću. Na stodevetnaestoj stranici priznaje da je povezivanje osobnoga i studijskog u nje spontano te da to prethodi aktualnom rasplinjavanju disciplinarnih granica. Na dvadesetomj stranici tvrdi kako nije pronašla kutak za sebe u novim prostorima Instituta u Šubićevoj.

Možda, ali ponekad nam se čini da je Maja Bošković-Stulli zapravo svugdje u Institutu i da mi samo privremeno radimo u njezinoj kući. ✨

KOMEMORACIJA ZA ŽRTVE HOLOKAUSTA U LUDBREGU

PODSJEĆANJE NA TRAGIČNE DANE IZ 1942.

NAKON KOMEMORACIJE NA ŽIDOVSKOM GROBLJU, NA KOJOJ JE GOVORIO I GRADONAČELNIK MARIJAN KROBOT, U LUDBREŠKOJ JE GRADSKOJ VIJEĆNICI ODRŽAN OKRUGLI STOL O HOLOKAUSTU

Za okruglim stolom u Ludbregu: Luciano Moše Prelević, Melita Švob, Vesna Teršelič i Zoran Pusić

U spomen na posljednju veću deportaciju Židova iz ludbreškog kraja koja se dogodila točno prije sedamdeset godina, na Židovskom groblju u Ludbregu održana je komemoracija za sve žrtve Holokausta, tog najvećeg zla koje je pogodilo židovski narod. U tim teškim danima u rujnu i listopadu 1942. pedeset Židova iz Ludbrega i okolnih sela odvedeno je prema Jasenovcu i Staroj Gradiški, odakle se nitko od njih nije vratio.

Artur Rosner, tada četverogodišnji dječak, prisjetio se te kobne večeri kada je zadnji puta bio sa svojim roditeljima „... Sjećam se lupanja po vratima, sjećam se da je majka upitala: tko je? Odgovorili su da su žandari, sjećam se plača i otvorenih ormara. Rekli su da ne trebamo ništa uzeti sa sobom jer ćemo se brzo vratiti. Sve su nas metnuli na seljačka kola koja su vukli konji i noću smo otputovali prema Ludbregu. Tamo je bio kraj svemu - stariji su odvedeni na jednu stranu, a mi djeca na drugu.” Svi uhvaćeni Židovi ukrcani su na vlak, a po dolasku su stariji odmah ubijeni, poput bolesnog sedamdesetogodišnjeg rabina Josefa Leopolda Deutscha i njegove supruge Katarine: ustaše su ih likvidirali udarcem drvenog bata po glavi, a njihova tijela bacili u Savu. Za njima su na stratište odvedeni i njihova kći Blanka Appler (37), zet Rudolf (48), unuke Zdenka (16), Verica (11) i Edita (11). Bilo je i mlađih žrtava. U Ludbregu je ostalo samo nekoliko Židova u mješovitim brakovima, ali su i oni bili odvedeni u kasnijim racijama.

Na komemoraciji se okupilo tridesetak građana, među njima potomci obitelji Weinrebe, Rosner i Hirschsohn. Prisustvovali su i predstavnici Grada Ludbrega, srpske manjine i Udruge antifašista. Na grob Samuela Scheyera, predratnog predsjednika Izraelitičke bogoštovne općine, suosnivača i člana više ludbreških udruga, položeno je cvijeće i zapaljene svijeće.

Okupljenima se obratio i gradonačelnik Marijan Krobot: „Odavanjem poštovanja žrtvama židovskog naroda u Holokaustu prisjećamo se najsramnijeg razdoblja ljudske civiliza-

Obitelj nekadašnjeg ludbreškog rabina Josefa Leopolda Deutscha cijela je stradala u Holokaustu

cije, u kojem je taj narod preživio najstrašnije dane patnje i mučeništva. Današnjim obilježavanjem 70 godina od Holokausta u Ludbregu želimo podsjetiti mlađe naraštaje na zlo koje se dogodilo židovskom narodu, da se više nikada ne ponovi, ali isto tako da se i ne zaboravi. To dugujemo žrtvama, a isto tako ostavljamo poruku mladima da imaju spoznaju o tim strahotama koje su se dogodile”.

U Holokaustu je stradalo više od 160 Židova ludbreškog kraja, ustaše nisu imali milosti prema nikome – ni djeci, ni ženama, ni starcima. Sve je trebalo nestati, a njihovo se ime zatrti. „Židovi nisu imali nikamo pobjeći – strogi protužidovski zakoni provodili su se u cijeloj okupiranoj Europi. Okupirane države izručivale su svoje Židove nacistima, koji su ih nemilosrdno ubijali u velikim logorima smrti poput Auschwitz-Birkenaua, Sobibora, Bergen-Belsena, Treblinka. Ni ustaški režim nije ništa zaostajao – u Jasenovcu, Jadovnom, Lepoglavi, Đakovu, na Pagu zauvijek su nestala brojna poznata lica, gospodarstvenici, studenti, liječnici, sportaši, umjetnici... Ludbreški Holokaust nije trajao jedan dan ili jedan tjedan – od prvog hapšenja do posljednje deportacije prošle su tri godine. Od brojne i utjecajne obitelji Scheyer, ostala su samo tri člana. Pomoći nekako, sakriti nekoga – to je bio veliki čin hrabrosti. Otkrije li se to, ti su spasitelji isto mogli završiti u logoru. Malo je spašenih – sedmero djece je skrivano u kućama, dvostruko više ih je nestalo u logorima”, istaknuo je povjesničar Milivoj Dretar.

ih je spasilo. No njihovih susjeda, rođaka i prijatelja Židova više nije bilo. Za mnoge se ni ne zna gdje su skončali. U ratu je uništena i glavnina srpske i romske manjine. Glavni rabin Hrvatske Luciano Moše Prelević izgovorio je prigodne molitve za sve žrtve Holokausta.

Poslije komemoracije u Gradskoj je vijećnici održan okrugli stol na temu „Holokaust – nekad i danas“. Rabin Luciano Prelević govorio je o značaju obilježavanja Holokausta ili Šoe u Hrvatskoj i drugim državama Europe. Melita Švob, predstavnik Židovske općine Zagreb, predstavila je rad instituta CENDO i govorila o problematici popisivanja žrtava Holokausta i predratnoj židovskoj populaciji u Hrvatskoj.

Kroz prošlost predratne židovske zajednice u Ludbregu vodio je Milivoj Dretar iz Udruge za edukaciju i promicanje ljudskih prava, autor knjige „Židovi ludbreškog kraja“. Prisutni su mogli vidjeti nekadašnju sinagogu sačuvanu na tek rijetkim fotografijama, slike istaknutijih članova i djece, pečat Kotarskog rabinata. Vesna Teršelič iz zagrebačke Documente govorila je o naporima koje ta udruga provodi na problematici nestalih osoba od 1941. do danas te poteškoćama u ponovnoj izgradnji povjerenja između hrvatske i srpske zajednice. Na kraju je okrugli stol svojim izlaganjem zaključio Zoran Pusić iz Građanskog odbora za ljudska prava. Usporedivši sve sukobe na svijetu, nijedan nije bio toliko okrutan prema nekom narodu kao Drugi svjetski rat i nacistička

KULTOROCID U LUDBREGU

Samo tri dana poslije Komemoracije za žrtve Holokausta, u Ludbregu se dogodilo još jedno zatiranje ludbreške povijesti. Kuća Scheyer u strogom centru grada, jedna od zaštitnih vizura grada Ludbrega, srušena je do temelja. Izgrađena potkraj 19. stoljeća, ta građanska prizemnica se do 1940-ih nalazila u vlasništvu bogate obitelji Scheyer koja je gotovo u potpunosti nestala u Holokaustu. Bio je to dom Maksa i Irme Scheyer koji su na točno isti dan prije 70 godina (18. listopada 1942.) u posljednjoj velikoj deportaciji zauvijek odvedeni u Jasenovac. Preživjela je samo njihova kći Blaženka koja je poslije emigrirala u Izrael. U toj se kući nalazila i prva ludbreška banka “Ludbreška dionička štedionica d.d.” te veletrgovina “Vilim Scheyer i sin” - jedna od najvećih trgovina do 1941. godine. Iako je taj objekt službeno bio registriran i zaštićen kao “preventivno zaštićeno kulturno dobro” (br. rješenja P-905) te označen pločicom Ministarstva kulture, ipak je srušen. Radovi na „rekonstrukciji i nadogradnji“ započeli su ljetos, a onda ubrzo bili prekinuti. U međuvremenu je nestala pločica, ali

i srušen cijeli sjeverni dio. Dok su iz Varaždinske biskupije, koja je vlasnik zgrade, najavili da će se vanjski gabariti i izvorni izgled kuće sačuvati, u razgovoru s izvođačem radova saznalo se i za drugu verziju priče: otkrili smo da se radi o lošem terenu, zgrada je bila nestabilna, a židove nismo mogli spasiti. No bilo je i predviđeno da se sve sruši, a do rujna sljedeće godine bi na tom mjestu sagradili novu zgradu povećanu za jedan kat, rekao je voditelj radova. Nezadovoljstvo ovim potezom Biskupije i ludbreške župe iskazalo je više građana. Negodovao je i gradonačelnik Marijan Krobot, rekavši da Grad nije mogao previše učiniti jer je sve već bilo odobreno od restauratora. Nakon srušene vile Peričić, kuća Schönwetter i Eleršek, Ludbreg je izgubio još jedan izvor lokalne povijesti. Umjesto da se tu smjesti zavičajni muzej, koji Ludbrežani toliko priželjkuju, radije se, iz nekih drugih interesa, glava i opet gurnula u pijesak. ✨

M.

U Holokaustu je uništena i ludbreška sinagoga sagrađena 1895., a devastirano je i židovsko groblje. Deportacije i ubijanja postigla su cilj – ludbreška židovska zajednica zauvijek je nestala. Dok rijetki preživjeli poslije rata nisu ni razmišljali o povratku svojim praznim kućama, u Ludbreg se vratila samo četveročlana obitelj Zlatka Weinrebea. Preživjeli su logore Crikvenicu i Rab, a poslije su bili s partizanima. I to

industrija ubijanja Židova. Današnji mladi ne shvaćaju Domovinski rat, a kamoli neke događaje od prije 70-80 godina, rekao je dr. Pusić. Okruglom stolu prisustvovali su i učenici Osnovne škole Ludbreg sa svojim učiteljima povijesti. ✨

Milivoj Dretar

OBILJEŽENA 69. OBLJETNICA OSLOBAĐANJA KAMPORA

NAD ŽRTVAMA NAJVEĆEG TALIJANSKOG LOGORA

U KOMEMORACIJI ZA ŽRTVE NAJVEĆEG LOGORA NA PODRUČJU TADAŠNJE TALIJANSKE OKUPACIJSKE ZONE, KOJU SU ORGANIZIRALI GRAD RAB I UDRUGA RAPSKIH ANTIFAŠISTA, OVE JE GODINE PRVI PUT SUDJELOVALA I SKUPINA OD PEDESETAK ANTIFAŠISTA IZ VARAŽDINSKE ŽUPANIJE

U subotu, 8. rujna obilježena je 69. obljetnica oslobađanja fašističkog logora Kampor na Rabu. U organizaciji Grada Raba i Udruge antifašista Rab upriličena je svečana komemoracija za sve žrtve tog najvećeg i najgoreg logora na području nekadašnje talijanske okupacijske zone. Ovogodišnja komemoracija trebala je biti uvod u narednu, jubilarnu obljetnicu sljedeće godine. Svečanost je bila skromna, no ipak snažna i dostojanstvena, a po prvi puta joj je prisustvovala grupa od pedesetak antifašista s područja Varaždinske županije.

Logor Kampor na Rabu osnovan je u ljeto 1942. odlukom talijanskih okupacijskih vlasti. Na Kamporskom polju, oko 6 km sjeverno od grada Raba, fašisti su podigli logor koji je mogao primiti i do 10.000 osoba. Prije toga potjerali su šesnaest obitelji iz neposredne okolice, među njima i kamporskog učitelja, a u školu se smjestila komanda logora. Polja prepuna uroda potpuno su sraznili, ne dozvoljavajući ni da se pokupi ljetina. Logor je bio podijeljen na manje odjele razdvojene bodljikavom žicom. Pristup mu je branilo sedam bunkera. Logor su činile zidane i drvene barake te istrošeni vojnički šatori. Uvjeti života bili su

Spomen-groblje na prostoru nekadašnjeg logora Kampor na Rabu

strašni: suho, pjeskovito tlo, teška žeđ, glad, bolesti koje su se brzo širile među zatočenicima.

Iako su tu početka bili zatočeni logoraši slovenske i hrvatske narodnosti, u svibnju 1943. doveden je 591 Židov iz logora u Kraljevici i Dubrovniku, a kasnije još 2769 Židova. Stanka Lapter, tada devetogodišnja djevojčica iz Ludbrega i danas se sjeća tog logora u nekoliko riječi: glad, stjenice i vrućina. Kampor je bio mnogo gori od Kraljevice

u kojoj je bila zatočena prije Raba. Logorom je upravljao fašistički potpukovnik Vincenzo Cuiuli, koji je terorizirao logoraše, a osiguranje je činilo 2200 talijanskih vojnika.

Nakon kapitulacije Italije, u rujnu 1943., talijanska straža je razoružana te se formirala Rapska brigada sa Židovskim bataljunom od 243 borca. Uskoro su na otok stigli parti-

Deportacija žena iz logora Kampor

zani koji su većinu bivših logoraša prevezli na obalu, gdje su se priključili Narodnooslobodilačkoj vojsci. Oni koji nisu htjeli s partizanima stradali su kasnije, nakon zauzimanja otoka od strane Nijemaca.

Kroz logor Kampor prošlo je oko 15.000 zatočenika, od kojih je 4.641 tamo izgubio život. Do 1953. godine, kada je groblje uređeno, to je bilo sumorno polje s mnogo već oštećenih križeva. Groblje logoraša danas zauzima veliku površinu. Podijeljeno na pet polja – logor je imao pet odjela. U sredini visoki, bijeli obelisk. Na bakrenim pločicama pričvršćenim na betonske blokove upisano je 978 imena. Na kraju groblja s lijeve strane je kamena nadstrešnica s dvjema urnama i zidnim mozaikom Marija Preglja, a odmah poslije grob petorice Židova te spomen-ploča Židovskom bataljunu postavljena još 1993.

Danas se na najvećem dijelu prostora gdje je bio logor nalazi pusto polje s grmljem i korovom. Mjesto Židovskog logora netko je pretvorio u deponij građevnog otpada. Uništeno je sve što je preostalo od logora. Udruga antifašista Raba je u posljednjih nekoliko godina razvila projekt „Kampor – polje sjećanja“ s ciljem izgradnje trajnog i dostojno obilježenog spomen-područja. Namjera je povezati slovenske i hrvatske krugove u jednu zajednicu s istim ciljem: Kampor, sinonim za mjesto stradanja, boli i smrti,

pretvoriti u Kampor – poruku života, mira i suosjećanja. Ivo Barić, u ime Odbora za izgradnju muzeja Kampor, predstavio je projekt s memorijalno-edukativnim centrom za sve posjetitelje. Posebno mjesto tu imaju učenici koji bi trebali posjetiti Kampor: što će vidjeti tamo, kako je to izgledalo tada, što će ponijeti u mislima?

I dok predstavnici hrvatske i slovenske zajednice napreduju u ostvarenju svog zajedničkog projekta, postavlja se pitanje: a gdje su Židovi? O njima se na komemoraciji čulo vrlo malo. Istina, brojem i vremenskom prisutnošću

u logoru, oni su bili najmanja zajednica u Kamporu. Ali, i jedna žrtva predstavlja neupitnu činjenicu. Hoće li izgradnjom novog Spomen područja Kampor židovske žrtve dobiti zaslužen mjesto u novom postavu? U Zagrebu, Rijeci i drugim hrvatskim gradovima ima živih sudionika Holokausta i kamporske logorske svakodnevice – mogu li i oni dati svoj doprinos izgradnji muzejsko-edukativnog prostora? Naravno da mogu. Potrebno je učiniti korak više i pristupiti ovom projektu mnogo ozbiljnije nego dosad. Rabljani su spremni za suradnju. ✨

Milivoj Dretar

MEĐUNARODNA SURADNJA U OBRAZOVANJU O HOLOKAUSTU

NOVE MOGUĆNOSTI USAVRŠAVANJA NASTAVNIKA

SPORAZUMOM SPOMEN-PODRUČJA JASENOVAC I HRVATSKE AGENCIJE ZA ODGOJ I OBRAZOVANJE SA ŽIDOVSKIM ISTRAŽIVAČKIM CENTROM MEMORIAL DE LA SHOAH U PARIZU, HRVATSKIM SU NASTAVNICIMA OTVORENE NOVE MOGUĆNOSTI OSPOSOBLJAVANJA ZA POUČAVANJE O HOLOKAUSTU

Židovski istraživački centar Memorial de la Shoah u Parizu, Spomen-područje Jasenovac i hrvatska Agencija za odgoj i obrazovanje potpisali su u listopadu u Parizu Sporazum o partnerstvu koji će, među ostalim, hrvatskim nastavnicima otvoriti nove mogućnosti stručnog usavršavanja u području obrazovanja o Holokaustu. Potpisivanju sporazuma prisustvovala je i hrvatska ministrica kulture Andrea Zlatar-Violić.

Sporazum o suradnji potpisali su Jacques Fredj, ravnatelj centra Mémorial de la Shoah, Nataša Jovičić ravnateljica Spomen-područja Jasenovac i Vinko Filipović, ravnatelj Agencije za odgoj i obrazovanje.

Potpisivanju su, uz ministricu kulture Republike Hrvatske Andreu Zlatar-Violić, prisustvovali veleposlanik Republike Hrvatske u Francuskoj Mirko Galić te stručni djelatnici Mémorial de la Shoah.

“Sporazumom o suradnji afirmiramo Republiku Hrvatsku u Europi kao zemlju koja se iskreno suočila s vlastitom teškom prošlošću i koja teži da Jasenovac i njegov obrazovni centar postanu mjestom u Europi za učenje o Holokaustu i genocidu, kao osnova za podučavanje o miru, razumijevanju i uvažavanju različitosti, kako se zlo nikada više ne bi ponovilo”, rekla je tom prigodom hrvatska ministrica kulture Andrea Zlatar-Violić.

Ministrica je također istakla važnost suradnje s najboljim stručnjacima koji se bave temom Holokausta na usavršavanju hrvatskog Memorijalnog muzeja, izradi muzeološ-

ke koncepcije budućeg muzeja u Staroj Gradiški te novog muzejskog postava u bivšem koncentracijskom logoru Auschwitz Birkenau.

“Nalog da zajednički djelujemo i sjećamo se žrtava nikada nije bio tako jak kao danas i svima nama u Europi dužnost je odgovoriti na najteža pitanja o žrtvama, a kako bi se izbjegle nove žrtve i zločini. Potrebno nam je zajednički stvoriti arhetip dužnosti sjećanja, poticati na dobro“, zaključila je hrvatska ministrica.

Agencija za odgoj i obrazovanje Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske posljednjih deset godina aktivno sudjeluje u promicanju poučavanja o Holokaustu organiziranjem nacionalnih i regionalnih seminara, te sudjelovanjem u međunarodnim projektima i izradom nastavnih materijala. Potpisanim Sporazumom djelatnost Agencije će biti dodatno obogaćena jer se otvaraju mogućnosti suradnje s francuskim Memorijalnim centrom Shoah, jednom od najuglednijih svjetskih institucija koje se bave obrazovanjem, istraživanjem i sjećanjem na Holokaust.

Ovaj sporazum omogućit će dolazak hrvatskih nastavnika u Memorijalni centar Shoah u Parizu, gdje će se dodatno educirati.

Hrvatska se potpisivanjem Deklaracije Međunarodnog foruma o Holokaustu u Stockholmu 2000. godine obvezala da će čuvati sjećanje na žrtve Holokausta. ✨

Nataša Barac

IZ KOORDINACIJE ŽIDOVSKIH OPĆINA U REPUBLICI HRVATSKOJ

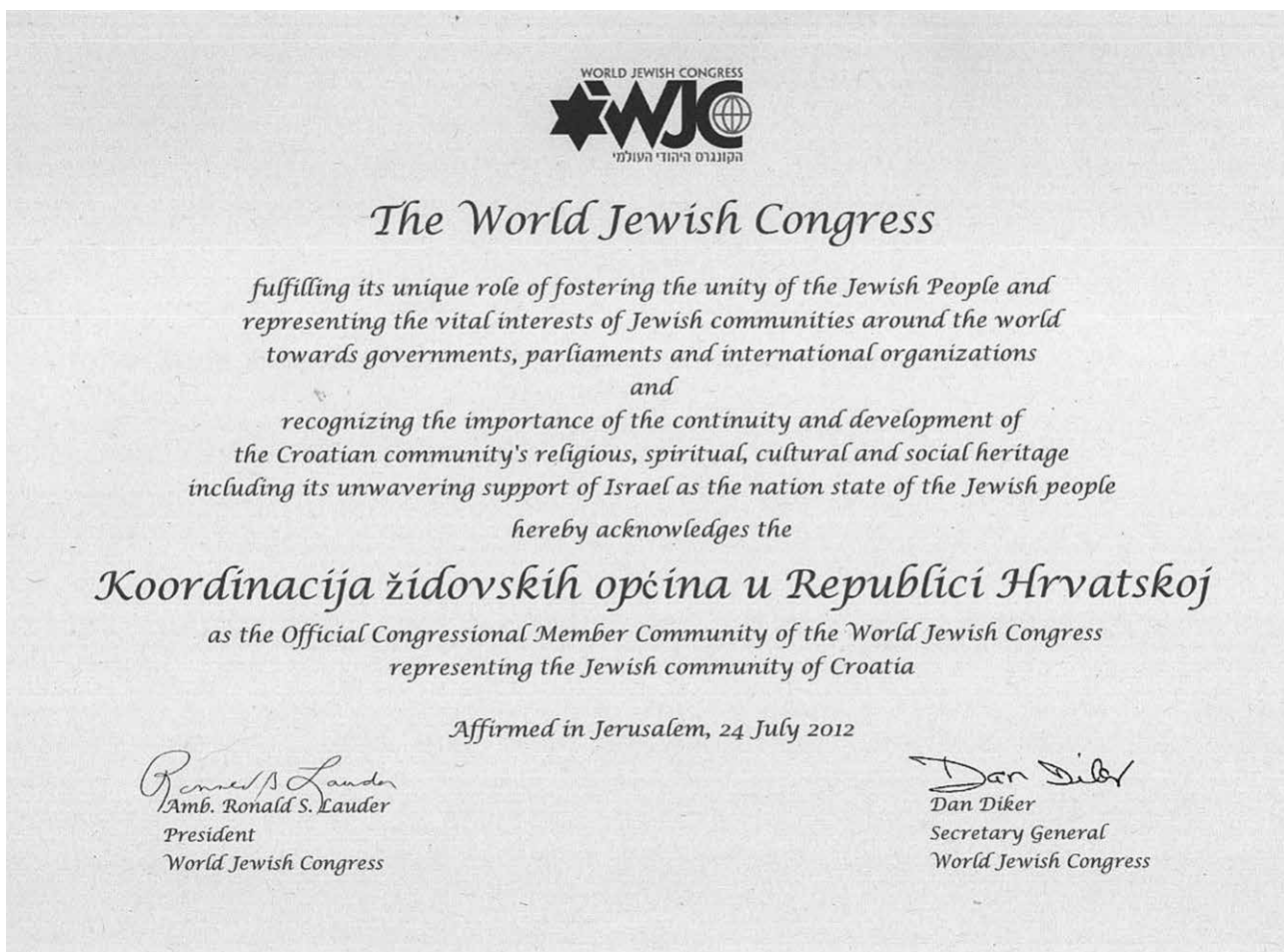
KOORDINACIJA – ČLANICA SVJETSKOG ŽIDOVSKOG KONGRESA

PREMA DOKUMENTU OD 24. SRPNJA 2012., KOJI SU POTPISALI PREDSEDNIK I GLAVNI TAJNIK SVJETSKOG ŽIDOVSKOG KONGRESA RONALD S. LAUDER I DAN DIKER, KOORDINACIJA ŽIDOVSKIH OPĆINA U REPUBLICI HRVATSKOJ ČLANICA JE SVJETSKOG ŽIDOVSKOG KONGRESA KOJA PREDSTAVLJA ŽIDOVSKU ZAJEDNICU U HRVATSKOJ

Koordinaciji židovskih općina u Republici Hrvatskoj stigla je iz sjedišta Svjetskog židovskog kongresa u Jeruzalemu i službena potvrda da je ona članica Svjetskog židovskog kongresa koja, kao takva, predstavlja židovsku zajednicu u Hrvatskoj. Dokument, datiran sa 24. srpnjom 2012., potpisali su predsjednik i glavni tajnik Svjetskog židovskog kongresa Ronald S. Lauder i Dan Diker.

Koordinacija židovskih općina u Hrvatskoj osnovana je 1992. godine, radi uspješnijeg zastupanja zajedničkih interesa i ostvarivanja zajedničkih ciljeva, a čini je deset posve samostalnih i neovisnih članica, židovske općine: Čakovec, Daruvar, Dubrovnik, Koprivnica, Osijek, Rijeka, Slavonski Brod, Split, Virovitica i Zagreb. Na čelu Koordinacije je prof. dr. Ognjen Kraus, koji je i predsjednik Židovske općine Zagreb.

Međunarodni savez židovskih zajednica i organizacija pod nazivom Svjetski židovski kongres osnovan je 1936., kao reakcija na najezdu nacizma i rastući val antisemitizma u Europi. Danas Svjetski židovski kongres okuplja židovske zajednice iz 94 zemlje svijeta i još devet židovskih organizacija (B'nai B'rith, Konferencija europskih rabina, Svjetski savez židovskih studenata i dr.). Cilj mu je poticati i njegovati jedinstvo i zastupati interese židovskih zajednica širom svijeta. Sadašnji predsjednik Kongresa Ronald S. Lauder, izabran je na posljednjoj, 13. skupštini Kongresa, održanoj 2009. u Jeruzalemu. Lauder je šesti predsjednik Kongresa, njegov je prethodnik bio Edgar Bronfman, a prvi predsjednik Kongresa, izabran 1936. u Ženevi, bio je Julian Mack. ☆

VIRTUALNI MUZEJ DOTRŠČINA

OŽIVLJAVANJE ZABORAVLJENOG SPOMEN-PARKA

DOTRŠČINA JE MJESTO NAJMASOVNIJEG ZLOČINA U POVIJESTI ZAGREBA – TU JE ZA VRIJEME DRUGOG SVJETSKOG RATA STRIJELJANO I POKOPANO OKO SEDAM TISUĆA ANTIFAŠISTA I TALACA, MEĐU KOJIMA I BOŽIDAR ADŽIJA, OTOKAR KERŠOVANI, OGNJEN PRICA I AUGUST CESAREC

U Kući ljudskih prava u Zagrebu potkraj rujna održan je okrugli stol na temu “Zaboravljena povijest Zagreba” na kojem je predstavljen projekt “Virtualni muzej Dotrščina”, čiji je cilj vratiti u kolektivnu memoriju tu lokaciju na kojoj je ubijeno više tisuća ljudi.

Inicijativu “Virtualni muzej Dotrščina” je, u tjednu kada se obilježavao i Svjetski dan mira, pokrenuo Centar za suočavanje s prošlošću “Documenta”, a predstavili su ga voditeljica “Documente” Vesna Teršelič, idejni autor projekta Saša Šimpraga i autorica prvog postava muzeja “Pisci i publicisti ubijeni na Dotrščini” Nataša Mataušić iz Hrvatskog povijesnog muzeja. O ustaškom teroru u Zagrebu govorio je povjesničar Ivo Goldstein, a svoja sjećanja na to vrijeme iznio je Juraj Hrženjak.

Vesna Teršelič je kazala da je Spomen-park Dotrščina mjesto najvećeg masovnog zločina u modernoj povijesti Zagreba na kojem je, kako se pretpostavlja, ubijeno oko 7000 osoba. Tijekom fašističke okupacije, dodala je, ubijeno je 18.627 građana Zagreba i njegove okolice. Prvi postav Virtualnog muzeja “Dotrščina” na temu “Pisci i publicisti ubijeni na Dotrščini”, autorice Nataše Mataušić, građani su mogli pogledati na Trgu bana Josipa Jelačića.

Naglasivši da je muzej otvoren na sam Svjetski dan mira 21. rujna, Šimpraga je rekao da je na prostoru Spomen-parka “Dotrščina” predstavljena privremena krajobrazna intervencija kojoj je cilj, posredstvom angažirane suvremene umjetnosti, na vizualan i simbolički način prikazati masovnost stradanja na tom prostoru. Tako su na oko sedam tisuća stabala bile privezane bijele vrpce.

Šimpraga je rekao da na internetskoj stranici muzeja trenutno objavljen popis oko 700 žrtava za koje se zna da su ubijene na Dotrščini. Nataša Mataušić iz Hrvatskog povijesnog muzeja je podsjetila da su na Dotrščini strijeljani

književnici i publicisti komunisti Božidar Adžija, Otokar Keršovani, Ognjen Prica i August Cesarec.

Od oko 18.000 Zagrepčana koji su za vrijeme Drugog svjetskog rata ubijeni kao antifašisti ili taoci, njih oko 7.000 ubijeno je i pokopano na Dotrščini. Prostor je kasnijih godina uređen u spomen-park sa skulpturama Vojina Bakića, Koste Angelija Radovanija, Branka Ružića i Stevana Luketića, a nakon devedesete je briga za njega osjetno manja. ☆

T.R.

POVRAT ŽIDOVSKJE IMOVINE

RAZGOVORI RAFAELA EITANA U ZAGREBU

NA SASTANKU U SABORU OBOSTRANO JE IZRAŽENA ŽELJA DA SE PITANJE POVRATA ODUZETE ŽIDOVSKJE IMOVINE RIJEŠI U PRIJATELJSKOM DUHU

Rafael Eitan, predsjednik nacionalnog savjetodavnog vijeća za povrat židovske imovine pri uredu izraelskog premijera, nedavno je boravio u Zagrebu gdje je s hrvatskim dužnosnicima razgovarao o povratu oduzete židovske imovine u Hrvatskoj.

Najvažniji sastanak Eitan je imao s tadašnjim potpredsjednikom Hrvatskoga sabora Josipom Lekom koji mu je rekao da se u Hrvatskoj radi na preispitivanju važećeg Zakona o naknadi za imovinu oduzetu za vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine.

Rafael Eitan

nastavak na sljedećoj strani

Članovi izraelskog izaslanstva na sastanku su iznijeli vlastita očekivanja i sugestije u vezi s restitucijom imovine oduzete Židovima od 1941. do 1945. godine.

“Mi poštujemo poziciju oštećenih i pazimo da ne povrijedimo njihove osjećaje. U rješavanju tog pitanja mi ćemo se držati načela da nepravredno oduzetu imovinu treba vratiti prijašnjim vlasnicima, ali se pritom vodimo i načelom da ispravljanjem starih nepravdi ne činimo nove”, kazao je Leko i naglasio da se to pitanje mora rješavati u skladu s ekonomskim mogućnostima zemlje te stvarnim mogućnostima sadašnje i budućih generacija u Hrvatskoj.

Na sastanku u Saboru nisu donijeti nikakvi zaključci, već su samo iznijeti stavovi o tom problemu pri čemu je obostrano izražena želja da se pitanje povrata oduzete židovske imovine u Hrvatskoj riješi u prijateljskom duhu. Problem povrata židovske imovine oduzete za vrijeme ustaškog i komunističkog režima godinama se gotovo ne miče s mrtve točke. Niz objekata, poput nekadašnje zgrade Hevra Kadiše

u Amruševoj ulici u Zagrebu, i dalje se potražuju i mnogi se hrvatski Židovi žale da povrat već godinama stoji na mjestu.

Prije funkcije savjetnika izraelskog premijera, 85-godišnji Eitan je imao zavidnu karijeru kao visoko rangirani izraelski obavještajac. Najsajjniji dio njegove karijere bilo je uhićenje nacističkog zločinca Adolfa Eichmanna.

“Zarobljavanje Eichmanna bio je, bez sumnje, povijesni događaj za mene, za Izrael. To možete smatrati najvećim djelom moje karijere, ali aktivan sam i radim brojne stvari za dobrobit Izraela”, rekao je Eitan za vrijeme svog boravka u Zagrebu. On se, osim špijunažom, bavio i politikom te je radio kao savjetnik za borbu protiv terorizma izraelskog premijera Menachema Begina.

Danas je čelnik neparlamentarne Stranke umirovljenika Gil, čiji je zastupnik u Knesetu bio od 2006. do 2009. godine, a bavio se i biznisom u kemijskoj industriji, građevinarstvu i poljoprivredi. ✨

N.B.

RAZGOVORI AMRANI – STAZIĆ

VAŽNOST POVRATA ŽIDOVSKJE IMOVINE

IZRAELSKI VELEPOSŁANIK YOSEF AMRANI IZRAZIO NADU DA ĆE SE ULOŽITI NAPORI KAKO BI SE RIJEŠILO PITANJE POVRATA ŽIDOVSKJE IMOVINE, A POTPREDSJEDNIK HRVATSKOG SABORA NENAD STAZIĆ OBEĆAO POMOĆ

Potpredsjednik Hrvatskoga sabora i član međuparlamentarne skupine prijateljstva Hrvatska-Izrael u Saboru Nenad Stazić razgovarao je potkraj listopada s izraelskim veleposlanikom u Hrvatskoj Yosefom Amranijem o pitanju povrata židovske imovine oduzete za vrijeme ustaškog i komunističkog režima, te o suradnji dviju zemalja, posebice u području poljoprivrede i turizma.

Veleposlanik Amrani je tijekom razgovora izrazio nadu da će se uložiti svi naponi kako bi se riješilo pitanje povrata židovske imovine jer je bez te imovine u pitanju opstanak židovske zajednice u Zagrebu. Potpredsjednik Hrvatskoga sabora Stazić obećao je svu pomoć unutar zakonodavnog okvira.

Veleposlanik Amrani istaknuo je važnost skupina prijateljstva koje mogu svojim odnosima poslužiti vladama kao poticaj za daljnju konkretnu suradnju.

Svjestan činjenice da je ulazak u Europsku uniju prioritet hrvatskih vanjskopolitičkih planova, izraelski veleposlanik rekao je da se nada da će Hrvatska u Izraelu prepoznati partnera s kojim može ostvariti bliske odnose, a kao područja moguće suradnje posebno su istaknuti poljoprivreda i turizam.

Potpredsjednik Stazić rekao je izraelskom veleposlaniku da smatra da bi Hrvatska o poljoprivredi mogla štošta naučiti od Izraela, posebice o navodnjavanju.

U budućnosti svakako treba više raditi na turizmu, rekao je izraelski veleposlanik, jer Izraelci putuju triput godišnje, te je za hrvatski turizam velik i nedovoljno iskorišten potencijal. Više bi pažnje trebalo posvetiti promidžbi hrvatskog turizma u Izraelu, rekao je Amrani.

Stazić je pozvao izraelskohrvatsku skupinu prijateljstva iz Kneseta da posjeti Sabor. Izraelski veleposlanik izvjestio je Stazića da će se prijevremeni izbori u Izraelu održati 22. siječnja 2013., godine, što će donekle odgoditi bilateralne aktivnosti.

Budući da Stazić i Amrani smatraju da je nužno održati dijalog među dvjema zemljama, predložili su razmjene posjeta skupina prijateljstva i predsjednika parlamenata neposredno nakon formiranja novog sastava izraelskog parlamenta, Kneseta.

Amrani se nada da će i u sljedećem sazivu Kneseta voditelj izraelskohrvatske skupine prijateljstva biti Moshe Matalon, koji je arhitekt hrvatsko–izraelskih odnosa. ✨

N.B.

OBILJEŽEN EUROPSKI DAN ŽIDOVSKJE BAŠTINE I KULTURE

U PALMOTIĆEVOJ BOGAT I PRIVLAČAN PROGRAM

OBILJEŽAVANJE EUROPSKOG DANA ŽIDOVSKJE BAŠTINE I KULTURE U ŽIDOVSKOJ OPĆINI ZAGREB PRIVUKLO JE, ZAHVALJUJUĆI ZANIMLJIVIM I RAZNOVRNIM KULTURNIM SADRŽAJIMA PRIPREMLJENIMA PREMA ZAMISLI MIRE WOLF, VELIK BROJ ČLANOVA OPĆINE I DRUGIH POSJETILACA

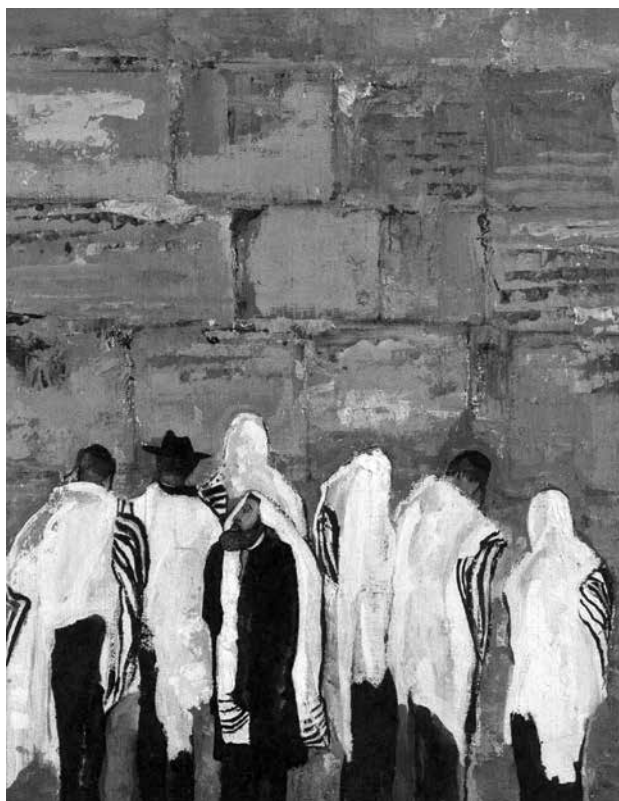
Europski dan židovske baštine i kulture ove je godine, u nedjelju 2. rujna, u Židovskoj općini Zagreb obilježen vrlo bogatim, raznovrsnim i zanimljivim programom – likovnim, filmskim i glazbenim – koji su brojni posjetitelji pratili s neskrivenim zadovoljstvom i odobravanjem. Uz Židovsku općinu Zagreb i njezin Odbor za zaštitu židovske kulturne baštine, obilježavanje su priredili Savjet Galerije Milan i Ivo Steiner, Loža B'nai Britha Gavro Schwarz i predstavnica židovske nacionalne manjine Grada Zagreba. Među posjetiteljima bili su i predsjednik HAZU akademik Zvonko Kusić, predsjednik Skupštine grada Zagreba Davor Bernardić, pomoćnik ministrice kulture Zlatko Uzelac i predsjednik savjeta za nacionalne manjine Aleksandar Tolnauer.

Na otvaranju izložbe: Zlatko Uzelac, pomoćnik ministrice kulture, Mira Wolf, predsjednica Odbora ŽOZ-a za zaštitu židovske kulturne baštine, Jaroslav Kubiček, predsjednik Vijeća češke nacionalne manjine u Hrvatskoj, Davor Bernardić, predsjednik Skupštine grada Zagreba i Sanja Zoričić-Tabaković, potpredsjednica ŽOZ-a i predstavnica židovske nacionalne manjine u Zagrebu

Program, koji je kopicirala Mira Wolf, predsjednica Odbora ŽOZ-a za zaštitu židovske kulturne baštine, započeo je otvaranjem izložbe „Remek-djela Židova likovnih umjetnika iz zbirke Židovske općine Zagreb“ u Galeriji Milan i Ivo Steiner.

Izložbu je otvorila Sanja Zoričić-Tabaković, predstavica židovske nacionalne manjine u Gradu Zagrebu, a nakon nje se pozdravnom riječi svim posjetiteljima obratio potpredsjednik Gradske skupštine Davor Bernardić. U razgledavanju izložbe većina se posjetitelja zadržala prilično dugo, budući da su se našli u prilici da vide i neke poznate radove velikih imena likovne umjetnosti, među ostalima, Oskara Hermana, Rafaela Talvija, Milana Steinera, Hin-

Rafel Talvi: Pred zidom plača, 1900.

ka Juhna, Stelle Skopal, Marte Ehrlich, Jehude Epsteina, Anne Papiero i Rikice Ovadije.

Nakon što su razgledali izložbu, posjetitelji su imali priliku vidjeti pedesetminutni dokumentarac „Povijest židovskog naroda – stigma“, koji je treća epizoda petodijelnog serijala. Film je odabrao Đelo Hadžiselimović, koji je i sam prisustvovao njegovu prikazivanju, kao i cjelokupnom programu.

Finalni, glazeni dio programa, bio je koncert djela Brune Pristera i Brune Bjelinskoga u izvođenju sopranistice Ane Lice i pijanistice Kosjenke Turkulin.

Na inicijativu B'nai B'ritha, Europski dan židovske kulture i baštine održava se od 2000.godine diljem Europe, kako bi se javnost podsjetila na vrijednosti židovske kulturne baštine i na važnost koju je ona u židovskom svijetu imala i ima i danas. ☆

PRIZNANJA

ODLIKOVAN BRANKO POLIĆ

PREDSJEDNIK REPUBLIKE HRVATSKE IVO JOSIPOVIĆ ODLIKOVAO JE BRANKA POLIĆA, ZA NJEGOVE OSOBITE I DUGOGODIŠNJE ZASLUGE ZA GLAZBENU KULTURU I NJENO PROMICANJE, REDOM DANICE HRVATSKE S LIKOM MARKA MARULIĆA

Branko Polić, glazbeni kritičar, publicist i književnik, glavni urednik dvomjesečnika „Novi Omanut – priloga židovskoj povijesti i kulturi“, koji izdaje Kulturno društvo „Miroslav Šalom Freiberg“, primio je 11. listopada od predsjednika Republike Hrvatske Ive Josipovića odlikovanje „Red Dani-

ce hrvatske s likom Marka Marulića“. Odlikovanje mu je dodijeljeno za njegove osobite i dugogodišnje zasluge za glazbenu kulturu i njeno promicanje u Republici Hrvatskoj i svijetu.

Uručujući, u povodu Dana neovisnosti, odlikovanja predsjednik Josipović je, među ostalim, rekao da je svima odlikovanima zajedničko da su radili na dobrobit Hrvatske i njezinih građana te da će im odlikovanja sigurno biti poticaj za daljnji rad na dobrobit Hrvatske.

Branko Polić bio je dugogodišnji glazbeni kritičar, urednik i komentator na Radio Zagrebu. Objavio je više od 500 razgovora s glazbenicima, surađivao je i u nizu drugih elektroničkih i tiskanih medija, a i u mnogim izdanjima Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža. Posljednjih godina objavio je četiri autobiografske i memoarske knjige, knjige uspomena iz djetinstva i mladosti, kojima je obuhvaćeno razdoblje od 1924. do 1950. godine: „Vjetrojnostu klepsidru“ (2004.), „Imao sam sreće“ (2006.), „Pariz u srcu studenta“ (2008.) i „Na pragu budućnosti“ (2010.). Ove godine objavio je knjigu „1000 glazbenih anegdota“, napisa-

nu na temelju noćnih emisija „Note i anegdote“ koje je vodio na Hrvatskom radiju u razdoblju od 1997. do 2004. godine. Od 1993. Branko Polić je bez prekida glavni urednik tada pokrenutog dvomjesečnika posvećenog židovskoj povijesti i kulturi „Novog omanuta“, koji je nedavno, prije dvije godine, obilježio izlaženje jubilarnog, stotog broja. U povodu tog, stotog broja „Novog Omanuta“, akademik August Kovačec je, među ostalim, napisao da se Polićev časopis nastavlja na najbolju tradiciju židovskih kulturnih glasila u međuratnom razdoblju i da je jedan od najdosljednije i najbolje uređivanih kulturnih časopisa u Hrvatskoj, i to ponajprije zahvaljujući „znalačkom pristupu uredničkom poslu, beskrajnom strpljenju i zadivljujućoj upornosti njegova dugogodišnjeg glavnog urednika, vrsnoga kulturnog djelatnika i književnika, znalca klasične glazbe i jezika, Branka Polića“.

U povodu odlikovanja, Branko Polić je primio mnoge čestitke. Među prvima, od predsjednika Židovske općine Zagreb, prof.dr. Ognjena Krausa. ☆

IZ ODMARALIŠTA ŽIDOVSKJE OPĆINE ZAGREB

PISMO S LJETOVANJA U PIROVCU

OVOGODIŠNJE LJETOVANJE U DJEČJEM KAMPU PIROVAC BILO JE, PO OCJENI KOJA SE NAJČEŠĆE ČUJE, JEDNO OD NAJBOLJIH: BILO JE, KAŽU, LJUBAVI, PLAKANJA, BUDALAŠTINA, MAŠTOVITIH KAZNI, „RATOVA“, ALI, NAJVIŠE OD SVEGA, ZABAVE!

Neki od nas već devet godina zaredom provode ljeto u dječjem kampu Pirovac. Slobodno mogu reći da nam je to najzanimljiviji i najzabavniji dio ljeta. Kako djeci, tako i nama odraslima.

S djecom je prekrasno. To zna svatko. Međutim, s djecom u Pirovcu – e, to vam je zaista nešto posebno. Pokušat ćemo vam dočarati barem malo kako to izgleda.

Svakog jutra, nakon buđenja i doručka, na redu je kupanje. Morate odmah znati da sa 40-ero djece kupanje i općenito boravak na plaži nije nešto što obično doživljavate na svom godišnjem odmoru. To je ludovanje, prskanje, ronjenje, gađanje vodenim balonima, polijevanje iz raznoraznih pomagala, gađanje vodenim puškama i pištoljima, skupljanje ježeva i školjki, lov ribica i rakova (koje onda brzo vraćamo u more da ne uginu), posuđivanje mrežica, papuča, ručnika i maski (tako da na kraju teško ustanovimo što je čije i tko je zapravo što zaboravio na plaži).

Nakon što se po dolasku s plaže svi presvuku i spremne svoje sobe, vrijeme je za peula. Tada sva djeca u svojim dobnim skupinama zajedno sa svojim madrihimima uče o judaizmu. Ove smo godine pratili što rade Židovi diljem svijeta - kakvi su im običaji, kako proslavljaju praznike, kako se oblače, što jedu i sl. Svaki smo dan sjedali u zamišljeni avion i letjeli negdje drugdje. Bilo nam je vrlo zanimljivo. Nakon ručka i popodnevnog odmora, opet je vrijeme za plažu. I sveopće ludilo opet počinje.

Poslije toga imamo aktivnosti, pa smo ove godine imali ples, art, sport i pjevanje. Nakon večere je večernji program, svaku večer drugačiji. Tako smo, osim odlaska u

grad, imali potragu za blagom, igre bez granica, talent show, gledali smo i filmove, imali smo Kabalat Šabat, imali smo i Havdala na plaži, a zadnju smo večer tradicionalno imali kviz uz podjelu majica i neizbježno noćno kupanje.

Tako otprilike izgleda vrijeme provedeno u Pirovcu. Ali to nije ni približno sve što se događalo, neke se stvari ne mogu tako jednostavno prepričati. Teško je ispričati kako se gube mliječni zubi daleko od mame i teško je prenijeti veselje koje nastane kada se ujutro pronade poklon od „zubčić vile“ ispod jastuka. Teško je objasniti osjećaj kada se blagovaona puna djece ori od pjesme koju oni sami započinju, jer su veseli i dobro se osjećaju. Kako dočarati suze koje se rone zadnji dan jer se već mora kući. To treba doživjeti. Možda će vam djeca znati bolje to prenijeti nego ja. Čujmo ih.

Maja Vizentaner: Cijele godine razmišljam o Pirovcu, čekam ga, iščekujem, ali sve nekako prebrzo prođe. No to ne znači da nam nije bilo zabavno. Pirovac 2012. godine definitivno bih svrstala među najbolje. Kad bih mogla - odmah bih se vratila (ali naravno uz odgovarajuće društvo). Bilo je ljubavi, plakanja, mazanja, budalaština, maštovitih kazni, „ratova“, ali najviše od svega ZABAVE. Osim što smo se zabavljali i radili gluposti, ponešto smo i naučili o Židovima diljem svijeta. Bili smo u Jemenu, Španjolskoj, Izraelu, Rusiji, SAD-u, Litvi i Turskoj. Bilo je zanimljivo vidjeti i na neki način doživjeti kako izgleda život Židova na raznim stranama svijeta. Bilo je savršeno i jedva čekam sljedeće ljeto i sljedeći Pirovac, koji, ako imalo bude kao ovaj, bit će predobar.

Rebecca Beissmann: Svake godine kada svane prvi ljetni dan, ja pomislim na Pirovac (tako kaže naša himna). I ove sam godine, poput prethodnih devet, išla sa svojim prijateljima u dječji kamp Pirovac. Kamp se održavao od 3. do 12.7. i bilo je predobro. Žao mi je što je tako kratko

nastavak na sljedećoj strani

trajao. Trajao je samo dan kraće nego prethodnih godina, ali nama je i ono bilo prekratko. Najradije bih se odmah vratila. Ova godina je bila, po mom mišljenju, jedna od najboljih do sada i već mi sada svi jako nedostaju. Ovogodišnja tema kampa bila je „Židovi u svijetu“ te sam dosta toga novog naučila, ali sam se usput i jako dobro zabavila. Program je bio odličan i svi smo uživali. Nadam se da će iduće godine biti jednako dobro, samo se nadam da nećemo kao i ove godine cijelo proljeće biti u strahu hoće li uopće biti Pirovca. Živim u nadi i poručujem svima: vidimo se nagodinu!

Sara Beissmann: Ove godine smo se super zabavili. Zabava je počela još u autobusu, jer smo svi zajedno pjevali himnu Pirovca. Bili smo presretni što se opet svi srećemo i što ćemo provesti devet nezaboravnih dana. A kada smo stigli, zabavi nije bilo kraja. Program je bio poučan, raznolik i zanimljiv. Svaki dan nešto drugo. Najbolji su bili večernji programi, a od svega mi se najviše sviđela potraga

za blagom. Super je bila i igra Pictionary. U druženju su nam dani prolazili brzo, prebrzo. Dok se nismo ni okrenuli došao je zadnji dan. Svi smo bili tužni. U Zagrebu smo svi plakali, iako smo znali da ćemo se vidjeti sljedeće godine. Ova godina je bila jedna od najboljih. Još uvijek mi svi nedostaju.

Sada kada ste vidjeli kako djeca doživljavaju ovaj dječji kamp, ostavljam vas da pjevušite našu novu pjesmu „Pirovac Blues“ (čuli ste svi pjesmu „Zenica Blues“ od Zabranijenog pušenja, e pa ovo je „Pirovac Blues“, melodiju znate):

U Pirovac kada krenem ja
Prati me pet, šest madriha
Dežurni Saša rek'o dvanaest sklekova
Dvanaest sklekova baš za svakoga.

Vesela je moja sudbina
Kuhinju nam drži Marija
Kuha Marija, nada se ne do vijeka
Ne računaj na to draga Marija.

Pirovac, volim svaki kamen tvoj
Bez tebe ja mrzim život svoj
Ko preživi devet godina
U dječjem kampu Pirovca
Taj je haverimčina.

Žalosti me jedna istina
Iz dječjeg kampa vratiću se ja
Ali neka je, neka prođe godina
Sljedeće opet vratit ću se ja!

S nadom da ćemo se zaista svi vratiti sljedeće godine i da će nam biti možda i bolje nego ove, lakše je čekati. Jer, kao što djeca viču svake godine tako da se ori cijelom uvalom—Pirovac je zakon! ☆

ŽIDOVSKA OPĆINA OSIJEK

TRADICIONALNA PROSLAVA SUKOTA

VEĆ OSMU GODINU ZAREDOM ŽIDOVSKA OPĆINA OSIJEK PRIREDILA JE PROSLAVU SUKOTA U KOJOJ SU I OVOM PRILIKOM SUDJELOVALI ČLANOVI ŽIDOVSKIH ZAJEDNICA IZ SVIH DIJELOVA NEKADAŠNJE JUGOSLAVIJE

U baranjskom etno-selu Karancu

Lijepa tradicija proslave Sukota u organizaciji gostoljubive Židovske općine u Osijeku održana je i ove godine - osmi puta. Na te susrete dolaze članovi iz gotovo svih židovskih zajednica iz nekadašnje Jugoslavije, što je izraz naše stoljetne povezanosti rodbinskim i prijateljskim vezama, zajedničkom prošlošću, pa i sličnom sadašnjošću.

Obično se proslava Sukota održavala u lijepom Tikvešu uz prigodni program, gradnju „suke“, molitvu, pjesme, ples i, naravno, specijalitete toga kraja.

Uz vedre note orkestra, marljive ženske ruke i poletne noge plesnog ansambla, Sukot je jedan od najljepših susreta kojemu se veselimo i kojega se sjećamo.

Ove godine smo posljednjeg dana rujna otišli u etno-selo Karanac i ostali zatečeni bogatstvom tradicionalnih objekata i artefakata - što će nakon potpunog uređenja predstavljati neprocjenjivo blago, ne samo kao turistička atrakcija.

Nakon raspada Jugoslavije i Saveza Jevrejskih opština, Židovska općina u Osijeku preuzela je organizaciju komemoracije na Židovskom groblju u Đakovu, svake prve nedjelje u mjesecu lipnju, sve od ratnih dana devedesetih godina.

No, još se jedna tradicionalna vjersko-društvena manifestacija održava u organizaciji Židovske općine Osijek (uz pomoć židovskih organizacija, prvenstveno JOINT-a) već 12 godina u tjednu prije Pesaha: to je „pred pesah“ koji se organizirao u Iloku, Vukovaru, Osijeku, Bizovcu.

Kada bih mogla, sudjelovala bih na svim susretima - u Subotici, Novom Sadu, Zrenjaninu, Sarajevu, Hvaru, Opatiji, Zagrebu, Skoplju itd. - jer smo svi ipak jedna velika obitelj. ✨

Melita Švob

HRVATSKA – IZRAEL

SUSRET I RAZGOVORI MINISTARA TURIZMA

IZMEĐU IZRAELSKOG MINISTRA TURIZMA STASA MISEZHNIKOVA I NJEGOVA HRVATSKOG KOLEGE VELJKA OSTOJIĆA, LJETOS SU U HRVATSKOJ VOĐENI RAZGOVORI O MOGUĆNOSTIMA DALJNEG RAZVOJA HRVATSKO-IZRAELSKE SURADNJE NA PODRUČJU TURIZMA

Turistička suradnja Hrvatske i Izraela, jačanje turističkog prometa te suradnja na području investicija bile su neke od tema razgovora hrvatskog ministra turizma Veljka Ostojića i njegovog kolege iz Izraela, ministra turizma Stasa Misezhnikova, koji je tijekom ljeta boravio u Hrvatskoj.

Ministri Ostojić i Misezhnikov ocijenili su da su potencijali za razvoj suradnje veliki, a razgovarali su o mogućno-

stima povećanja turističkog prometa, jer je Hrvatska sve zanimljivije odredište turistima iz Izraela.

Dvojica ministara razgovarala su i o mogućnostima ulaganja u hrvatski turizam, a hrvatski ministar turizma rekao je da trenutno postoji nekoliko projekata u hrvatskom turizmu koji se razvijaju u suradnji s potencijalnim investitorima iz Izraela.

nastavak na sljedećoj strani

Dubrovnik, omiljeno odredište izraelskih turista

Ostojić je naglasio kako su kolegama iz Izraela predstavili moguće investicijske projekte vezane za privatizaciju hotelskog sektora, te mogućnosti vezane uz greenfield ulaganja. Ministar Mizehnikov je kazao kako se razgovaralo o mogućnostima investicija, interesu izraelskih hotelijera za ulaganja u Hrvatsku, ističući kako izraelski gospodarstvenici traže nova tržišta za investicije, stoga će se u budućnosti posebna pozornost posvetiti razmjeni informacija i podataka o uzajamnim ulaganjima privatnih ulagatelja, a i o uvjetima realizacije konkretnih projekata.

Ostojić je spomenuo i razgovore o suradnji na području edukacije i treninga hotelskog osoblja, a jedna od tema bila je suradnja na području zdravstvenog turizma, kako u pogledu eventualnih investicija, tako i u pogledu razmjene iskustava u tom specifičnom segmentu turističkih usluga.

Ministri su razgovarali i o mogućnosti susreta hrvatskih i izraelskih predstavnika turističkih agencija i turoperatora koji bi razmijenili iskustva o kreiranju novih proizvoda kao motiva dolazaka, koji su nezaobilazan čimbenik jačanja razmjene turista.

Ostojić je također rekao da je prihvatio Mizehnikov poziv da posjeti Izrael, gdje će se također razgovarati o mogućnostima međusobne suradnje na području turizma.

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, Hrvatsku je prošle godine posjetilo nešto više od 34 tisuće gostiju iz Izraela, što je 4,6 posto više nego u 2010. godini, a ostvarili su 86,3 tisuća noćenja ili 7,5 posto više nego prethodne godine. ✨

N.B

POSJET MIROVNOJ MISIJI

ŠIMUNOVIĆ NA GOLANSKOJ VISORAVNI

PJER ŠIMUNOVIĆ, VELEPOSŁANIK REPUBLIKE HRVATSKE U DRŽAVI IZRAEL, POSJETIO HRVATSKI KONTIGENT MIROVNE MISIJE UN-A NA GOLANSKOJ VISORAVNI

Novi hrvatski veleposlanik u Izraelu Pjer Šimunović nedavno je preuzeo svoje dužnosti, a potkraj kolovoza posjetio je hrvatski kontingent mirovne misije UN-a na Golanskoj visoravni. U kampu Ziouani, na izraelskoj strani crte razgraničenja, veleposlanik Šimunović održao je sastanke sa zapovjednikom UNDOF misije, indijskim general-bojnikom Iqbalom Singhom, zapovjednikom austrijske bojne u sklopu koje djeluje i 9. hrvatski kontingent, na čelu sa

zapovjednikom 9. HRVCON-a bojnikom Domagojem Josipom Babićem.

Za vrijeme posjeta upriličeno je i druženje s dijelom pripadnika hrvatskog kontingenta, čija je zona odgovornosti sa sirijske strane crte razgraničenja.

U razgovorima s visokim časnicima UNDOF-a razmijenjena su mišljenja o aktualnoj političko-sigurnosnoj situ-

aciji na području Golanske visoravni, ali i u Siriji i cijeloj regiji općenito, a dužnosnici UN-a istaknuli su veliku vrijednost doprinosa hrvatskog kontingenta cijeloj misiji, posebno ističući visoku profesionalnost i disciplinu hrvatskih časnika.

Hrvatski veleposlanik istaknuo je važnost koju Hrvatska pridaje svom doprinosu svjetskom miru i sigurnosti sudjelovanjem u mirovnim operacijama diljem svijeta, što ujedno predstavlja i prepoznatljivi dio njene vanjske politike i misije njenih oružanih snaga, te djelovanja njenih diplomata i policajaca. Naglasio je i važnost koju pridaje specifičnoj misiji UNDOF, posebice u kontekstu napetih aktualnih događanja na Bliskom istoku.

Tijekom posjeta pripadnici hrvatskog kontingenta izaslanstvu su pokazali dio crte razgraničenja s izraelske strane i jednu nadzornu točku koju drži austrijska vojska.

Novi hrvatski veleposlanik u Izraelu Pjer Šimunović rođen je 1962. godine u Splitu. Diplomirao je komparativnu književnost i talijanski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, te magistrirao ratne studije na Department of War Studies, King's College London. Radio je u Ministarstvu obrane, bio Nacionalni koordinator za NATO, pomoćnik ministra vanjskih poslova i europskih integracija zadužen za međunarodne organizacije i sigurnost, politički savjetnik u Veleposlanstvu RH u Parizu, zamjenik načelnika Analitike u MVP-u, te prethodno vanjskopolitički novinar, u "Večernjem listu", na BBC World Serviceu u Londonu i u magazinu „Europe“ u Parizu. Autor je niza znanstvenih i publicističkih radova s područja sigurnosti, objavljenih u međunarodnim časopisima kao što su „Journal of Slavic Military Studies“, „International Peacekeeping“, „Contemporary Security Policy“, „Europ“ i „Jane's Intelligence Review“. ✨

N.B.

GLIPTOTEKA: IZLOŽBA BOGDANA BOGDANOVIĆA

AUTOR NOVOGA SVIJETA LIKOVNIH SIMBOLA

U DIJELU IZLOŽBE PREDSTAVLJENO JE JEDANAEST BOGDANOVIĆEVIH SPOMENIKA PODIGNutih NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA, UKLJUČUJUĆI TU I JASENOVAČKI KAMENI CVIJET, NA SKICAMA KOJEG JE BOGDANOVIĆ RADIO NEKOLIKO GODINA

„Preokret u mom životu bio je kad sam dobio natječaj za Spomenik židovskim žrtvama u Beogradu. Najedanput mi se otvorio čitav novi svijet simbola, usporednih značenja“, riječi su poznatog beogradskog arhitekta Bogdana Bogdanovića, čiji je veliki stvaralački opus predstavljen ovog listopada na izložbi u Gliptoteci HAZU-a.

Sonja Leboš, kustosica izložbe „Bogdan Bogdanović – ukleti neimar“ napisala je u katalogu: „Moja ambicija sadržana je u tome da rad Bogdana Bogdanovića prije svega približim mlađim generacijama i ukažem na njegovu uočljivu povijesnost, a time i politički značaj. BB je bio izvanredan arhitekt, pejzažni arhitekt, umjetnik, pisac, sveučilišni profesor, urbanolog i političar. Moja zahvalnost je velika – BB je bio jedan od prvih koji je označio gabarite polja rada na koje se mnogi od nas danas referiraju kao na polje vlastite suvremene prakse: polje urbanologije“.

Izložba ima dva dijela. Prvi predstavlja jedanaest Bogdanovićeve spomenika koji su nakon Drugog svjetskog rata podignuti na području bivše Jugoslavije. Drugi dio predstavlja digitalizirane crteže. Posjetitelji mogu vidjeti i originalne Bogdanovićeve skice Spomen-područja Jasenovca. Skice za jasenovački Kameni cvijet Bogdanović je radio nekoliko godina. Spomenik je postavljen 1966. „Do tada su spomenici bili figurativni, tipa srp i čekić, a kada sam

Jasenovac

maketu izložio pred cijelim Politbiroom SKJ, na čelu s Titom, nastala je konsternacija. Znojio sam se, mučio objašnjavajući što sam htio Cvijetom reći. A konsternacija je

nastavak na sljedećoj strani

Prilep

nastala i zbog toga, saznao sam kasnije, što sam se pojavio u džemperu i s patikama na nogama. Prije otvorenja spomenika u Jasenovcu bilo je i prijetećih poruka, pisanih, telefonskih“, izjavio je svojedobno Bogdan Bogdanović. Veliki arhitekt i intelektualac umro je u Beču 2010. Od 1982. do 1986. bio je gradonačelnik Beograda. Politiku je napustio zbog sukoba sa Slobodanom Miloševićem, nakon čega je otišao u egzil u Beč.

Kosovska Mitrovica

Izložba „Bogdan Bogdanović – ukleti neimar“ plod je suradnje Austrijskog kulturnog foruma u Zagrebu, Gliptoteke HAZU, Udruge za interkulturalna i interdisciplinarna istraživanja u Zagrebu, Architekturzentrum u Beču. Otvorili su je pomoćnica ministrice kulture Vesna Jurić Bulatović i akademik Boris Magaš. ✨

Zorana Bajt

DOKTORSKI RAD SUZANE GLAVAŠ O LUCIANU MORPURGU

POGLED U MRAČNO RAZDOBLJE TALIJANSKE KULTURNE POVIJESTI

SVOJOM DISERTACIJOM SUZANA GLAVAŠ JE POKAZALA OD KOLIKE JE VAŽNOSTI I ZA TALIJANSKU I ZA HRVATSKU KULTURNU POVIJEST I ZNANOST O KNJIŽEVNOSTI POZNAVATI ŽIVOTNI PUT, KULTURNU DJELATNOST I STVARALAČKI OPUS SPLITSKOG ŽIDOVSKOG PISCA I NAKLADNIKA LUCIANA MORPURGA

Luciano Morpurgo

Suzana Glavaš (1959), suradnica Novoga Omanuta i članica Židovske općine, talijanski jezik i književnost i komparativnu književnost diplomirala je 1982. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje je i magistrirala temom Iskustvo i mit i poeziji Umberta Bellintanija. Radi kao lektorica za hrvatski jezik na Facoltà di Lettere e Filosofia napuljskog sveučilišta L'Università degli Studi di

Napoli „L'Orientale“. Bavi se znanstvenim radom i književnim prevođenjem s talijanskoga i na talijanski jezik. Njezino područje interesa ponajprije su hrvatsko-talijanski književni i kulturni odnosi. Objavila je knjigu Iskustvo i mit u poeziji Umberta Bellintanija, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb 1995. te je dobitnica prestižne talijanske međunarodne nagrade «Premio Umberto Bellintani 2002» za znanstveno istraživanje pjesnikova djela. Izvorne znanstvene radove o tom pjesniku objavila je i u književnim časopisima Forum, Književna smotra i Studia Romanica et Anglica Zagrabien-sia. A objavila je i znanstvene radove o hrvatskim autorima, među kojima radove o Antunu Vrančiću, opsežan rad o Sti-

Piše Kruno Pranjić

pi Ivačiću te priloge o splitskom preporoditelju i nakladniku Vidu Morpurgu, talijanskom slavistu Vitu Morpurgu, kao i nakladniku i spisatelju Lucianu Morpurgu.

Upravo je život i djelo Luciana Morpurga tema uspješno obranjenoga doktorata Suzane Glavaš na Filozofskom fakultetu u Zagrebu u srpnju ove (2012) godine. Svojom disertacijom Suzana je uspjela pokazati (i dokazati) od kolike je važnosti i za talijansku i za hrvatsku kulturnu povijest i znanost o književnosti poznavati životni put, kulturnu djelatnost i stvaralački opus Luciana Morpurga.

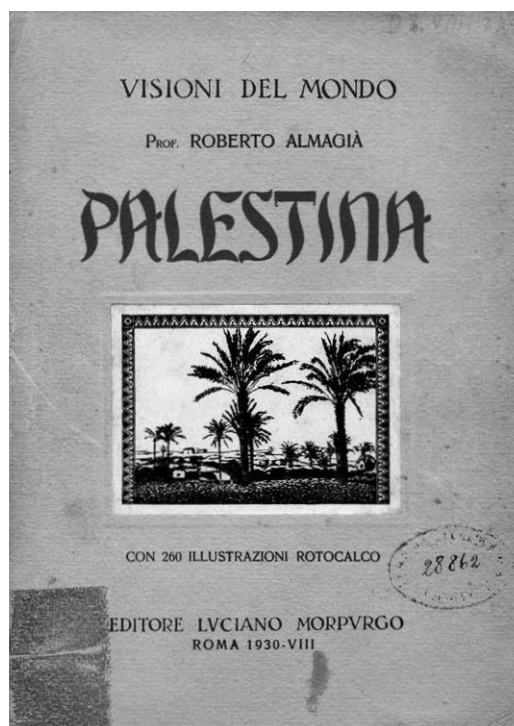
Luciano Morpurgo, rođen u uglednoj židovskoj obitelji, provodi djetinjstvo u Splitu. Poslije osnovnog obrazovanja nastavlja studij ekonomije u Veneciji. Potom se 1907. vraća u Split, no uoči austrijske najave rata Italiji, napušta rodnu Dalmaciju i od travnja 1915. stalno se nastanjuje u Rimu.

Godine 1925. u Rimu osniva nakladničku kuću „Luciano Morpurgo Editore“ s namjerom da objavljuje putopise i djela iz umjetnosti. Godine 1927. s akademikom i profesorom zemljopisa, Robertom Almagiom putuje u Palestinu. S tog putovanja ostaje oko tisuću fotografija u Fondu Morpurgo pri ICCD i mongrafija Palestina, objavljena 1930. u nakladi Luciano Morpurgo Editore te ponovno povodom izložbe održane 2001. (Palestina 1927 nelle fotografie di Luciano Morpurgo, Bozzi Editore, Roma 2001).

Godine 1930. Luciano objavljuje 6 svezaka biblioteke Italia negli scrittori italiani e stranieri (Italija u očima talijanskih i stranih pisaca), za koju je odabir tekstova svjetskih pisaca napravio ugledan pisatelj i znanstvenik Luigi Pargagliola. Pokreće potom i biblioteku Biblioteca di Curiosità Italiane di Arte – Storia e Folclore (Biblioteka italskih zanimljivosti iz umjetnosti – povijest i folklor), za koju su pisali znameniti arheolozi, povjesničari umjetnosti, entolozi. Za Club Alpino Italiano objavio je niz brošura i priručnika o alpinizmu, ski-jaškim terenima i planinskim.

Godine 1938. talijanskim Židovima se na temelju rasnih zakona zabranjuje pisanje i objavljivanje knjiga. Spriječen u svome djelovanju, Morpurgo 1940. pomišlja na povratak u rodni Split, no odustaje nakon što su crnokošuljaši 1942. devastirali splitsku sinagogu. Taj će događaj opisati u tekstu Poesia della famiglia ebraica (Poezija židovske obitelji, rukopisni hrvatski prijevod Vinka Lozovine pronađen je među rukopisima Muzeja grada Splita zahvaljujući upravo Suzani Glavaš), a dijelom i u ratnom dnevniku Caccia all'uomo! Vita sofferenze e beffe. Pagine di diario 1938-1944. (Lov na čovjeka! Život, patnja i ismijavanje. Stranice dnevnika 1938-1944, Morpurgova naklada „Casa editrice Dalmatia“, Rim 1946).

Luciano Morpurgo bio je jedini talijanski židovski autor i nakladnik kojemu je godine 1941. fašističko Ministarstvo, Ministero della Cultura Popolare, izdalo službeno dopuštenje da nastavi obje svoje djelatnosti, no pod uvjetom da koristi lažno ime. Stoga je Morpurgo nastavio objavljivati ranije cenzurirana izdanja pod pseudonimom „Luciano Spalantino“, a svojoj izdavačkoj kući dao je ime: „Dalmatia“. No,

Iz nakladništva Luciana Morpurga

čim je to mogao, ponovno se potpisivao svojim imenom, dodavši i svoje židovsko ime: Jair.

Morpurgova strast prema umjetničkoj fotografiji, njegovana već za venecijanskog školovanja, donijela mu još 1908. „priznanje za zasluge“ tršćanskog lista Il Piccolo u kojemu objavljuje fotografiju restauratorskih radova na splitskoj katedrali. Smatran prvim umjetničkim fotografom Italije, bio je uvažan suradnik najvažnije talijanske enciklopedije Enciclopedia Treccani. Danas se još u Nacionalnoj arhivi fotografija u Rimu čuvaju brojni njegovi negativni na staklu, datirani između 1915. i 1936. Puno je putovao i snimao ljude u Dalmaciji, Italiji, Palestini, Albaniji, Rumunjskoj, Bugarskoj, Njemačkoj, Danskoj, Austriji, Mađarskoj, Malti, Švedskoj, Francuskoj, Španjolskoj, Tunisu, Maroku i Alžiru.

Tri su Morpurgova autobiografska književna djela: Quand'ero fanciullo (Kad sam bio dječak, Luciano Morpurgo, Rim 1938), zbirka autobiografskih novela o djetinjstvu u Spitu, još nepreveden na hrvatski; spomenuti dnevnički ratni zapisi Caccia all'uomo! Vita sofferenze e beffe. Pagine di diario 1938-1944 o rušenju splitske sinagoge, stradanjima Židova u Rimu nakon Mussolinijevog stupanja na vlast i o logoru Ferramonti u Calabrij (svjedočanstvo bez kojega se ne može zamisliti razumijevanje Holokausta u Italiji), te rukopisno djelo Poesia della famiglia ebraica, zbirka autobiografskih novela o židovskim svetkovinama i običajima.

S obzirom na razna polja stvaralačkog djelovanja Luciana Morpurga, teorijski pristup Suzane Glavaš u njezinoj disertaciji nužno je interdisciplinarni, komparativan i višeslojan: konvergentno je filološki obradila Morpurgove doprinose području znanosti o književnosti u njegovom proznom književnom djelu; njegovu nakladničku djelatnost, odnosno razvojni put Morpurgove rimske nakladničke kuće u teškim vremenima progona i zabrane djelovanja Židovima u doba

nastavak na sljedećoj strani

Morpurgova knjižara u Rimu, 1930.g.

fašizma; prikazala je i druga Lucianova područja kulturnog i znanstvenog djelovanja: umjetničko, etnološko i etnografsko, povijesno i fotografsko vrednujući ih unutar kulturalne povijesti te dala pregled recepcije njegova djela. Riječju: cjelovitim pregledom raznorodnog bavljena različitim područ-

jima od kulturološke i znanstvene važnosti osvjetlila je integritet Morpurgove poliedrične ličnosti i stvaralačkog opusa te rehabilitirala kako Morpurga tako i velikane hrvatske i talijanske kulture s kojima je Morpurgo bio u kontaktu.

Osobit Suzanin znanstveni doprinos poznavanju života i rada Luciana Morpurga jest njezino istraživanje goleme Morpurgove korespondencije te, pronalaženja neobjavljenih rukopisa i tekstova o njemu i njegovim djelima u europskim arhivima (u Zagrebu, Splitu, Beogradu, Modeni, Napulju, Rimu). U svojoj disertaciji detaljno nas upoznaje s osobama iz kulturnog života s kojima je Luciano dolazio u kontakt (Giosuè Caducci, Benedetto Croce, Roberto Almagià, Angelo Fortunato Formiggini, Vinko Lozovina). Zahvaljujući tome dobili smo cjelovit i pouzdan uvid u jedno mračno razdoblje talijanske kulturne povijesti te u uzajamna kulturna i književna prožimanja Dalmacije i Italije, židovske, hrvatske i talijanske kulture. ☆

NOVE KNJIGE

TREĆI REICH – NOVA POVIJEST

KNJIGU O ZLU KOJE JE STVORILO HOLOKAUST I GOTOVO UNIŠTILO EUROPSKU CIVILIZACIJU, NA TRIBINI KULTURNOG DRUŠTVA „FREIBERGER“ PREDSTAVILI SU POVJESNIČAR DR. IVICA ŠUTE I NOVINAR, UREDNIK KNJIGE TIHOMIR PONOŠ

Knjiga „Treći Reich – nova povijest“ doslovno je teška knjiga, teži 1,66 kilograma, a na 1170 stranica donosi jedinstveno djelo o povijesti možda najmračnijeg perioda ljudske civilizacije.

Nakladnička kuća „Fraktura“ izdavač je tog monumentalnog djela, koje je napisao britanski autor Michael Burleigh. Predstavljanje knjige u Židovskoj općini Zagreb priredilo je Kulturno društvo Miroslav Šalom Freiburger.

O djelu su govorili dr. sc. Ivica Šute s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i urednik knjige, novinar riječkog „Novog lista“ Tihomir Ponoš.

Dr. Šute smatra da to opsežno djelo obilato nadilazi razdoblje 1933. do 1945. godine i okvire povijesti Njemačke, što od čitatelja zahtijeva da ima dobro predznanje o zbivanjima u Europi u prvoj polovici 20. stoljeća.

Autor je napisao sintetizirani uvod u totalitarizam, a da bi se to moglo pratiti potrebno je poznavati i činjenice koje nisu našle mjesto ni u tako opsežnoj knjizi.

Posebno je zanimljiv stil pisanja što ga primjenjuje britanski autor, za koji dr. Šute kaže da „koketira“ s književnošću. To je veoma dobro dokumentirao ulomak koji je prilikom predstavljanja pročitala Vlatka Bjegović iz onog dijela u knjizi gdje se govori o nacističkoj primjeni eugenike.

Michael Burleigh

TREĆI REICH

NOVA POVIJEST

FRAKTURA

Tome je posvećeno peto poglavlje pod naslovom: „Iskorenjivanje zastarjelih ideja: eugenika i eutanazija“. Upravo takav autorov stil jednu povijesnu knjigu čini dodatno zanimljivom i privlačnom za čitanje.

O tome govore i drugi naslovi ukupno 10 poglavlja. Tako sedmo ima naslov: „Na ljutu ranu ljutu travu“: rasistički rat protiv Židova.

Za dr. Šute i naslovnica knjige nije slučajno odabrana. Na njoj je „Stjegonoša“, idealizirani portret Adolfa Hitlera

kao viteza, koji je sredinom tridesetih godina prošloga stoljeća nacrtao Hubert Lanzinger.

Time se čitatelja sugestivno uvodi u meritum stvari, u pitanje odnosa pojedinca i države, totalitarizma i političke religije, u pitanje koje autora zaokuplja i prati na više od tisuću stranica teksta.

Urednik knjige Tihomir Ponoš posebno ističe da se knjiga bavi zlom. U samom središtu interesa knjige je zlo i pokušaj odgovora na pitanje kako je takvo zlo bilo moguće.

Tihomir Ponoš i Ivica Šute

Naravno, konačnog odgovora na to pitanje nema, jer je takav odgovor nemoguć. A riječ je o najvećem zlu koje se dogodilo u povijesti mediteransko-zapadne civilizacije - o nacizmu.

Ponoš pritom posebno ističe još jednu autorovu vrijednost. Burleigh o vodećim nacistima – Hitleru, Himmleru i drugima - mirno kaže da su bili zapravo degenerici, fanatici. Njihov fanatizam i fanatična posvećenost cilju, uz naravno cijeli splet povijesnih i društvenih okolnosti, omogućili su im da dođu na vlast, stvorili su preduvjete da počine jedinstveno zlo u europskoj povijesti.

Knjiga je iznimno mučna za čitanje, veliki prostor dan je običnim malim ljudima - žrtvama, ali i običnim malim

počiniteljima. Autor daje žrtvama priliku da progovore i odslikaju zlo koje im se dogodilo.

Burleigh, kako kaže Ponoš, ne štedi ni Europu; cijelo poglavlje je posvećeno tome kako su razni europski režimi surađivali s nacistima i nacističkom Njemačkom. Iz toga se jasno vidi da zlo ne bi bilo moguće bez savezništava u cijelom nizu evropskih zemalja.

Britanski povjesničar smatra da se takvo zlo više ne može ponoviti. Ponoš posebno ističe riječ kojom je autor završio knjigu: fanatizam. Za vjerovati je, istakao je Ponoš, da se takva razina fanatizma kakvu su ispoljili nacisti ne može i neće više ponoviti. ✨

Mladen Mali

PREDRAG MATVEJEVIĆ:

KRLEŽINI ŽIDOVİ

Veze Krleže sa židovskom inteligencijom zaslužuju pažnju i priznanje. Između dva rata povezo se vrlo prisno s Mošom Pijadom, kojega je posjetio u zatvoru i o čijem je slikarstvu napisao blistav esej. Filozof Zvonimir (Zvonko) Richtman bio mu je također vrlo blizak, podržao je «krležijance» u sukobu na ljevici, bio s njima isključen iz KP. Našao se među žrtvama ustaškoga logora u Kerestincu, gdje su pobijeni toliki hrvatski pisci i intelektualci - Cesarec, Adžija, Keršovani, Pavlek Miškina i drugi. Krleža je, ne samo kao urednik časopisa, otkrio uoči rata talent Oskara Daviča, njegovu «Hanu»; u «Pečatu» je 1939. godine objavio 17 Oskarovih pjesama.

Izoliran u partiji i omrznut od nacionalista, Krleža je proveo Novu godinu 1940.-1941. s grupom zagrebačkih Židova. Strogo ih je upozoravao: «Što čekate, nastojte se što prije skloniti, izbjeci što dalje, spasiti glavu. Hitler će sutra zauzeti ovu zemlju i potamaniti najprije vas!». Ne znam je li ga itko poslušao. Znamo koliki su stradali.

Krležu je prevodila na njemački židovska književnica Ina Jun Broda, koja je izgubila u jami Jadovna sina Alela i supruga Juna. Krleža je bio neobično pažljiv prema toj divnoj ženi. On i Bela su je, kad se odselila u Beč, stalno pozivali i susretali u Zagrebu. Ina je prevodila i mnoge druge pisce, ne samo hrvatske.

Manes Sperber, koji je pisao na njemačkom, upoznao je Krležu u Zagrebu uoči II. svjetskog rata, vjerojatno u kući Bene Steina, gdje je bilo stjecište dijela lijeve inteligencije. Manes se uspio prebaciti u Švicarsku i spasiti glavu. Postao je jednim od glavnih urednika u pariškoj izdavačkoj kući Calmann Lévy. Objavio je «Povratak Filipa Latinovicza» na francuskom. Prijateljska i književna veza među njima nikad se nije prekinula. Kad god sam dolazio u Pariz Manes me je dugo ispitivao: kako je Krleža, na čemu radi, što sad piše, kakvi su mu odnosi s vlašću itd.

Iza II. svjetskog rata Krleža druguje s Ervinom Šinkom, koji je svojedobno bio suradnik Bele Kuna u mađarskoj revoluciji. Dogodio se nemili incident koji vrijedi zabilježiti. Jedan poznati

hrvatski pisac (ime mu u ovom slučaju nije važno) požalio se da je Židov Šinko primljen u Akademiju, a on nije. Krleža je zatražio da se taj prozaik izbac iz Društva književnika Hrvatske ili će, u protivnom, on sam napustiti naše književničko Društvo. Krivac se tiho udaljio.

Krleža je zaposlio u Leksikografskom zavodu Mirka R. Mirkovića (pravo mu je ime Herman, a prezime Friedmann), intelektualca široke, enciklopedijske kulture. Mirković je prošao u ratu kroz zarobljenički logor u Njemačkoj; dospio je i na Goli otok, osumnjičen da je nešto rekao što je išlo u prilog Sovjetskom Savezu i što se tada nije smjelo reći. Krleža je bio zadovoljan da uposli takva suradnika, da mu pruži rad i zaštitu. Ima još primjera koji zaslužuju da se s njima upoznaju oni koje to zanima. Kad je odbijena knjiga Danila Kiša «Grobница za Borisa Davidoviča», a njezin autor optužen od antisemita kao „plagijator“, potražili smo Krležu. Bez njegove pomoći to djelo - u kojem je pokazana uz ostalo, tragična sudbina Židova koji su iz Centralne Evrope izbjegli u Sovjetski Savez i izvršili na raznim «otocima Arhipelaga Gulag» - ne bi u to vrijeme moglo izići. Krleža je pročitao knjigu i intervenirao. Zavolio je Kiša, ponekad su razgovarali na mađarskom. Mađari su primjećivali da imaju isti akcent. ✨

FILMSKI SPOMENIK HOLOKAUSTU

„ŠOA“ MEĐU NAJBOLJIM FILMOVIMA SVIH VREMENA

DOKUMENTARAC „ŠOA“, FILM KOJI JE 1985., NAKON DESETGODIŠNJIH PRIPREMA, SNIMIO CLAUDE LANZMANN, A KOJI TRAJE PUNIH DESET SATI, U NEDAVNOJ JE ANKETI UGLEDNOG BRITANSKOG FILMSKOG ČASOPISA, SVRSTAN MEĐU NAJBOLJE FILMOVE SVIH VREMENA

Piše Nenad Polimac

Sekvenca počinje idilično. Rijekom plovi čamac, a u njemu su kormilar i sredovječni prosijedi čovjek koji pjeva. Riječi pjesme su njemačke. Potpis nas obavještava da se pjevač zove Simon Srebnik i da je preživio drugi ciklus pogroma Židova u koncentracionom logoru kraj poljskog mjesta Chelmno, u kojem su stradale 152 tisuće ljudi. Ubrzo zatim premještamo se u crkvu u Chelmno, slavi se rođenje Djevice Marije, Mala Gospa, sve je prepuno, a orguljaš svojom glazbom daje posebni ton svečanom raspoloženju.

Srebnik sada stoji ispred crkve okružen grupom Poljaka. Redatelj, koji se nalazi iza kamere i koga ne vidimo, uz pomoć prevoditeljice pokušava doznati kako mještani reaguju na pojavu Srebnika u svojoj sredini: on inače živi u Izraelu, a za ovu prigodu doputovao je u mjesto u kojem je gotovo izgubio život. Prepoznaje li ga itko? – pita redatelj. Pa naravno, to je onaj dječak koji je uvijek hodao u lancima i koga su njemački vojnici naučili da pjeva njihove pjesme. Raduju li se što ga ponovno vide? Svakako.

Ispostavlja se da je upravo ova crkva bila sabirni logor za Židove iz okolice. Najprije su ih držali u obližnjem dvorcu, a zatim premjestili u crkvu. Je li bilo puno Židova u njoj? Otprilike kao i danas, na procesiji Male Gospe. Je li im bilo teško? Jest, ali Nijemci nisu dozvoljavali Poljacima da im se približe. Većina je sa sobom imala kofere s dvostrukim dnom i nudila zlato i novac za hranu i piće. Jesu li je dobili? Ne, mještane je bilo strah od njemačkih vojnika. Što se zatim dogodilo?

Odveli su Židove u polje. Čime? Oklopnim vozilima koja su bila istodobno i gasne komore. Koliko je „tura“ trebalo da se crkva potpuno isprazni? Bar pedeset.

Razgovor se u jednom trenutku prekida, jer iz crkve izlaze djevojčice u prigodnim nošnjama, iza kojih kulja svjetina. Postava ispred kamere ovaj put je nešto veća, Srebnik stoji i dalje u sredini, povremeno puši, s nekim čudnim izrazom lica, između smješka i ojađenosti. Nevidljivog redatelja zanima nedostaju li starim Poljacima njihovi nekadašnji susjedi (u tom kraju znalo ih je biti i do 80 posto u odnosu na ukupno stanovništvo)? Nedostaju, nedostaju. Što mislite, zašto im se to dogodilo? Jedna postarija gospođa odgovara: „Zato što su bili jako bogati“. U grupi je i crkveni orguljaš koji se probija prema naprijed i tumači kako je u Lodzu rabin prišao zarobljenim Židovima i rekao im da se pomire sa sudbinom, jer sad moraju okajati grijeh zato što su svo-

Vlak - glavna metafora filma „Šoa“

jedobno ubili Krista. „Ja to ne mislim“, izgovara se orguljaš, „ali tako je rekao rabin“. A postarija gospođa dodaje: „Pilata je htio pomilovati Krista, ali oni nisu dali, nego su radije poštedjeli Barabu“. Kamera polako zumira prema križu na crkvi, a sekvenca završava vožnjom unatrag od mjesta na kojem se vodio razgovor, ali u potpunoj tišini.

U vrhu svjetske kinematografije

Izdvojena, ova bi sekvenca predstavljala izvanredan dokumentarac o pritajenom antisemitizmu, cjelovit i zaokružen usprkos trajanju od nešto manje od 20 minuta, no ona je tek jedan od dojmljivih dijelova filma „Šoa“ Claudea Lanzmanna, snimljenog 1985. godine. Zbog njegove maratonske dužine (većina verzija traje oko devet i pol sati, no ima i onih preko deset), pretpostavljalo se da će recepcija biti ograničena na tvrdokorne specijaliste i na one koje zanima tema holokausta, međutim, film s lakoćom dospijeva na svjetske televizijske programe, ima razgranatu DVD distribuciju (uglavnom se nudi u box-setu sa četiri diska), a ponegdje ga iznova prikazuju u kinima. Ponajbolji dokaz da je u pitanju jedno od najvažnijih ostvarenja u povijesti kinematografije nedavna je anketa britanskog filmskog časopisa Sight & Sound, u kojoj se „Šoa“ probio među 50 najboljih filmova svih vremena, na 29. mjesto: to je jedini film o holokaustu koji je tako visoko rangiran, to nije uspjelo ni puno popularnijim naslovima kao što su „Schindlerova lista“ Stevena Spielberga, „Pijanist“ Romana Polanskog ili „Život je lijep“ Roberta Benignija.

„Šoa“ nije ni u vrijeme premijere bio marginalan film – od važnijih priznanja treba spomenuti tri nagrade na Berlin

nastavak na sljedećoj strani

Film Festivalu, francuskog Césara i nagradu Britanske akademije za film i televiziju – no danas je na pijedestalu kakvog bi mu malo tko nekad prognozirao. U čemu je tajna dugovječnosti i iznimne reputacije toga filma?

Redatelj Claude Lanzmann sam je vodio sve intervju u filmu

U vrijeme kada ga je počeo pripremati, 1974. godine, Lanzmann je bio ugledni francuski intelektualac židovskog podrijetla, ateist, bliski prijatelj Jean-Paula Sartrea i Simone de Beauvoir (s njom je pedesetih bio i u ljubavnoj vezi), stalni suradnik poznatog časopisa *Les Temps modernes* (postao je njegov glavni urednik 1986.) i izrazito politički aktivan: još kao tinejdžer (rođen je 1925. u pariškom predgrađu Bois-Colombes) pristupio je pokretu otpora, bio glasan protivnik francusko-alžirskog rata i zagovarao pravo Alžiraca na osamostaljenje, a iza Šestodnevnog arapsko-izraelskog rata 1967. odlučno je stao na stranu Izraela. Njegov prvi film, trosatni dokumentarac „Zašto Izrael“ iz 1974., demonstrirao je Lanzmannovo tek probuđeno zanimanje za židovsko pitanje, a tijekom njegovih priprema vjerojatno su stvorene i prve klice za film „Šoa“.

Usmena povijest holokausta

„Šoa“ je nastajao punih jedanaest godina, ne samo stoga što nije bilo lako dovršiti film u kojem su zabilježena svjedočanstva ljudi iz svih dijelova svijeta (neki su snimani u Europi, neki u Americi, neki u Izraelu), nego i zato što je Lanzmannov završni koncept vrlo sporo dozrijevao. Jedan od važnih uzora njegova maratonskog epa bio je dokumentarac Alaina Resnaisa „Noć i magla“ iz 1955.: potonji je trajao samo pola sata, koristio je poetičan tekst Jeana Cayrola (čitao ga je glumac Michel Bouquet) i fascinantno isprepleo suvremene kadrove koncentracionog logora Auschwitz (snimali su veliki direktori fotografije Ghislan Cloquet i Sacha Vierny) s fotografijama iz tog razdoblja na kojima su zabilježeni užasi holokausta. I Lanzmann je počeo pripremati „Šoa“ u sličnom duhu, kao kombinaciju suvremenih i arhivskih materijala, da bi naposljetku shvatio da bi rezultat mogao biti vrlo konvencionalan dokumentarni film, koji bi jedino dužinom mogao konkurirati Resnaisovom remek-djelu. Zadržat će samo iskaze svjedoka, neće koristiti niti jednu fotografiju, osim ukoliko je neki od njegovih sugovornika ne bude imao uz sebe, te napraviti svojevrsnu

usmenu povijest holokausta. Budući da je tijekom priprema često odlazio u Izrael, i to ne samo u potrazi za svjedocima tog razdoblja (o čemu malo kasnije), odlučio je ne koristiti izraz „holokaust“, koji je grčkog podrijetla i označava potpuno spaljivanje ili uništenje, a proširili su ga pisci engleskog govornog područja, nego hebrejski „šoa“, posve istog značenja (devedesetih ga je preuzeo i Steven Spielberg za dokumentarce koje je producirao o holokaustu).

Drugi važan uzor bio je film Marcela Ophulsa (sin legendarnog Maxa Ophulsa) „Tuga i sažaljenje“, dokumentarna kronika vichyjevske režime i onoga što se dogodilo neposredno poslije, ali izložena kroz sudbinu stanovnika Clermont-Ferranda, koja je 1969. izazvala pravu buru u Francuskoj, jer je neskriveno progovorila o razdoblju kolaboracije s Nijemcima, koje bi mnogi najradije zaboravili. Lanzmann je i sam bio osobno zaintrigiran, jer je dječjačke godine proveo u tamošnjem liceju, međutim, kada je početkom sedamdesetih odlučio postati filmaš, „Tuga i sažaljenje“ postala mu je orijentir po nekim drugim pitanjima. Najprije, shvatio je da dužina filma nije nikakav problem, pogotovo ukoliko redatelj raspolaže dovoljno zanimljivim sadržajem da njime ispuni planiranu cjelinu. „Tuga i sažaljenje“ trajala je 251 minuta, imala je dva dijela, a unatoč tome dobila je nagradu Britanske akademije za film i televiziju i bila nominirana za Oscara. Drugo, Ophuls je subverzivno razigrao film tako što je za sugovornike odabrao ljude koji su tih godina bili na suprotnim stranama: nakon pripadnika pokreta otpora čuli biste mišljenje Christiana de la Mazièrea, vrlo artikuliranog aristokrata, koji se još kao dječak, od španjolskog građanskog rata, opredijelio za fašiste, govorili su i njemački vojnici koji su tamo proveli rat, a i mnogi drugi. Dramska lepeza izloženog morala je biti puno šira nego da se čuju isključivo svjedočanstva preživjelih.

Istina pred kamerom

Pitanje financiranja tog projekta pripremanog 11 godina do danas nije posve razjašnjeno. Claude Lanzmann bio je bonvivan, ženskar i dobrostojeći buržuj (o čemu svjedoči u svojoj autobiografiji „Patagonijski zec“, objavljenoj 2009. u Francuskoj, a ove godine i u Velikoj Britaniji), dok je surađivao u elitnom *Les Temps modernes*, pisao je i za visokotiražne novine, njegov brat Jacques Lanzmann bio je također uspješan pisac i scenarist, bavio se pop glazbom, a našao se i među pokretačima francuskog šminkerskog magazina *Lui*, no nije bilo šanse da se tako zahtjevan projekt financira iz obiteljskih rezervi: iako se snimalo 16mm kamerom koja je jeftinija i lakša za rukovanje od one od 35mm, ipak je potrošeno na stotine i stotine rola filma od 10-11 minuta, vriednih pravi imetak, a istraživanja i putovanja koštala su još toliko, ukoliko ne i više. Film je producirala Lanzmannova kompanija *Les Films Aleph*, potpomoglo ga je i francusko ministarstvo kulture, no po nekim indicijama (o tome piše njemačka romanistica Ingrid Galster, inače ne baš sklon na cjelokupnom Lanzmannovom opusu) na izvjestan ga je način naručio odjel za propagandu izraelskog Ministarstva vanjskih poslova, zadovoljan poslom koji je redatelj obavio

u dokumentarcu „Zašto Izrael“ (iako je taj bio vrlo obzirno balansirano u odnosu na kasniji dokumentarac o izraelskoj vojsci „Thasal“, poprilično kritiziran čak i u liberalnim krugovima naklonjenim Izraelu). Namjera je bila napraviti svojevrsni filmski spomenik holokaustu, od kojeg bi koristi imala i izraelska politika.

Ukoliko je tako bilo, treba jasno razdvojiti izraelske političke interese od samoga filma „Šoa“. Nikad prije, a ni poslije, Lanzmann nije uspio napraviti tako uzbudljivo filmsko ostvarenje koje intrigira kako formom tako i sadržajem. Glede forme, njegov se film inspirirao iskustvima radikalnih dokumentarističkih pokreta Direct Cinema i Cinéma vérité, koji su preferirali neuljepšanu stvarnost odnosno istinu pred kamerom: aranžiranje situacije je dozvoljeno, ali ne i njezin ishod. Tako je u već spomenutoj sceni pred crkvom Lanzmann očito okupio Poljake oko Simona Srebnika s određenom namjerom, provocirao ih pitanjima, no nije mogao ni pretpostaviti da će antisemitizam tako zorno izbiti na vidjelo. Jedna od najpoznatijih sekvenci u filmu je ona u kojoj se ispovijeda Alberto Bomba, poznat kao „brijač iz Treblinke“. Lanzmann otkriva da je dugo tražio čovjeka čiji je zadatak bio šišati žene prije no što će završiti u gasnoj komori: Bomba je i sam bio Židov logoraš, ali mu je život spasila činjenica da se pedantnim nacistima prohtjelo pohranjivati ljudsku kosu i poslije iz nje praviti tekstil (kao što su iz ljudskih kostiju pravili sapun). Zajedno s još šesnaest kolega, koji su predstavljali „odred brijača“, na posebnim klupama su navrat nanos šišali „na nulu“ potpuno razodjevene žene, od kojih je većina znala što ih čeka. Kada je jedan od brijača, ispred sebe ugledao vlastitu ženu i kćer, obeznanio se.

Razgovor je insceniran u jednoj brijačnici u Tel Avivu, dok Bomba pravi frizuru nekom prosijedom muškarcu valovite kose, koji očito nije znao engleski, inače bi teško zadržao ravnodušan izraz lica tijekom čitave sekvence. Lanzmann priznaje da je imao poseban instinkt kada je predosjetio da se Bomba bliži ključnom trenutku ispovjedi i zatražio od snimatelja da promijeni rolu u kameri i tako zabilježi jedan od najdojmljivijih prizora u filmu. Ionako nadrealna postavka sekvence (brijač priča grozote, a mušterija bezizražajno sluša, jer ništa ne razumije) postaje još nadrealnija kada Bomba brizne u plač i zatraži od Lanzmanna da prekine snimanje, no ovaj ga smireno uvjeri da nastave, jer su se tako dogovorili, a to povrh svega rade zbog višeg cilja.

Potresno svjedočanstvo o Varšavskom getu

Nije to jedini put da su Lanzmannovi sugovornici izgubili kontrolu pred kamerom. Inače smireni Filip Müller, koji je čak u pet navrata uspio preživjeti pokušaje likvidacije u Auschwitzu, zaplakao se dok je pričao što se dogodilo s pripadnicima tamošnjeg „obiteljskog logora“. Kako je objasnio njegov prethodnik Rudolf Vrba, nacisti su iz nekog razloga zadržali čak dva transporta koja su stigla iz češkog logora Theresienstadt, nisu razdvajali obitelji niti ih slali u gasne komore: unatoč teškim uvjetima (četvrtina ih je po-

mrila tijekom šest mjeseci), ti su ljudi živjeli gotovo normalno u odnosu na druge logoraše, djeca su imala svoje kazalište i uživala naklonost nacističkih časnika, no u jednom trenutku Vrba je doznao datum njihove likvidacije. Zašto su se nacisti uopće odlučili na taj eksperiment s „obiteljskim logorom“, u filmu se ne doznaje, no Vrba je pokušao nagovoriti njihovog najagilnijeg predstavnika Freddyja Hirscha da organizira pobunu i bijeg iz Auschwitza: kada je Hirsch shvatio da će pritom stradati oko stotinu djece, za koje je bio posebno vezan, radije se otrovao. Müller je pak bio svjedokom kako su obitelji satjerali u gasnu komoru, pokušali ih natjerati da se svuku, no nisu to više bili oni preplašeni došljaci koji su radili sve što se od njih zahtijevalo: sada su već znali što im se sprema, stoički podnosili batine i nekoliko trenutaka prije smrti počeli pjevati češke i židovske himne. Dotadašnji poslušni kotačić u stroju smrti procijenio je da mu se više ne isplati živjeti i odlučio je umrijeti s njima u gasnoj komori, sve dok da znanci, a i sami osuđenici na smrt, nisu nagovorili da izađe van. Dok je pričao što se tamo događalo, Müller je zaplakao, ali je brzo povratio pribranost.

Simon Srebnik s mještanima Chelмна pred tamošnjom crkvom

Pred kamerama je izgubio prisebnost i Jan Karski, kurir poljske Armije krajowe, koji je trebao biti veza između buntovnih židovskih predstavnika ono malo preživjelih u varšavskom getu i saveznika. Na sam spomen da se prisjeti tih događaja, unatoč dogovoru s Lanzmannom, ustao je sa stolca i rekao da to nije u stanju, da bi se tek na nagovor redatelja vratio pred kamere. Njegova priča o posjetu varšavskom getu – koji je za njega posebno organiziran – jedna je od najpotresnijih u filmu. Redatelj je koristio samo dio njegove ispovjedi, a iz ostatka napravio 50-minutni dokumentarac „Izveštaj Karski“, dovršen 2010. godine.

I skrivenom kamerom

Iz izloženoga bi se mogao steći dojam da se Lanzmann usredotočio na situacije povišenog raspoloženja, u kojima se njegovi sugovornici razgolićuju na nesvakodnevnan način, međutim, to baš nije tako. Devet i pol satni film sastoji se i od dijelova vrlo sporog hoda, kojima dominira redateljeva metodičnost i želja da dozna što više od svojih sugovornika.

Utjecaj „Direct Cinema“ prepoznatljiv je u odluci da se u razgovoru s Poljacima koji su živjeli u blizini logora smrti osloni na prevoditeljicu i da u završnoj verziji filma u te scene uopće ne intervenira: u klasičnim dokumentarcima vidjeli bismo samo sugovornike, njihove bi izjave bile podnaslovljene, međutim, Lanzmann zadržava integralnu verziju razgovora. Njegovi sugovornici najprije se ili smiješe ili podozrivo gledaju u kameru, zatim čuju redateljevo pitanje koje ne razumiju, ali uskače prevoditeljica i oni odgovaraju. Kako su Poljakinje gledale na Židove? Nisu na njih obraćale pažnju, ali im je smetalo što su se njihovi muževi zanimali za zgodne Židovke, koji bi ostajale kod kuće, dok bi suprugi Židovi privređivali za obitelj. Iako Lanzmannovi oponenti prigovaraju da su ti razgovori ostavljeni u gruboj verziji zbog redateljeve narcisoidnosti, jer je htio da ga ima što više u filmu, učinak je fascinantan, budući da njegova ljubopitljivost, a i upornost, zna izmamiti najnevjerojatnije odgovore. Je li u redu što su Židove slali u logore smrti? Nipošto, bolje bi bilo da su ih ekspedirali u Izrael.

Poljski seljak kaže da Židove nije trebalo istrijebiti nego poslati u Izrael

Osim odluke da u filmu nema posebno skladane glazbe, inspiracija pokretom „Direct Cinema“ nazire se u još jednoj redateljevoj strategiji. Dokumentarac „Tuga i sažaljenje“ očito ga je inspirirao da pokuša privoljeti na razgovor bivše naciste, koji su direktno ili indirektno sudjelovali u istrebljivanju Židova. Većina njih nije htjela pred kamere, pa se Lanzmann poslužio trikom: poput prerusenog policajaca koristio je skrivenu video kameru, a njegovi kolege u kombiju ispred kuće sugovornika nastojali su dobiti što bolju sliku i zvuk. Nije se išlo na gotov rezultat, nego smo morali čekati nekoliko minuta i trpjeti uštímavanje uređaja, dok tehničari ne bi dobili zadovoljavajući rezultat, tako da i gledatelj točno zna što se odigrava u zgradi preko puta.

Bivši nacist o gasnim komorama

A opet, „Šoa“ nije nikakav disciplinirani sljedbenik „Direct Cinema“, zvuk se vrlo često podlaže pod sliku koja je iz posve druge situacije (što čistunci spomenutog pokreta ne vole), dok filmom dominiraju kadrovi teretnih vlakova i tračnica koji postaju neka vrsta metafore: kad već nema nikakvih arhivskih materijala, željezničke kompozicije glavni su podsjetnik na zastrašujuće prijevozno sredstvo kojim

su Židovi stizali u Auschwitz-Birkenau, Chelmno, Sobibor, Treblinku ili Belzec, improvizirana zdanja koja nisu bila koncentracioni logori nego logori istrebljenja. U jednom od njih vozi se strojovođa Henryk Gawkowski, koji je taj posao obavljao od 1942. do 1944. godine, kada su teretni vagoni bili krcati ljudima osuđenima na likvidaciju. Zašto je to radio? Napili su ga votkom, tako da nije puno zanovijetao zbog posla koji obavlja. Gawkowski je otkrio još jedan detalj, koji nije sam smislio: kada bi putnici pitali prolaznike uz prugu kuda idu i što ih očekuje, oni bi prstom prešli preko vrata, signalizirajući pogubljenje. Ponekad je ta gesta bila zburada, ponekad samo upozoravajuća, no Gawkowski je ponavlja nekoliko puta tijekom filma.

Lanzmann se vjerojatno nadahnuo tezom Hannah Arendt o banalnosti zla, koju je filozofkinja elaborirala u povodu suđenja Adolfu Eichmannu. Nema zboru o čemu je u filmu „Šoa“ riječ: pokušavati razumjeti ili psihologizirati Adolfa Hitlera jednako je apsurdno kao i objasniti holokaust. Nacisti su se naprosto drznuli napraviti ono što se nisu usudili ni egipatski faraoni niti babilonski vladari. Izvjesne putokaze ponudili su im europski vjerski ratovi, no razmjeri istrebljivanja Židova za Drugog svjetskog rata nadilaze bilo što slično u svjetskoj povijesti. Kako je sve to, međutim, funkcioniralo? Je li u Auschwitzu ubijano po 18 tisuća ljudi u gasnim komorama, kada je sve bilo u punom pogonu – pita Lanzmann bivšeg nacistu Franza Suchomela, koji i ne zna da ga snimaju. „Ne, najviše do 12-15 tisuća. Ipak, Auschwitz je bio ozbiljna tvornica smrti, a Treblinka samo solidna manufaktura“. Dok Suchomel objašnjava kako je logor bio ustrojen, na zidu mu je mapa s njegovim presjekom. Gledatelj vjerojatno ne bi ni znao što se tamo zapravo zbivalo, da nije fascinantnih gipsanih odljeva iz Auschwitza koji dočaravaju grozote iz krematorija. Uz pomoć sugovornika Lanzmann će doći i do nevjerojatnih podataka da se prijevoz Židova od – recimo – Pariza do Auschwitza naplaćivao kao grupna vožnja i da je bio zaveden u njemačkoj željezničkoj administraciji. Bilježilo se sve, samo što se nikad nije nazivalo pravim imenom, a glavni je cilj bio da sistem besprijekorno funkcionira i da se što više ljudi pobije u što kraćem vremenu.

Pravu premijeru još očekujemo

U filmu „Šoa“ govore preživjeli iz logora za istrebljivanje, ljudi koji su živjeli pokraj njih i pravili se kao da ih se sve to ne tiče, filozofi i povjesničari, ali i sami nacisti. Ukoliko precizno želite znati kako su se razgranali logori smrti, možda je bolje pogledati neki od BBC-jevih dokumentaraca kakav je šestodijelni „Auschwitz“, no „Šoa“ je uzbudljivo svjedočanstvo koje intrigira ne samo onime što se na ekranu odigrava nego i načinom na koji je to izloženo. Za pretpostaviti je da će se njegova pozicija na listi najboljih filmova svih vremena narednih desetljeća još više učvrstiti.

Zagonetka je jedino zašto se taj film u nas tako rijetko prikazuje. Emitirala ga je davne 1988. godine Televizija Beograd na jugoslavenskom Drugom programu, i to u šest nastavaka, od kraja ožujka pa do kraja travnja, uvijek petkom

iza deset uvečer, ali odjek je bio mizeran. Vrlo artikulirana najava koju je napisao pokojni Vladimir Tomić u zagrebačkom tjedniku Studio upozorila je da je film besmisleno tako cijepati: Lanzmann ga je podijelio u dvije cjeline, koje traju nešto preko četiri i pol sata, no ukoliko se netko odluči čak i na četiri nastavka (kao što je to slučaj na DVD izdanjima), poželjno bi bilo da se ti emitiraju u što kraćem vremenskom roku, da se upriliči dvodnevni filmski maraton, kao što je svojedobno bio slučaj na njemačko-francuskom kanalu

Arte. Fenomen „Šoa“ nas je tako potpuno zaobišao, pa tako u istom Studiju njihov urednik Darko Zubčević nije našao za shodno da tijekom podužeg intervjua sa Slavkom Goldsteinom (povod je bila izložba „Židovi na tlu Jugoslavije“) postavi nijedno pitanje vezano uz taj film, unatoč tome što su tada već bile emitirane prve dvije epizode. Film „Šoa“ očito je zreo za prvu pravu hrvatsku premijeru i trebalo bi ju čim prije organizirati. ✨

NOVE KNJIGE

UBOGI U LODZU

U PREDSTAVLJANJU HRVATSKOG IZDANJA POTRESNOG ROMANA, UTEMELJENOG NA STVARNIM ZBIVANJIMA – VIŠEGODIŠNJOJ AGONIJI GETA U LODZU, U KOJEM SU NACISTI ZATOČILI VIŠE OD DVJESTO TISUČA ŽIDOVA – SUDJELOVAO JE I AUTOR, ŠVEDSKI PISAC STEVE SEM-SANDBERG

Izdavačka kuća “Fraktura” upravo je objavila roman “U bogi u Lodzu”, švedskog pisca Stevea Sem-Sandberga. Potresni roman je na “Frakturinoj” tribini “Razotkrivanje”, uz urednika Seida Serdarevića, predstavio sam autor.

Steve Sem-Sandberg

Roman “U bogi u Lodzu” bez sumnje je jedna najpotresnijih knjiga koje su se pojavile u hrvatskim knjižarama. Ona govori o višegodišnjoj agoniji židovskog geta u Lodzu, koji su Nijemci, odmah nakon okupacije Poljske, ogradili bodljikavom žicom i u njemu zatočili 220 tisuća Židova. U ljeto 1944. krenuo je masovni transport iz Lodza put Auschwitza. U getu je tada još bilo oko 75 tisuća Židova, dok ih je na kraju preživjelo tek oko šest-sedam tisuća. Ti koji su uspjeli preživjeti, tvrdili su da svoje preživljavanje, svoj život, zahvaljuju jednom čovjeku: židovskom starješini geta Mordechaiju Chaimu Rumkowski, koga su na čelo geta postavili nacisti. Shvaćajući da mu opstanak ovisi o tome hoće li uspjeti da geto učini prijeko potrebnim nacistima, svim se snagama trudio pretvoriti ga u proizvodni industrijski kompleks, prisiljavajući i odrasle i djecu na iscrpljujući danonoćni rad u radionicama za opskrbu njemačke vojske.

Kako je na tribini kazao Steve Sem-Sandberg, o tom istom Rumkowski u svojoj slavnoj knjizi “Eichmann u Jeruza-

lemu” Hannah Arendt piše da je bio kolaboracionist i kukavica i nema sumnje da je on poslao oko 200 tisuća ljudi u smrt. Sem-Sandberg kazao je da je Rumkowski strašno kompleksna figura, kojoj je najlakše suditi. “Za razliku od Varšavskog geta, ovaj geto je ostao očuvan. Hodao sam satima njime i tada sam odlučio napisati roman”, objasnio je Sem-Sandberg zašto se odlučio za tu mučnu temu te otkrio da mu je u pisanju najviše pomogla opsežna kronika geta, čak tri i pol tisuće stranica, koju su po nalogu Rumkowskog iz dana u dan pisali zatočenici koje je on odabrao.

DOBITNIK NAJUGLEDNIJE ŠVEDSKE NAGRADE

Steve Sem-Sandberg švedski je pisac, kritičar i novinar rođen 1958. Bivši je zamjenik urednika kulturne rubrike u dnevnome listu Svenska Dagbladet. Živi u Stockholmu i Beču. Napisao je jedanaest romana i mnoge eseje i reportaže. “Theres” (1996.), roman o novinarki i članici RAF-a Ulrike Meinhof, preveden je na mnoge jezike. Roman “U bogi u Lodzu” (2009.) osvaja brojne književne nagrade, među kojima i najugledniju švedsku nagradu August. Dosad je preveden na više od dvadeset jezika.

“Rumkowski je naredio pisanje kronike dok je još mislio da može nadigrati Nijemce; to je trebala biti njegova svojevrsna hagiografija (uljepšana bografija), za koju nacisti, naravno, nisu znali”, kaže Sem-Sandberg, napominjući da je geto u Lodzu, koji su nacisti preimenovali u Litzmannstadt detaljno fotografski dokumentiran.

Roman “U bogi u Lodzu” započinje autentičnim dokumentom Nijemaca u kojem se Židove naziva ‘apscesom’ i objašnjava da ih je previše da bi ih se odjednom sve poubijalo, pa je zbog toga potreban geto. Ono što Lodz izdvaja jest

nastavak na sljedećoj strani

dogovor nacista s Rumkowskim, koji im je ponudio da će Židovi u getu, ako ne budu progonjeni, raditi za njih kao robovi.

Rumkowski, naravno, nije jedini lik ove opsežne knjige. Radnja prati cijeli niz likova, njihove ljubavne priče i borbu za preživljavanje, ali autor ističe da je to fikcija utemeljena na detaljnom proučavanju povijesne građe, posebice spomenute kronike.

Ta kronika, rekao je Sem-Sandberg na tribini, nudi unutarnju sliku Holokausta, temu koja se često "sentimentalizira ili muzealizira". "U većini holi-

vudskih filmova o Holokaustu glavni lik nekako preživi pa se iz svog lijepog stana u Tel Avivu prisjeća strahota.

Drugi način pristupa ovoj temi je staviti je u muzej pa ljudi misle da je to prošlost koja se njima danas nipošto ne može dogoditi", napomenuo je, ističući da je želio napisati što realniji i što životniji roman.

"To je knjiga za koju sam znao da je ne mogu ne napisati", rekao je Steve Sem-Sandberg na kraju svog razgovora s urednikom knjige Seidom Serdarevićem. ☆

N.B.

NOVE KNJIGE

STOLJEĆE MUDROSTI

„STOLJEĆE MUDROSTI“ KNJIGA JE O ŽIVOTU DANAS 108-GODIŠNJE ALICE HERZ-SOMMER, NAJSTARIJE ŽIVUĆE OSOBE KOJA JE PREŽIVJELA HOLOKAUST

Alice Herz-Sommer

U svojem dugom životu vidjela je sve: preživjela je zatočeništvo u koncentracijskom logoru Theresienstadt, bila je na suđenju Adolfu Eichmannu, a tijekom života je imala sreće upoznati neka od najvećih imena 20. stoljeća, kao što su Franz Kafka, Gustav Mahler, Leonard Bernstein i Rainer Maria Rilke.

Usprkos svim tragedijama i teškoćama s kojima se susretala u životu - logor, smrt majke, supruga i prijatelja koje su smaknuli nacisti, rana smrt njezinog jedinog sina - proživjela je život ne gubeći nadu u dobro. Smatra da je u tome uspjele jer u svakom čovjeku, pa čak i u neprijatelju, vidi ono ljudsko, a u svakoj situaciji traži ono dobro.

Rođena je 1903. godine u židovskoj obitelji u Pragu, gradu koji je u njezinom djetinjstvu bio grad Čeha, Nijemaca i Židova. Njezina obitelj bila je "židovska ali ne religiozna", obitelj koja je prihvatila njemačku književnost i muziku kao dio svog nasljeđa.

Alice je bila jedno od petoro djece u obitelji, a njezin otac je imao tvornicu. Obitelj je bila vrlo muzikalna, pa je i Alice počela svirati klavir u petoj godini. Njezina majka bila joj je najveći kritičar.

"U mom životu važne su tri stvari. Ljubav majke prema djetetu, što je osnova svemu, priroda, koja je tako lijepa i muzika. To je moja religija", rekla je u jednom razgovoru.

Urođeni optimizam bio joj je poljuljan kada su nacisti 1942. godine deportirali, pa potom ubili njezinu majku. Kasnije je i sama prebačena u logor Theresienstadt, a njezin je suprug iz Theresienstadta odveden u Auschwitz, pa zatim u Dachau, gdje je preminuo od tifusa šest tjedana prije kraja rata. Njezin sin Raphael bio je jedan od samo 130 djece koja su uspjele preživjeti Theresienstadt.

Nakon rata, majka i sin su otišli u Izrael gdje je i Raphael postao muzičar. Njegova smrt tijekom koncertne turneje 2001. godine u dobi od 65 godina šokirala je muzički svijet i bila strašan udarac za njegovu majku.

"Nikada nisam mrzila i nikada neću mrziti", ističe Alice Herz-Sommer.

„Stoljeće mudrosti – lekcije iz života Alice Herz-Sommer, danas najstarije osobe koja je preživjela Holokaust“ autorice Caroline Stoessinger, nadahnjujuća je priča o ženi koja je svojom odlučnošću da se u životu usmjeri isključivo na dobro uspjele preživjeti neka od najcrnijih razdoblja ljudske povijesti”, napisao je u predgovoru knjizi Vaclav Havel. ☆

S.M

NACISTIČKA PLJAČKA ŽIDOVSKIH UMJETNINA

TISUĆE SLIKA ZA „FÜHREROV MUZEJ“ U LINZU

HITLER SE I OSOBNO UKLJUČIO U KRIMINALNI PROCES PRETVARANJA ŽIDOVSKE PRIVATNE IMOVINE U IMOVINU NJEMAČKOG RAJHA

Piše Snješka Knežević

Nekoliko mjeseci prije Kristalne noći (9/10. studenog 1938.), koje je cilj bio domoći se židovskog kapitala, a po metodama se s pravom smatra najavom Holokausta, Hitler je odlučio oduzeti Židovima umjetničke zbirke. U Linzu namjeravao je osnovati „Führerov muzej“, kojim je htio nadmašiti velike evropske muzeje, računajući na vrijednost i obuhvat poznatih židovskih kolekcija.

Palača Rotschild u Beču, Prinz Eugen Strasse 26

Umjetnine su odvajkada bile najdraži plijen pobjednika, ne samo zbog materijalne ili estetske vrijednosti, nego i simboličnih i prestižnih pobuda. Povrat baštine opljačkane ne samo u posljednjem svjetskom ratu, nego u nizu bivših, napose kolonijalnih i imperijalističkih ratova, ostaje problemom do danas. Ni jedan muzej ili galerija nisu spremni vratiti umjetnine vlasnicima, bilo da su to osobe ili države. No poput svega što je povezano s Hitlerom, nacistička pljačka umjetnina u svemu je singularni slučaj. Ovaj prikaz je zasnovan na pregledu literature o toj temi, a najviše na eseju austrijske kritičarke i teoretičarke Birgit Schwarz „Hitlerova muzejske politika i njezine posljedice do danas“.

Među gradovima koji su dobili predikat „Führerova grada“ i u ukupnom razvojnom programu Njemačkog Rajha apsolutni prioritet – a to su bili Berlin, München, Hamburg, Nürnberg i Linz - potonjem je dopala posebna uloga. Tu je Hitler, impresioniran rimskom Vilom Borghese i firentinskom galerijom Uffizi, htio urediti sličnu svjetsku galeriju. Linzu je naumio darovati vlastitu zbirku slika, a Gornjoaustrijski zemaljski muzej proširiti novom zgradom za smještaj te galerije.

I prije dolaska na vlast Hitler je imao vlastitu zbirku, uglavnom njemačkih slikara. Svoj reprezentativni stan u Prinzrengentenstrasse u Münchenu opremio je 1929. uglavnom slikama minhenske škole 19. stoljeća. Za kolekciju svog omiljenog slikara Carla Spitzwega tvrdio je da je najveća i najbolja na svijetu.

„Führerov privilegij“

Od 1933. Hitler se kao kancelar i diktator takoreći programatski bavio državnim zdanjima. Najprije je u Berlinu preuređena i proširena stara kancelarska palača. Uslijedio je privatni ljetni domicil, kuća Wachenfeld na Obersalzbergu, preuređena sredinom tridesetih godina u alpsku rezidenciju po imenu Berghof. Od 1934. do 1937. podignute su partijske zgrade na Arcistrasse u Münchenu prema planovima Paula Ludwiga Troosta: Führerovo zdanje (Führerbau) i upravna zgrada nacionalsocijalističke partije i na kraju Nova državna kancelarija Alberta Speera 1939. godine. Za opremu svih tih rezidencija Hitler je od sredine tridesetih kupovao slike.

Tu impresivnu zbirku Hitler je nazivao svojom, bilo da je nabavljena privatno bilo da ju je kupila Državna kancelarija. Sabrana za opremu rezidencija, sada je prema njegovoj želji trebala postati muzejska zbirka, profesionalno uređena prema povjesnoumjetničkim načelima i pravilima. Za tu zadaću odabrao je direktora dresdenske Galerije slika, Hansa Possea (1879.-1942.), stručnjaka međunarodnog ugleda kojeg je, međutim, trebalo rehabilitirati pošto je bio otpušten kao promotor ekspresionista, napose Oskara Kokoschke kojeg je Hitler mrzio. U ljetu 1938. godine Hitler je posjetio dresdensku galeriju slika i s Posseom razgledao svjetski poznatu zbirku starih majstora. Tom je prigodom očito odlučio da posegne za židovskim umjetničkim zbirkama koje su bile zaplijenjene nakon upada njemačkog Wehrmachta. Tog je dana, naime, takozvanim „Führerovim privilegijem“ formulirao svoje osobno pravo na te zbirke. U njemu se kaže:

nastavak na sljedećoj strani

Barun
Louis Rothschild

„Führer želi da se ta umjetnička djela, koja najvećim dijelom potječu od židovskih ruku, ne rabe za opremu državnih službenih prostorija ili ureda vodećih državnih ili partijskih činovnika. Führer će osobno donijeti odluku o njihovu korištenju. Umjetnička će djela u prvom redu dati na raspolaganje manjim austrijskih gradovima“. „Führerov privilegij“ značio je, dakle, Hitlerovo pravo da prvi ocijeni sve za-

plijenjene umjetničke zbirke i osobno odredi kako će se raspodijeliti.

Najviše mu je bilo stalo da se dočepa zbirki bečkih Rothschilda. One su bile goleme: inventar palače Louisa Rothschilda u Prinz Eugen-Strasse sadržavao je 631 broj, s time da je pojedini inventarski broj često obuhvaćao više objekata. Zbirka Alphonsa de Rothschilda (1878.-1942.) imala je prema „zapljebenom katalogu“ koji je izradio Kunsthistorisches Museum 3.444 objekata. Uz staru zbirku kneza Liechtensteina to je bila najvažnija privatna zbirka u Austriji.

Prioritet – „Führermuseum“

„Führerovim privilegijem“ bio je fomuliran i kulturnopolitički program decentralizacije. Prema Hitlerovu uvjerenju Beč je kao rezidencija Habsburga i nekadašnja metropola bio kulturno prenatrpan, a austrijski provincijski gradovi stoga zanemareni. Da smanji neravnotežu, zaplijenjena umjetnička djela dodijelila bi se najprije provincijskim muzejima. No Hitlerov naum nije bio tako nesebičan kako se predstavljao u Privilegiju. Na listi prioriteta muzeja kojima bi se dodijelile umjetnine na prvom je mjestu bio njegov vlastiti muzejski projekt, „Führermuseum“. Jezgru planirane galerije slika činila bi njegova osobna zbirka, ali ona bi se proširila zaplijenjenim umjetninama i upotpunila akvizicijama na tržištu umjetnina. Sa svojim Führerovim muzejom Hitler je bio najveći dobitnik vlastitog programa preraspodjele. Osobno se uključio u kriminalni proces pretvaranja židovskog privatnog imutka u državni imutak Njemačkog Rajha. Svojim „Privilegijem“ stvorio je temelj da se umjetnička djela izluče iz židovskog imutka i kao državni posjed direktno predaju muzejima. Zaplijenjene umjetnine Hitler je austrijskim muzejima „darovao“.

Opljačkane umjetnine smještene su u jesen 1938. u centralno spremište Novog Burga u Beču i povjerena skrbi stručnjaka Povjesnoumjetničkog muzeja, koji su je katalogizirali. U svečanim prostorijama postavljena je izložba sastavljena od 8000 objekata koju je Hitler posjetio 25. listopada 1938. i stekao prvi dojam o vrijednosti svog plijena. Iduće godine poslao je svog berlinskog trgovca umjetninama Karla Haberstocka u Beč da kao povjerenik za „židovske zbirke“ izabere djela koja imaju muzejsku vrijednost i na temelju fotografija predloži kako će se raspodijeliti. Ali bečki muzeji nisu bili zainteresirani za raspodjelu pljačke provincijskim muzejima, kako je najavio Hitler, jer su je htjeli zadržati za sebe. Svim su

snagama ometali Haberstockovu misiju i tek mu je naredba iz Berlina otvorila pristup spremištu opljačkane umjetnosti pod upravom Povjesnoumjetničkog muzeja.

Hitler je sam osobno vodio brigu o svemu. U lipnju 1939. ponovno je posjetio centralno spremište i nakon toga zadužio Hansa Possea sastavom „Führerovog muzeja“. Njegova je prva zadaća bila da za njega izabere djela iz Hitlerove zbirke koja se nalazila u minhenskom Führerovom zdanju. Druga je bila inspekcija zaplijenjenih umjetnina u Beču, što je taj put proteklo bez problema.

Židovske zbirke – lak i siguran plijen

Iduće godine Posse se bavio planom raspodjele opljačkane umjetnosti. Odluka je zahtijevala uvid u funduse austrijskih provincijskih muzeja. U jesen 1939. posjetio je Graz i Klagenfurt, pa Innsbruck i Salzburg, pregledao muzeje i pozvao ravnatelje da ga obavijeste koja ih djela iz zaplijenjenih umjetničkih zbirki zanimaju. Ravnatelji i zemaljski konzervatori dobili su priliku da razgledaju opljačkane umjetnine u Beču i sastave popise. Na njima je Posse temeljio svoje odluke. Potkraj listopada poslao je Hitleru svoju muzejsku ekspertizu s listom prioriteta i planom dodjele slika.

Prva pošiljka opljačkane umjetnosti ođaslana je muzejima u ljetu 1940. godine. Umjetnine koje nisu bile namijenjene muzejima podijeljene su do kraja 1944. nacionalsocijalističkim institucijama, ali nisu posve razdijeljene do sloma Trećeg Rajha.

Austrija je potkraj Prvog svjetskog rata donijela restriktivni zakon o izvozu umjetnina da spriječi rasprodaju privatnog, crkvenog i državnog umjetničkog blaga. Ta zabrana izvoza sada je onemogućila da židovski posjednici umjetnina na vrijeme otpreme svoje zbirke u inozemstvo na sigurno. Tako su židovske umjetničke zbirke postale lak i siguran plijen nacističkih organa posve legalno, na temelju državnog zakona o zaštiti umjetnina. Čitave su zbirke službeno zapečaćene i potom pregledane.

Pošto je država Austrija likvidirana, to jest podijeljena u okružja i postala dijelom velikog njemačkog Rajha, Beč je izgubio svoj središnji položaj. Za zaštitu spomenika bila su nadležna okružja, a bečki središnji zavod izgubio je smisao i bio pred likvidacijom. No kako je postao najvažnijim dobavljačem i suradnikom posebnog opunomoćenika Hansa Possea, on je bio zainteresiran za opstanak Zavoda i uspio kod Hitlera isposlovati da od 1940. bude pod nadležnošću državnog ministarstva za znanost, odgoj i pučko obrazovanje u Berlinu i održi se. Zavod je promijenio ime u Institut za zaštitu spomenika.

Tom institutu sada je povjereno upravljanje umjetninama koje je zaplijenio Gestapo, a preuzele ih državne vlasti. No Institut se ipak ponašao kao austrijska institucija za zaštitu spomenika, a njezini su se činovnici trudili da zadrže opljačkane umjetnine pod svojom ingerencijom. I tako, uz nekoliko iznimaka, one nisu napustile nekadašnji državni teritorij Austrije u doba Trećeg rajha. Dio umjetnina predan je mu-

zejima, a drugi, namijenjen još nepostojećem „Führerovom muzeju“ dospio je u spremište.

Dvije tisuće umjetničkih slika

Kako je „Führerov muzej“ trebao biti uređen u Linzu, okružno vodstvo i okružni konzervator tražili su od početka 1941. da se budući inventar deponira u okružju Gornji Dunav, u nekom od mnogih zaplijenjenih samostana. Hitler je to prihvatio i zadužio Possea da pregleda zaplijenjene samostane i predloži najprikladniji kao privremeno sabiralište umjetnina za svoj muzej. Posse je predložio raspuštenu i razvlaštenu benediktinsku opatiju u Kremsmünsteru i pošto je Hitler pristao, umjetnine za „Führerov muzej“ poslone su iz bečkog centralnog skladišta u Kremsmünster. I iz Münchena, gdje su u podrumu Führerovog zdanja bile smještene umjetnine kupljene na europskom tržištu umjetnina, prevezen je u Kremsmünster dio fundusa namijenjen budućem muzeju. Od kolovoza 1941. do kraja 1943. odaslano je dvanaest transporta s 1.732 slike i 49 objekata. U Kremsmünsteru bilo je tada 2009 slika.

Godine 1943. došlo je do cezure u povijesti Hitlerovih zbirki. Protekle godine umro je Hans Posse od raka, a njegovu je misiju preuzeo Hermann Voss (1884.-1969.). Američka invazija u Italiji i uništenje treće armije pod Staljingradom označili su prekretnicu Drugog svjetskog rata. Projekt je ušao u drugu fazu, to jest, zaštite umjetnina od zračnih napada.

Hitler razgledava maketu „novog Linza“

Austrija je dugo bila pošteđena od bombardiranja, ali od kolovoza 1943. američki bombarderi iz sjeverne Afrike, a potom iz Italije počeli su napadati avionsku industriju u Wiener Neustadtu. Stoga umjetnine pohranjene u Kremsmünsteru više nisu bile sigurne. Voss je imao plan da Hitlerovu zbirku smjesti u neki njemački rudnik, no vodstvo Instituta za zaštitu spomenika nije htjelo da se umjetnine odvezu u Njemačku i predložilo je rudnik soli Altaussee za njihov smještaj. Pošto je to Hitler odobrio, od siječnja 1944. one su se prevozile u Altaussee. Nakon toga tamo je prevezena i Hitlerova zbirka iz Münchena. Do kraja travnja 1945. u rudnik soli odaslano je 11 transporta s 1.687 slika i 101 objektom. 13. travnja 1945. odputovao je Hellmut von Hummel, Bormannov sekretar, u Altaussee da zbog nadiranja saveznika dogovori

s generalnim direktorom rudnika mjere sigurnosti. Ulaze u rudnik namjeravalo se raznijeti eksplozivom, ali tako da to ne naškodi umjetninama, kako je naredio sam Hitler. On je još vjerovao da će njegov muzej biti ostvaren i tu je želju čak unio u svoju oporuku, sastavljenu neposredno prije samoubojstva. No voditelj okružja Gornji Dunav, August Eingruber, proizvoljno je dao dopremiti više sanduka s bombama u rudnik da ga razori zajedno s njegovim dragocjenim sadržajem. Voditelj SS-a Dunav, Ernest Kaltenbrunner, osuetio je 4. svibnja luđački herostratski projekt, a ulazi su bili zatvoreni ciljanim eksplozijama.

Sabirni centar u Münchenu

Rudnik Altaussee preuzeo je 8. svibnja 1945. major Ralph Pearson iz 80. američke pješačke divizije. Idućih dana raščišćeni su i oslobođeni ulazi, a 20. svibnja preuzeo je rudnik specijalni odjel za umjetnine američke armije. Neposredno nakon toga uslijedili su transporti umjetnina u upravo uređen Central Collecting Point (CCP) u Münchenu. To je bio sabirni centar za umjetnine pronađene u različitim planinskim mjestima, čije je porijeklo bilo izvjesno, a trebale su se vratiti zakonitim vlasnicima. Ironija sudbine bila je što je CCP bio smješten u nekadašnjem Führerovom zdanju i upravnoj zgradi partije na Königsplatzu, koje su tada bile prazne i prikladnu za tu svrhu, iako su bile oštećene u ratu. Veći dio umjetnina vratio se onamo odakle je došao!

Tokom prevoza umjetnina došlo je do sukoba između CCP-a i Instituta za zaštitu spomenika u Beču, koji je dakako htio da djela porijeklom iz Austrije, napose umjetnine zaplijenjene 1938. u Beču, ostanu u Austriji, što znači pod njegovom ingerencijom. No Amerikanci su većinu prenijeli u München. Idućih godine djela će biti izlučena mukotrpnom procjenom i ponovno poslana u Austriju te predana državnoj instituciji za zaštitu spomenika, koja je dobila ime Savezni ured za zaštitu spomenika. On ih je većim dijelom predao zakonitim vlasnicima. Ta „unutrašnja restitucija“ dovršena je uglavnom do 1947. godine.

No problem su bile dozvole za izvoz umjetnina, budući da je glavnina vlasnika živjela u inozemstvu i nije se htjela vratiti u Austriju. Izvozu se ponovno ispriječio isti onaj „zakon o zabrani izvoza“, na kojem se temeljila nacistička pljačka. „Rješavanje“ je iznašao tadašnji predsjednik Ureda, Otto Demus, odredbom da će se dozvola za izvor zbirki izdati samo ako ih vlasnici doniraju austrijskim muzejima (!). Te donacije nalazile su se do 1998. u austrijskim zbirkama i muzejima. Budući da je to de jure bilo korektno, morao se 1998. donijeti poseban zakon o restituciji umjetnina koji će omogućiti povrat.

U spremištima CCP-a do kraja američke vojne vlasti u Njemačkoj 1949. zaostala su dva korpusa: djela koja su za Hitlera legalno kupljena u Njemačkoj, Austriji, Švicarskoj i Italiji i ona čiji se vlasnici nisu mogli identificirati – „blago bez gospodara“, kako su ih nazivali. I na ta djela, ako su bila uskladištena na austrijskom teritoriju, polagala je pravo austrijska vlada. Posljedni upravitelj CCP-a, Lane Faison, dobio je naredbu da preostale umjetnine razdjeli između Austrije i Ba-

Iz nekadašnje Rotschildove kolekcije:
Willem van de Velde ml. (1633.-1707.): Marina, 1665.

varske. Austrija je dobila 960 umjetnina koje su do 1958. bile pohranjene u Salzburgu, u američkoj zoni i pod američkom kontrolom, potom su 1960. prenesene u bivši kartuzijanski samostan Mauerbach, u blizini Beča.

Tisuće „djela bez gospodara“

Godine 1969. donesen je Zakon o „raščišćavanju umjetničkog i kulturnog dobra“, tako da su vlasnici mogli podnijeti zahtjeve za povrat. Sastavljeni su jednostavni popisi s malo informacija i bez reprodukcija, djela nisu bila izložena kao u Nizozemskoj ili Francuskoj, a sve to da bi se osujetili neopravdani zahtjevi. No paradoksalno, to je upravo izazvalo neopravdane molbe i sudske procese koji su potrajali do 1983. Preostala djela proglašena su imovinom Republike Austrije i bila predviđena za prodaju na dražbi. No skandal povezan s inventarom u Mauerbachu doveo je 1985. do drugog zakona o „predaji i namjeni umjetničkog i kulturnog dobra bez gospodara“, a u vlasništvu Saveza. Zakon je izazvao drugu fazu restitucije. U novinama i svim austrijskim predstavništvima u inozemstvu objavljen je 1986. popis od 8153 djela „bez gospodara“. Ostatak te kampanje, otprilike 8000 umjetnina, ponudila je 1996. godine londonska aukcijska kuća Christie's

u Beču na takozvanoj „Aukciji Mauerbach“. Utržak od 155 milijuna šilinga predan je „Fondu Mauerbach“ za židovske i nežidovske žrtve nacizma.

Što je specifično za pljačku umjetnina u Austriji? Najprije to, što je tu Hitler htio urediti svoj „Führerov muzej“ i svojim „Führerovim privilegijem“ od 18. lipnja 1938. inicirao nacističku pljačku umjetnina. Prije toga u Trećem rajhu nije bilo sistematske državne pljačke. Neposredno nakon Anschlusa u Njemačkoj i Austriji židovski umjetnički posjed uglavnom je bio uključen u opću masu imovine. Hitlerova „ideja“ bila je pripremljena austrijskim zakonom o zabrani izvoza umjetnina. On je spriječio da se vrijedne umjetničke zbirke sprema na sigurno. Omogućio je također, da se nakon ulaska Wehrmachta čitave zbirke povjere službi zaštite spomenika, što znači da su predane državnoj skrbi i ostale sačuvane kao zbirke. Tako su mogle postati lak i siguran Hitlerov plijen, kad je posegnuo za njima Führerovim privilegijem. A budući da je njime bio predviđen golem program raspodjele zaplijenjenih umjetničkih djela javnim zbirkama, sve su te javne zbirke zapravo bile uključene u nacističku pljačku. Tako su austrijski muzeji na temelju Hitlerovih naputaka profitirali od nacističke pljačke mnogo više nego njemački, koji su osim toga bili teško oštećeni „čišćenjem“ svojih inventara od moderne, tzv. „izopačene“ umjetnosti.

Državni zavod za zaštitu spomenika opravdavao je svoju praksu zakonom o zaštiti i izvozu umjetnina. Hitler je doduše djelovao svojevolumno i protiv interesa pojedinih državnih institucija, kao što je Povjesnoumjetnički muzej, ali potpuno u skladu s načelima nacionalne zaštite umjetnosti. Stoga je pljačka umjetnina u Austriji – barem prema shvaćanjima sudionika – imala obilježje legalnosti. Ured za zaštitu spomenika provodio je nakon rata restituciju dijelom s istim osobama koje su sudjelovale u pljački. To je jedinstven slučaj. Na temelju uvjerenja tih sudionika, i nadalje u smislu nacionalne zaštite umjetnina, došlo je nakon rata do iznuđenih donacija austrijskim muzejima, što je posljedice nacističke pljačke prolongiralo do sadašnjosti. I to je jedinstveno. ✨

PRVI ŽIDOVSKI NOVOGODIŠNJI KONCERT U BEČU

Glavni grad Austrije poznat je po svojim novogodišnjim koncertima koji imaju dugu tradiciju. Ove godine u Beču je po prvi puta organiziran židovski novogodišnji koncert, odnosno, koncert za židovsku novu godinu – Roš Hašanu.

Židovska nova godina - Roš Hašana - započela je ove godine 17. rujna, a Židovski novogodišnji koncert, koji je prvi put u povodu Roš Hašane organizirao bečki Židovski muzej, održan je 20. rujna u prostorijama Muzeja. Za svečano novogodišnje raspoloženje pobrinuo se Bečki židovski zbor

pod vodstvom Romana Grinberga, a posjetitelji su uživali i u nastupu židovske kantautorice Timne Brauer.

Uz glazbu posjetiteljima je pripremljen i zanimljiv popratni program, u okviru kojeg su mogli naučiti zašto Židovi Novu godinu imaju u jesen, zašto se tom prigodom jedu slatka jela i još mnogo toga iz povijesti judaizma. Prihod od prodaje ulaznica bio je namijenjen za otkup jednog djela izraelske umjetnice Maye Zack koje će biti uvršteno u zbirku muzeja.

ZVJEZDARNICA FREDIJA KRAMERA

HUGO MEISL – VELIKAN AUSTRIJSKOG I SVJETSKOG NOGOMETA

Ime Huga Meisla, tvorca slavne austrijske reprezentacije, „vundertima“ s početka četvrtog desetljeća prošloga stoljeća, zapisano je zlatnim slovima u povijesti austrijskog nogometa.

Sin židovskog trgovca Ludwiga Meisla i Karoline rođ. Mauthner, Hugo Meisl rođen je 1881. godine u češkom gradu Maleschau, u Austro-Ugarskoj. Godine 1883. obitelj se preselila u Beč, gdje je Hugo pohađao trgovačku školu. Istodobno je pokazivao veliko zanimanje za nogomet, pa već 1895., u svojoj četrnaestoj godini, postaje igračem Vienna Cricket and Football Cluba, ali se, zbog školovanja, nije posvetio nogometu.

Hugo Meisl

Kao bankovni činovnik, položio je ispit za međunarodnog nogometnog suca. Nakon što je uspješno sudio 16 utakmica austrijskog prvenstva, bio je sudac na Olimpijskim igrama 1912. u Stockholmu.

Bio je pravi poliglota – govorio je njemački, češki, talijanski, francuski i engleski, a odlično se služio i švedskim, španjolskim i nizozemskim jezikom. Ubrzo je postao član vodstva Austrijskog nogometnog saveza, zatim i glavni direktor Saveza, a od 1907. bio je delegat u FIFA-i, međunarodnoj nogometnoj organizaciji. Trenersku karijeru započeo je 1912. u klubu Wiener Amateur SV, a već 1913. postaje izbornikom austrijske reprezentacije i na toj dužnosti ostaje (s prekidom za vrijeme Prvog svjetskog rata) sve do svoje smrti, 1937. godine.

U cijelom tom razdoblju obavljao je i niz drugih visokih i najviših dužnosti u austrijskom nogometu: među ostalim, bio je glavni tajnik austrijskog nogometnog saveza, neumorni vizionar i kreator. Na dan 10. lipnja 1908. vodio je kao sudac prvi susret nogometnih reprezentacija Mađarske i Engleske. Ali, što je najvažnije, s čarobnom jedanaesticom austrijskih reprezentativaca, poznatih u svijetu kao „vundertim“, ispričao je nezaboravnu priču o nadasve uspješnoj reprezentaciji.

Zalagao se za uvođenje profesionalizma u austrijski nogomet, pa je 1924. Austrija bila jedina zemlja koja je imala profesionalnu nogometnu ligu. Svesrdno se zalagao i za organizirano natjecanje reprezentacija srednje Europe. I u tome je uspio: srednjoeuropski kup bilo je međunarodno nogometno natjecanje između dva svjetska rata u kojem su sudjelovali prvaci Italije, Austrije, Mađarske, Čehoslovačke i Švicarske, a povremeno i Jugoslavije i Rumunjske, pa se Meisl s punim pravom smatra pretečom međunarodnih europskih natjecanja pokrenutih nakon Drugog svjetskog rata.

Prvo od tih natjecanja između dva rata održano je 1927., a pobjednici su bili nogometaši praške Sparte. U cijelom tom razdoblju najuspješniji su bili bečki, praški i budimpeštanski klubovi. Do 1939. održano je 13 natjecanja za Srednjoeuropski kup. Posljednji pobjednici bili su nogometaši budimpeštanskog Ujpesta. Natjecanje je obnovljeno pedesetih godina prošloga stoljeća, ali je postupno gubilo na zanimljivosti i popularnosti, pa je 1991. godina, kada je kup osvojila momčad Torina, bila posljednja godina Srednjoeuropskog kupa.

Hugo Meisl bio je izuzetno komunikativan, pa je sklopio prijateljstva s mnogim poznatim i slavnim imenima. Tako je, na primjer, bio veliki prijatelj s talijanskim izbornikom Vittorioom Pozzom, jedinim izbornikom koji je dva puta zaredom – 1934. i 1938. - osvojio svjetsko nogometno prvenstvo. Izvrsno se slagao i s Herbertom Champanom, engleskim nogometašem, trenerom i menadžerom. Champan je, među ostalim, osmislio WM-sustav, igru koja je u europskom nogometu prevladavala dugi niz godina, sve do pedesetih. Austrijski „vundertim“ pod vodstvom Huga Meisla na najbolji je mogući način primjenjivao taj sustav.

Kao izbornik austrijske nogometne reprezentacije od 1911. do 1937. godine, Meisl je sastavio 138 reprezentacija. U razdoblju od 1931. do 1934. njegova je momčad bila nepobjediva.

nastavak na sljedećoj strani

Nogomet se u Austriji počeo igrati u Beču, gdje su osnovani i prvi klubovi. Nogometni savez osnovan je 1904. godine. Prvoligaška natjecanja započela su 1912. Bečki su klubovi u domaćem prvenstvu bili nenadmašni sve do 1965., kada je naslov prvaka Austrije osvojio LASK iz Linza. U nizu velikih pobjeda „vundertima“ pod vodstvom Huga Meisla na osobit su odjek naišli uspjesi nad Škotskom sa 5:0, Njemačkom 6:0 i 5:0, Francuskom 4:0, Belgijom 6:1, Švicarskom 8:1 i Mađarskom 8:2.

Nakon „anšlusa“, za vrijeme nacističke okupacije, velika većina igrača i sportskih dužnosnika židovskog podrijetla, izbjegla je u inozemstvo ili završila u nacističkim logorima smrti. Najveća legenda austrijske nogometne reprezentacije koju je vodio Hugo Meisl, bio je Matthias Sindelar. Brilljantan nogometaš, nenadmašan u kontroli lopte, brz, inteligentan, lukav, poznat po mnogobrojnim fintama, perfektnim dodavanjima i majstorskim pogotcima, osobito je uživao u dvobojima s fizički snažnim protivnicima, kada je njegovo majstorstvo dolazilo do punog izražaja. U razdoblju od

1926. do 1937. odigrao je za reprezentaciju Austrije 43 utakmice i postigao 27 pogodaka.

Sindelar je bio antifašist, djevojka mu je bila Židovka. Godine 1939. bili su pred vjenčanjem, ali, suočeni sa strahotama pogroma, odlučili su da si zajednički, plinom,

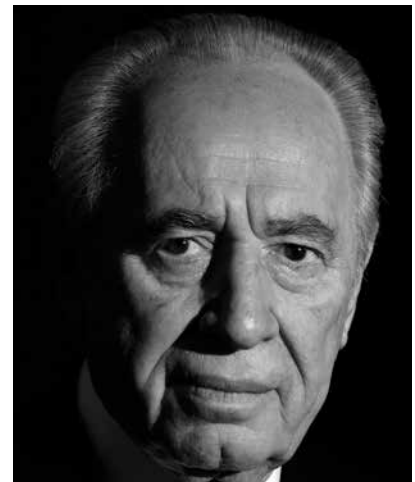
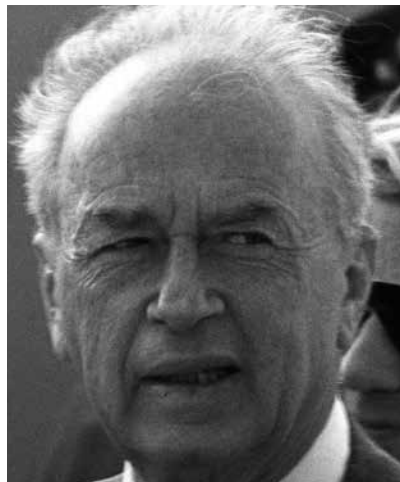
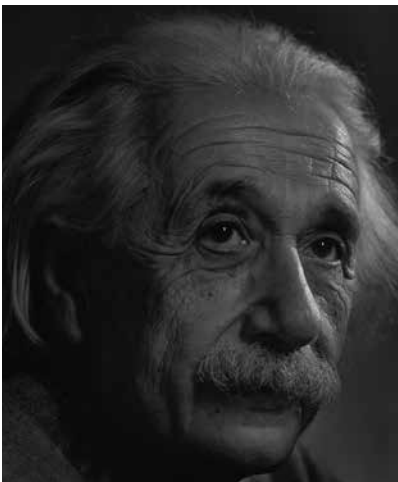
oduzmu život. Tako je ljubavna priča najslavnijeg člana „vundertima“ završila na najtragičniji način. U bečkoj četvrti Favoriten jedna ulica danas nosi naziv Sindelargasse.

Hugo Meisl umro je od srčane kapi 17. veljače 1937. u Beču. Prije izvjesnog vremena u jednim bečkim novinama objavljen je tekst o planu da se obiteljski stan Meisl u bečkom Karl Marx-Hofu (stambenoj zgradi dugoj 1.100 metara, izgrađenoj 1927.-1930, navodno i dandanas najdužoj na svijetu) uredi kao Meislov muzej. O tome se vode razgovori između gradskih vlasti i Meislovih nasljednika. Nađu li se primjerenija rješenja, velikan austrijskog i svjetskog nogometa dobit će muzej. Hugo Meisl je to sigurno zaslužio. ✨

ŽIDOVSKI SVIJET

NAGRADA GENESIS – ŽIDOVSKA NOBELOVA NAGRADA

NAGRADA KOJU SU OSNOVALI RUSKI ŽIDOVSKI MILIJARDERI MOGLA BI, PREMA NEKIM OCJENAMA, POSTATI SVOJEVRSNA KONKURENCIJA NOBELOVOJ NAGRADI, BUDUĆI DA SU DO SADA ŽIDOVI – KOJI ČINE TEK 0,2 POSTO SVJETSKOG STANOVNIŠTVA – DOBILI 20 POSTO NOBELOVIH NAGRADA

Albert Einstein, Yitzhak Rabin i Shimon Perez su među onih 20 posto dobitnika Nobelove nagrade koji su Židovi

Židovska zaklada Genesis, na čijem se čelu nalaze rusko-židovski poslovni ljudi među kojima i milijarderi Mihail Fridman, Pjotr Aven i German Khan, nedavno je objavila osnivanje godišnje nagrade Genesis, vrijedne milijun dolara, koju će dobiti osoba s jakim vezama sa židovskim narodom, zbog svojih uspjeha u područjima umjetnosti, znanosti ili diplomacije.

Zaklada se nada da će ova “židovska Nobelova nagrada” pomoći u jačanju veza između Izraela i dijaspore.

“Nagrada Genesis usmjerena je na doprinose Židova svjetskoj povijesti”, kazao je Fridman ističući da je židovski narod dao veliki doprinos svijetu u znanosti, umjetnosti, medicini, diplomaciji i brojnim drugim područjima. “Ova

tradicija židovskog naroda mora se nastaviti”, naglasio je Fridman.

Prema zamislama osnivača nova bio nagrada postala svojevrsna konkurencija Nobelovoj nagradi, pogotovo kada se ima u vidu da su do sada oko 20 posto dobitnika Nobelove nagrade bili Židovi, što je stvarno fascinantna brojka kada se ima u vidu da Židovi čine samo 0,2 posto svjetske populacije. Među židovskim dobitnicima Nobelove nagrade su i fizičar Albert Einstein, ubijeni izraelski premijer Yitzhak Rabin i sadašnji predsjednik Shimon Peres.

Dobitnike će birati dva odbora sastavljena od umirovljenih sudaca, čelnika židovskih zajednica u dijaspori, dužnosnika izraelske vlade, predstavnika Zaklade Genesis i Nathana Sharanskog, izvršnog predsjednika židovske agencije za dijasporu.

“Osim velike novčane nagrade ovdje su bitne dvije stvari. Nagrađena osoba bit će netko tko je napravio važne stvari za ljudski rod u pitanjima znanosti, umjetnosti, diplomacije ili u sličnim područjima. Ali istovremeno, to će biti osoba koja je ponosna na to što je Židov i koja ima jake veze s judaizmom i židovskom zajednicom. Zašto je to važno? Trebaju nam osobe na koje se možemo ugledati, trebamo osobe koje mogu dati doprinos društvu”, kazao je Sharansky.

Sudjelovanje bogatih ljudi poput Fridmana, Avena i Khana jamstvo je da će se nagrada održati. Fridmanovo bogatstvo se procjenjuje na 13,4 milijardi dolara, pa je navodno sedmi najbogatiji čovjek u Rusiji.

Očekuje se da bi prvi dobitnik ove nagrade mogao biti objavljen sljedeće godine prije početka Pesaha. ✧

T.R.

IZRAEL DANAS: OSAM MILIJUNA STANOVNIKA

Prema službenim statističkim podacima, objavljenim nedavno, prigodom židovske Nove godine, izraelsko stanovništvo je brojnije od 7,9 milijuna. Prema Izraelskom središnjem statističkom uredu, Izrael ima 7.933.200 stanovnika, od kojih 5.978.600 Židova ili oko 75,4 posto

ukupnog broja stanovnika i 1.636.600 Arapa, što je 20,6 posto ukupnog broja stanovnika. Oko 318.000 stanovnika (4 posto) nisu ni Židovi ni Arapi. U stanovništvo nije ubrojeno 220.000 radnika imigranata koji žive u Izraelu. Stanovništvo je za godinu dana poraslo za oko 1,8 posto.

FRANCUSKA

HOLLANDE OTVORIO MEMORIJAL HOLOKAUSTA

OTVARAJUĆI MEMORIJAL HOLOKAUSTA NA MJESTU NEKADAŠNJEG TRANZITNOG LOGORA DRANCY, NEDALEKO OD PARIZA, FRANCUSKI PREDsjedNIK FRANCOIS HOLLANDE REKAO JE, MEĐU OSTALIM, DA SU 63.000 FRANCUSKIH GRAĐANA, KOJI SU PREKO TOG LOGORA BILI DEPORTIRANI U AUSCHWITZ, U SMRT, IMALI SAMO JEDNU ZAJEDNIČKU TOČKU I ZBOG NJE SU STRADALI: BILI SU ŽIDOVI

Gotovo sedamdeset godina nakon prvih deportacija Židova iz Francuske u koncentracijski logor Auschwitz, francuski predsjednik Francois Hollande svečano je, potkraj rujna, otvorio Memorijal Holokausta na mjestu nekadašnjeg tranzitnog logora Drancy u blizini Pariza te pozvao sunarodnjake na obvezu poučavanja mladih o Holokaustu. Bio je to “užasan zločin”, rekao je francuski predsjednik i podsjetio da je među šest milijuna Židova deportiranih u logore za vrijeme Drugog svjetskog rata “njih 76.000 stiglo iz Francuske, a među njima 63.000 bilo je dovedeno u tranzitni logor Drancy”, 15 kilometara od Pariza.

“Bilo ih je svih godišta, raznih nacionalnosti i iz svih društvenih slojeva, a zajednička im je bila samo jedna točka i

zbog nje su stradali: bili su Židovi i to je bilo dovoljno da ih se pošalje u smrt”, rekao je Hollande.

Od kolovoza 1941. do kolovoza 1944. godine, Drancy je bila glavna prolazna postaja pri deportaciji Židova iz Francuske u nacističke logore smrti, uglavnom u Auschwitz-Birkenau.

U Drancy su bili dovedeni Židovi koje je 1942. godine u velikoj raciji privela francuska policija. U srpnju 2012. Francois Hollande je priznao da je taj “zločin počinila Francuska”, a prvi predsjednik koji je priznao odgovornost Francuske u deportaciji Židova bio je Jacques Chirac, 1995. godine.

nastavak na sljedećoj strani

TEK 2.500 PREŽIVJELIH

Danas 82-godišnja umirovljena liječnica, Annette Krajcer bila je među 13.152 Židova, od kojih su 4.115 bili djeca, u noći uhićenja sa 16. na 17. srpnja 1942. U Drancyju je ostala mjesec i pol. "Bilo mi je 12 godina kada su me uhitili, zajedno s majkom i sestrom. U Drancy smo stigle stočnim vagonom i činilo se da smo stigle u pakao", sjeća se Krajcer koja je zajedno sa sestrom trebala biti deportirana u Auschwitz 19. kolovoza 1942., no pobjegle su "čudom" dan prije

polaska i tako nisu završile u "plinskoj komori kao tolika druga djeca". Krajcer se nada da će spomenik "bolje informirati francusku javnost" o povijesti logora i uloji "koju su Francuzi odigrali" u deportaciji.

U Francuskoj je početkom Drugog svjetskog rata živjelo oko 300.000 Židova. Od 76.000 deportiranih, Holokaust je preživjelo samo njih 2.500.

Sada je "važno prenijeti poruku budućim naraštajima", rekao je Hollande pred spomenikom žrtvama koji je osmišljen kao "edukacijska postaja" za širu javnost.

"Poučavati povijest Holokausta nije cjepivo protiv antisemitizma, već osnova za borbu protiv svih oblika rasizma", rekao je ravnatelj te ustanove Jacques Fredj. Memorijal Holokausta u Drancyju projektirao je švicarski arhitekt

Roger Diener a financirala ga je francuska Zaklada Holokausta.

Memorijal ima pet katova, u podrumu se nalazi velika konferencijska dvorana, dok su katovi i prizemlje opremljeni učionicama, te velikom kolekcijom dokumenata o povijesti logora. Na vrhu zgrade nalazi se stalna izložba o logoru. ✨

T.R.

SVIJET KNJIGE

"DNEVNIK ANNE FRANK" SADA I ZA SLUŠATELJE

JEDNA OD NAJČITANIJIH KNJIGA NEŠEGA DOBA, KOJA JE PREVEDANA NA 60 JEZIKA, SADA JE OBJAVLJENA I KAO AUDIOMATERIJAL

Jedna od najčitanijih knjiga svih vremena upravo je dobila svoju tzv. "interaktivnu aplikaciju": "Dnevnik Anne Frank" zainteresirani sada mogu slušati kao audiomaterijal koji čita poznata glumica Helena Bonham Carter, a bit će prikazani i ekskluzivni arhivski materijali i fotografije. Aplikaciju je autorizirala Fondacija Anna Frank, koju je osnovao Annin otac Otto Frank.

Anna Frank imala je 15 godina kada je u logoru umrla od tifusa i pothranjenosti. Dvije godine prije smrti skrivala se

s obitelji od nacista u potkrovlju u Amsterdamu. Dnevnik je počela pisati kad je imala 13 godina te se u njemu nalaze bilješke o događajima između 12. lipnja 1942. i 1. kolovoza 1944. godine. Prvi puta dnevnik je u obliku knjige objavljen u Nizozemskoj 1947. godine. U Engleskoj je objavljen 1952. pod nazivom "The Diary of a Young Girl". "Dnevnik Anne Frank" dosad je preveden na 60 jezika i smatra se jednim od najznačajnijih povijesnih dokumenata Drugog svjetskog rata.

"Sedamdeset godina nakon što je započela pisanje svog dnevnika, njezina knjiga i dalje je jedan od najčitanijih zapisa svih vremena. Drago nam je da, uz pomoć Fondacije, možemo publici približiti njezinu priču na inspirativan i suosjećajan način", kazala je Venetia Butterfield, urednica izdavačke kuće Viking. Izložba pod nazivom "Anne Frank: A History for Today" trenutačno je na Novom Zelandu i u Australiji.

Izložba i nova aplikacija posveta su iznimnoj djevojci koja je napisala: "Unatoč svemu, još uvijek vjerujem da svi ljudi imaju dobro srce." ✨

N.B.

JERUZALEM

MILIJUNI PORUKA BOGU

RABIN ZAPADNOG ZIDA SVAKE GODINE PRIMA STOTINE PISAMA NASLOVLJENIH JEDNOSTAVNO „BOG, JERUZALEM“ I STAVLJA IH NA ZID, A NEKE ON-LINE SLUŽBE NUDE MOGUĆNOST DA IM SE PORUKE UPUĆENE BOGU ŠALJU E-MAILOM, PA IH ONE ZATIM PRINTAJU I STAVLJAJU NA ZID

Svake godine Zapadni zid pred Roš Hašanu prolazi “fazu čišćenja” - uklanjaju se ostavljene poruke, kako bi se našlo mjesto za nove. Pred početak nove godine, zid se čisti, a slojevi i slojevi papirića skidaju se uz nadzor rabina Zapadnog zida Šmuela Rabinovića, koji se brine da poruke na papirićima ostanu tajne. Papirići s porukama zatim se zakapaju na Maslinovoj gori.

Rabin izgovara molitvu tražeći od Boga da ispuni želje napisane na papirićima i ostavljene u Zapadnom zidu. Ovaj

Židovi bi barem jednom u životu trebali posjetiti Zapadni zid i moliti pred njim. Pogrešnim tumačenjem načina židovske molitve nežidovi su mislili da Židovi dolaze plakati, što je dovelo i do današnjeg uobičajenog naziva za taj zid - Zid plača.

Svake se godine na Zapadnom zidu ostavi više od milijun poruka sa željama, porukama i nadama. Ovaj običaj ostavljanja želja potječe iz 18. stoljeća. Poruke ostavljene u današnje vrijeme napisane su na gotovo svim jezicima svi-

PORUKE OBAME, HILLARY CLINTON, BENEDIKTA XVI...

Tradiciju ostavljanja poruka za Boga u Zapadnom zidu prihvatili su i hodočasnici i pripadnici drugih religija. Strani dužnosnici također ostavljaju svoje želje u Zidu. Među poznatim osobama, tijekom posjeta Izraelu, to su učinili i papa Ivan Pavao II., američka državna tajnica Hillary Rodham Clinton te papa Benedikt XVI. U srpnju 2008. godine, tadašnji kandidat za američkog

predsjednika Barack Obama ostavio je svoju poruku u Zidu. Nakon što je otišao, jedan je student uzeo njegovu poruku, napisanu na papiru s logom hotela, te ju prodao izraelskom listu Maariv. Novine su objavile poruku, što je izazvalo niz kritika, među ostalima i rabina, koji su tvrdili da se na taj način povrijedila privatnost koja je jedna od osnova poruka ostavljenih u Zidu.

postupak se odvija dva puta godišnje, prije Roš Hašane i Pesaha.

Zapadni zid ili, na hebrejskom, Kotel, ostatak je hrama koji je prvotno izgradio kralj Salomon, sin velikog kralja Davida. Današnji Zapadni zid potječe iz doba Heroda Velikog. Taj je hram srušen 70. godine, u doba rimskog osvajanja Jeruzalema, a ostalo je samo popločje sa svim potpornim zidovima. Ipak, kroz povijest su se Židovi počeli okupljati na molitvu uz Zapadni zid.

jeta - neke sadrže samo nekoliko riječi, a neke su dugačke i uključuju i pjesme i biblijske psalme. Rabin Šmuel Rabinovič svake godine prima stotine pisama naslovljenih jednostavno “Bog, Jeruzalem”. On ta pisma presavlja i stavlja u Zid. Neke on-line službe nude mogućnost da im se želje upućene Bogu pošalju e-mailom ili faksom, pa zatim printaju i stavlja u Zid.

Prema podacima izraelskog Ministarstva turizma, Zapadni zid je naposjećenije turističko odredište u Jeruzalemu. ☆

IZ IZRAELSKJE KINEMATOGRAFIJE

„ISPUNI PRAZNINU“ – FILM KOJI SE MORA POGLEDATI

PRVIJENAC REDATELJICE RAME BURSHEIN „ISPUNI PRAZNINU“ OPISUJE ODOSE U JEDNOJ ULTRAORTODOKSNOJ ŽIDOVSKOJ OBITELJI U TEL AVIVU

Film Rame Burshtein, koja i sama pripada ultraortodoksnom židovskoj zajednici, bio je nominiran za Zlatnog lava na 69. međunarodnom filmskom festivalu u Veneciji. Glavni lik u filmu je 18-godišnja Shira, čija starija sestra Estera umre na porodu. Obiteljska tragedija dodatno se zakomplicira kada majka zatraži od Shire da se uda za Esterina muža. „Ispuni prazninu“, kako prenosi list Haaretz, otkriva način života u ortodoksnom zajednici, krute običaje i tradiciju, ali se također bavi širom temom obiteljskih odnosa.

- Ljudi ne znaju puno o ovoj zajednici. Film nije ni kritika ni pohvala, on je samo prozor u ultraortodoksnu zajednicu - izjavila je redateljica Burshtein za Haaretz.

Rama Burshtein rođena je u New Yorku, u sekularnoj obitelji, a sa 25 godina prešla je na ultraortodoksnu židovstvo. Odrasla je u Tel Avivu, a filmsku naobrazbu stekla u Jeruzalemu. „Volim ovaj svijet, ja sam ga izabrala, nisam rođena u njemu. Film je otvoren i u njemu se čuju razne strane i različita mišljenja.“ Redateljica Burshtein otkrila je da je ideju za film dobila prije nekoliko godina kada je na jednom vjenčanju upoznala djevojku koja se trebala udati za sestrinog udovca.

Film „Ispuni prazninu“ zapaženo je predstavljen na nekoliko međunarodnih festivala, a The New York Times ocijenio ga je kao film koji se „svakako mora pogledati“. ☆

Z.B.

ARGENTINA

OBNOVLJENA SINAGOGA „ŽIDOVSKIH GAUCHOSA“

SVEČANOM OTVARANJU OBNOVLJENE SINAGOGU U ARGENTINSKOM GRADIĆU MOISES VILLE, KOJI SU POTKRAJ 19. STOLJEĆA OSNOVALI DOSELJENI POLJSKI ŽIDOV, PRISUSTVOVALA JE ARGENTINSKA PREDSEDNICA CHRISTINA KIRCHNER

Sinagoga u malom argentinskom gradiću Moises Ville, koji su potkraj 19. stoljeća osnovali Židovi, nedavno je ponovno otvorena uz veliku svečanost. Među više od 300 visokih gostiju, na otvorenju obnovljene sinagoge bila je i argentinska predsjednica Christina Kirchner.

Sinagoga u argentinskom gradiću Moises Ville snimljena prije nedavnog obnavljanja

“Obnova sinagoge Brener rezultat je trogodišnjeg rada i planiranja, a argentinske vlasti pružile su veliku pomoć”, kazao je lokalni političar Osvaldo Angeleti. Argentinska vlada dala je oko 210.000 američkih dolara za obnovu sinagoge. Sinagoga je dobila novu fasadu, popravljeni su prozori i vrata, a velika Davidova zvijezda iznad glavnog ulaza dobila je novi sjaj.

Grad Moises Ville osnovao je i financirao barun Maurice Moshe Hirsch za Židove koji su bježali od progona u istočnoj Europi. Prvi Židovi u grad su se doselili 1889. godine a u sljedećih nekoliko desetljeća grad je brzo napredovao te su izgrađene škole, sinagoge, kazališta i mnoge druge zgrade.

Sinagoga Brener izgrađena je 1909. godine i bila je glavna sinagoga zajednice više od 70 godina.

Početkom 20. stoljeća većina prvih doseljenika i njihovih potomaka počela se iseljavati u gradove Santa Fe, Rosario i Buenos Aires, a Židovi su se počeli i asimilirati. Prema službenim podacima, grad danas broji oko tri tisuće stanovnika, a postotak Židova je mali - oni čine manje od deset posto stanovništva.

“U gradu imamo četiri sinagoge, jedna je zatvorena, druga se redovito koristi, treća je napuštena, a najstarija je sada obnovljena”, rekao je Angeleti. Lokalna zajednica se nada da će obnovljena sinagoga privući i veći broj turista u ovaj mali grad koji se nalazi oko 600 kilometara sjeverozapadno od Buenos Airesa.

Moises Ville osnovala je skupina Židova koji su u kolovozu 1889. stigli u Argentinu brodom “SS Weser” iz Poljske. Naselje se smatra prvom židovskom poljoprivrednom kolonijom u Južnoj Americi. Samo nekoliko mjeseci kasnije mala skupina Židova iz Besarabije uspostavila je obližnju koloniju nazvanu Monigotes. Tih 130 obitelji, odnosno 815 osoba, zvanih “Colonos”, argentinski su Židovi čiji se potomci i danas smatraju “poljoprivrednom pionirskom aristokracijom”.

Sve je počelo jednoga dana 1887. godine kada su se čelnici židovskih zajednica sastali u Poljskoj kako bi pokušali pronaći rješenje problema - teških uvjeta života i čestih progona i pogroma. Odlučili su da je rješenje odlazak u Palestinu te poslali svog izaslanika Eliezera Kauffmana da ode u Pariz i sastane se s poznatim židovskim filantropom barunom Edmondom Jamesom de Rothschildom kako bi dobili njegovu potporu.

O tome što se poslije dogodilo postoje dvije verzije: jedni tvrde da su pregovori s barunom propali, a drugi da se Kauffman nije uspio s njime ni sastati. Ne želeći se vratiti praznih ruku, Kauffman je otkrio da u Parizu postoji službeni informativni ured Argentine, pa se tamo sastao s J. B. Frankom i saznao da Argentinac Rafael Hernández želi prodati zemlju europskim imigrantima. Zemlja se nalazila u blizini grada La Plate. Potpisan je ugovor i tako je 820 osoba, odnosno 130 obitelji koje je Kauffman predstavljao, krenulo na put prema Argentini.

Kada su 14. kolovoza 1889. stigli u Buenos Aires, saznali su da zemlja koju su kupili nije više dostupna. Od potpisivanja ugovora, cijena zemlje se udvostručila i Hernandez nije želio ispuniti svoj dio ugovora. Čelnik argentinskih Židova rabin Henry Joseph pokušao je spasiti stvar, te je nagovorio odvjetnika Židovske zajednice Pedra Palaciosu da došljacima proda dio svoje zemlje. Do kraja kolovoza ugovor je potpisan i imi-

Obitelj poljskih Židova snimljena neposredno nakon doseljenja u Argentinu

granti su ponovno krenuli na put. S užasom su otkrili da je mjesto koje su kupili vrlo loše i da nema osnovnih uvjeta za život. Židovske obitelji živjele su u vozilima uz željezničku prugu, a željeznički radnici dijelili su im hranu. Uskoro je zavladała i epidemija tifusa, pa su 64 osobe preminule.

Argentinske su vlasti saznale za teške uvjete novih imigranata i naredile istragu. Imigranti su usprkos svemu malo pomalo osnivali domove i farme. U priču se uskoro uključio i barun Hirsch koji je 1891. napravio svoj plan za spas novih židovskih imigranata. U okviru tog plana nova skupina od 42 obitelji stigla je iz Rusije u Moises Ville. S vremenom su stizali i novi imigranti, a život je polako poprimao normalniji tok. Zemlja je obrađivana, označene su ulice, izgrađene kuće, a tijekom vremena grad je napredovao. Židovski Gauchos izgradili su i sinagoge i škole, bolnicu pa čak i zgradu opere. Moises Ville je postao židovski grad.

Tridesetih godina prošlog stoljeća počeli su stizati i Židovi iz Njemačke, u strahu od nadolazeće nacističke prijetnje. Moises Ville postao je grad “židovskih Gauchosa” - Gauchos Judios. Mlade generacije postepeno su napuštale gradić, odlazeći u veće gradove u potrazi za obrazovanjem i boljim životnim uvjetima. ✨

Nataša Barac

AUSTRALKA U 96-OJ GODINI DOSELILA U IZRAEL

Lily Hyde napustila je židovski umirovljenički dom Sir Moses Montefiore u Sydneyu i uputila se u Tel Aviv, gdje će se ponovno naći sa svojom obitelji. Lily ima 96 godina i vjeruje se da je najstarija Australka koja je imigrirala u Izrael.

"Moj san je postao stvarnost", kazala je Lily Hyde dodajući kako jedva čeka da zagrlji svoju obitelj.

Njezin sin Robert, star 68 godina, 2010. godine se zajedno sa svojom obitelji preselio u Izrael. Lily Hyde porijeklom je iz Durbana u Južnoafričkoj Republici. Radila je kao profe-

sorica glazbe u sirotištu. U međuvremenu je postala prabaka, a svoje praunučke tek mora upoznati.

Lily Hyde nije nastarija imigrantkinja u Izraelu. Dva Židova koja su se devedesetih godina preselila u Izrael iz tadašnjeg Sovjetskog Saveza bili su navodno u dobi od 111 godina, a Phillip i Dorothy Grossman imali su 95 odnosno 93 godine kada su u veljači ove godine preselili iz Baltimora u Izrael - oni su najstariji bračni par koji je imigrirao u Izrael. ✨

SAD

ODLAZAK MARVINA HAMLISCHA

SVIJET ĆE HAMLISCHA, SKLADATELJA BEZBROJNIH HITOVA, IPAK NAJVIŠE PAMTITI PO FILMSKOJ GLAZBI – OD „OBIČNIH LJUDI“ DO „SOFIJINOG IZBORA“ I „ŽALCA“

Marvin Hamlisch, američki Židov koji je svijetu u nasljeđe ostavio brojne bezvremenske hitove, među kojima i “The Way We Were”, preminuo je nakon kratke bolesti u 68-oj godini u Los Angelesu.

Bio je kompozitor i dirigent. Jedan je od samo jedanaest osoba zvanih “EGOTs” - osvajača nagrada Emmy, Grammy, Oscar i Tony. Hamlisch je bio i jedan od samo dvojice koji su, uz te četiri nagrade, osvojili i Pulitzera. Povrh toga, on je osvojio i dva Zlatna globusa. Njegovi prijatelji u šali su govorili da je Hamlisch na primanje raznih nagrada utrošio podjednako vrijeme kao i na komponiranje pjesama za koje je nagrade dobivao.

Marvin Frederick Hamlisch rođen je 2. lipnja 1944. u New Yorku, u židovskoj obitelji. Njegov otac Max bio je muzičar, a mali Marvin je već sa pet godina mogao na klaviru odsvirati pjesmu koju je upravo čuo na radiju. Kao pravo čudo od djeteta, sa samo sedam godina upisan je u poznatu školu Julliard, kao najmlađi student ikada upisan u tu školu. Već kao tinejdžer izvodio je koncerte i recitale u New Yorku, ali uskoro je odustao od ideje da se u potpunosti posveti muzičkim izvedbama. “Prije svakog koncerta sam povraćao, gubio na težini, nisam to mogao izdržati”, kazao je.

U dobi od 21 godine napravio je prvi veliki hit. Njegova pjesma “Sunshine, Lollipops and Rainbows”, ušla je 1965. na top-listu od 20 pjesama. Hamlisch je zatim radio na mjuziklu “A Chorus Line”, koji je postao pravi hit na Broadwayu. Hamlisch je dugo godina surađivao s Barbrom Streisand, ali

je u jednom razgovoru rekao kako ju je morao nagovarati da snimi pjesmu koja je bila kruna njihove suradnje - “The Way We Were”. Pjesma potiče iz istoimenog filma snimljenog 1973., u kojem je Barbra Streisand glumila s Robertom Redfordom. “Morao sam je moliti da otpjeva tu pjesmu. Tvrdila je da je prejednostavna”, rekao je Hamlisch. Pjesma je postala pravi hit, Hamlisch je za nju dobio i Oscara, a Hamlisch i Streisand su nastavili suradnju. On je 1994. godine bio i muzički direktor njezine turneje.

MARVIN HAMLISCH

Svijet će se uvijek sjećati Hamlischove glazbe, “a ja ću ga uvijek pamtititi po briljantno brzom umu, velikodušnosti i rijetkim smislom za humor”, napisala je Barbra Streisand. Drugi veliki hit Hamlisch je ostvario s tematskom pjesmom u filmu “Špijun koji me volio” - “Nobody Does It Better”. Svijet će Hamlischa najviše pamtititi po filmskoj muzici. Pisao je glazbu za niz poznatih filmova, kao što su “Obični ljudi”, “Sofijin izbor”, “Žalac” itd.

Četrdeset kazališta na Broadwayu na minutu je ugasilo sva svoja svjetla, odajući na taj način počast velikanu Hamlischu.

T.R.

TUŽNO SJEĆANJE NA PAULU NOVAK

Prošla je tužna godina od odlaska naše Paule Novak, upraviteljice našeg Doma zaklade Lavoslava Schwarz. Paula nam je otišla prerano.

Rođena je 24.4.1957. u porodici divnih roditelja Sare i Jakice Danon, gdje je stekla dobar humani židovski odgoj. Paula je bila plemenita i skromna.

Kao humanitarka uključila se u Centar žene žrtve rata, pružajući pomoć stradalim majkama s djecom, od smještaja, ishrane i drugih potreba, s osobitim senzibilitetom, što su majke naročito cijenile. Kao upraviteljica Doma, sa žarom se posvetila nama starijima, uvijek nasmijana i spre-

mna pomoći. Tuga za njom traje ne samo kod nas seniora. Mi smo osjećali sigurnost starosti kada jednoga dana dođemo u Dom, jer nam je Paulina dobrota za to pružala jamstvo. Svi smo ju poštovali i voljeli, kako domari, tako i djelatnici Doma i uprava.

Pomogla je svakome. I meni, kada mi je bilo najteže, i to ne samo jednom! Hvala ti za sve, draga naša Paula!

Tisuću puta hvala u moje ime i u ime sviju nas, za tvoj požrtvovni rad i razumijevanje za nas seniore u Domu i izvan njega! ☆

Lea (Fürth) Kriesbacher

12. listopada 2012.

DR.SC. MARKO MEDVED:

O HOLOKAUSTU TREBA GOVORITI I POUČAVATI MLADE GENERACIJE

Kao vjernik katolik, teolog, predvač crkvene povijesti na Teologiji u Rijeci, reagiram na izjave kninske gradonačelnice o tome kako ne može dopustiti da na prostoru njezinoga grada netko govori o nepostojanju Boga, odnosno na raspravu izazvanu otkazivanjem projekcije i predavanja gospodina Branka Lustiga.

Spomenuti bojkot, osim što je u svojoj biti pogrešan, jest i štetan za položaj katolika u hrvatskoj javnosti jer se na taj način stvara dojam o netolerantnoj vjerničkoj zajednici. Oni koji stoje iza bojkotiranja nameću se za čuvare nauka koji očito ne poznaju. Vjera nije ideologija, a istinski dijalog između vjernika i nevjernika, između vjere i nevjere, potreban je i današnjem društvu. Razni teolozi u prošlosti do danas pitali su se o razlozima nevjere, kao što su i nevjernici tražili putove do istine. Pravi dijalog između vjernika i nevjernika, bili oni ateisti, agnostici ili nešto drugo, moguć je jedino u iskrenoj atmosferi u kojoj svatko može javno izraziti svoj stav.

Kardinal i bibličar Carlo Maria Martini, koji je preminuo krajem kolovoza ove godine, tijekom svoga dvadesetogodišnjeg razdoblja upravljanja milanskom nadbiskupijom pokrenuo je vrlo zapaženu akciju dijaloga vjernika i nevjernika uspostavljajući nadaleko poznate Katedre nevjerničkih na kojima je redovito ugošćavao intelektualce nevjernike njegujući dijalog s onima koji su daleko od Crkve. Na hrvatskom jeziku imamo prevedenu raspravu između Martinija i Umberta Eca pod naslovom „U što vjeruje tko ne vjeruje?“. Nemali broj analitičara u toj Martinijevoj inicijativi vidi nadahnu-

Umberto Eco

će za nedavno otvaranje sličnog vatikanskog tijela pod vodstvom kardinala Gianfranca Ravasija (Cortile dei gentili) koji od 2007. vodi Papinsko vijeće za kulturu. Zadnja inicijativa toga tijela održana je prije nekoliko dana u Stockholmu u Kraljevskoj akademiji znanosti.

Tragedija Židova i holokaust jest tema o kojoj treba javno govoriti i poučavati mlade generacije. Naša mjesna Crkva u to se aktivno uključila: Riječka nadbiskupija sudjeluje u edukaciji mladih o holokaustu, a u suradnji s Yad Vashemom uputila je svećenike i vjeroučitelje na edukaciju. U teologiji 20. stoljeća tragedija holokausta, čiji

Carlo Maria Martini

je Auschwitz postao simbolom, ostavila je svoga traga. Bilo je čak teologa koji su govorili o poteškoći teološkog govora o Bogu nakon holokausta. Ustvari je riječ o tome da se u okolnostima 20. stoljeća opet postavilo pitanje koje čovjeka prati otkad zna za sebe: pitanje zla u svijetu. Kako pomiriti postojanje zla i pravednog Boga? Tko se želi približe o tome informirati neka posegne za teološkom literaturom. Unutar teologije materiju koja se time bavi nazivamo teodicejom.

Kao crkveni povjesničar mogu ovdje reći da u povijesti Crkve postoje ne samo svijetle, već i tamne stranice. Križarski ratovi koji se spominju u filmu svakako spadaju među njih. Tu su i druga pitanja poput inkvizicije, odnosa kršćana i Židova, postupci prema domorodačkom stanovništvu novih kontinenata itd. Prigodom pripreme za obilježavanje godine Velikog jubileja 2000. godine neke od tih tema obrađene su na velikim znanstvenim skupovima o kojima su izdani prateći zbornici radova. Blaženi Ivan Pavao II. izričito je odbacio netoleranciju u određenim epizodama povijesti Crkve, javno zatražio oprost te pozvao sve katolike na „čišćenje memorije“. ✨

**SLOBODNA
DALMACIJA**

10.listopada 2012.

I LUSTIG JE „KRIV“ ZA OVAKVU HRVATSKU

Piše Jurica Pavičić

Negdje tamo sredinom devedesetih, u vrijeme kad je Spielbergov film „Schindlerova lista“ dobio „Oscara“, producent Branko Lustig dao je jednom hrvatskom listu dugi monografski intervju.

Taj intervju završio je rečenicom koja mi se tada, pred dobrih petnaest godina, usjekla u pamćenje. Lustig je intervju završio rečenicom „ja sam sretan čovjek“.

Doista – Branko Lustig je čovjek koji je i tada, a i sada, imao razloga biti sretan. Izvukao se iz devetog kruga, preživio užas nacističke NDH, preživio Auschwitz, izišao iz logora s tetoviranim brojem na zapešću, a potom postao istaknuti socijalistički producent, vinuo se preko koprodukcija do Hollywooda gdje je ostvario karijeru uvaženog i vrsnog producenta.

Iz čemera ustaškog Osijeka, vagona i barake došao je do Akademijina ćelavog kipića, do podija losangeleske Kodak arene, pa i – ako ćemo biti malograđanski materijalisti – do pristojnog imutka i kuće s bazenom. Lustig je doista imao razloga biti sretan čovjek.

Ali – kao i mnogi emigranti nošeni iracionalnim crvom, i Branko Lustig je želio doma. Pustio je i Kodak arenu i kuću s bazenom i vratio se u Zagreb, u Hrvatsku, da bi uživao u srednjoeuropskim jesenima i pomagao uzdizati domovinu.

Vratio se Branko Lustig u Hrvatsku u ime fantazije o domovini i domu, da bi dočekao da mu se ta fantazija razbije treskom u lice.

Razbila mu se u lice prošlog tjedna, u sjevernoj Dalmaciji, gdje su ga zadarski maloljetni stjegonoše vojujućeg katoličanstva napali što prikazuje bezbožne filmove, da bi samo dva dana potom doživio da u Kninu djeca bojkotiraju projekciju filma o holokaustu, uz punu podršku ravnatelja vjeroučitelja, HDZ-ove gradonačelnice i mnogih roditelja. Tužno je bilo gledati tih dana Branka Lustiga.

Mučno je bilo vidjeti starog i entuzijastičkog čovjeka koji je ostavio hollywooda i vile da bi se vratio u domovinu, a sad je otkrio kako je ta domovina jedan veliki Vučjak gdje

ga u provincijskom prašnjavom kinu dočekuje muk prazne sale i neprikrivena većinsko-katolička mržnja.

Ponižen i popljuvan, Branko Lustig otkrio je mračno srce Hrvatske, i sad zdvaja, traži reakcije svijetu, pa i reakcije vlasti.

Mladi talibani

Postoji tu, međutim, jedan problem. Naime, ta i ta gluha, odvratna „druga“ Hrvatska, Hrvatska u kojoj je klerikalizam oficijelna ideologija, u kojoj su ateisti otpadnici, a Lustig ponajprije Židov te samim tim sumnjiv, nije nastala jučer.

Ta generacija mladih talibana koje oblikuje talibanski sustav nastajala je tijekom dugih i dugih godina, finim i su-

Branko Lustig

stavnim ideološkim pranjem koje je institucionalno (a zapravo i antikršćansko) katoličanstvo pretvorilo u sekularnu ideologiju, a parafašistički revizionizam u historio-grafsko tumačenje u ime te i takve ideologije.

Branko Lustig se u Kninu i (u manjoj mjeri) Zadru suočio s posljedicama i refleksima ideološke rekonkviste protiv koje se trebalo boriti mnogo ranije, i mnogo glasnije. Branko Lustig – nažalost – nije to radio kad je mogao, i kad je neman bila mlada.

Pamtimo te devedeseta. Pamtim nebrojene Lustigove intervjuje, nebrojena otvorena pisma i javne istupe u kojima je tvrdio kako je laž da je Tuđman revizionist, u kojima je svijet uvjeravao da su neofašističke strasti u Hrvatskoj tek manguparija šačice marginalaca i nemaju veze s oficijelnom ideologijom vlasti.

Mogu razumjeti Lustigov poriv da brani Hrvatsku od optužbi za fašizam u ratu, u vrijeme kad je protiv nje bio usmjeren mnogo opipljiviji i novovjekiji fašizam - onaj Miloševića, Mladića, Šešelja.

Ali – je li Branko Lustig trebao uzeti Orden kneza Trpimira od Franje Tuđmana, čovjeka koji je, kad je holokaust posrijedi, poslao toliko dvosmislenih poruka?

Je li trebao javno govoriti o predsjednikovoj tronutosti „Schindlerovom listom“, u času kad u Zagrebu postoji Merčepova lista?

Je li kao predsjednik žirija u Puli trebao dati Zlatnu arenu Vrdoljakovoj „Dugoj mračnoj noći“, filmu u kojem se partizan i ustaša bratime, Židove ubijaju samo Nijemci, a Srbi su iz slavonske povijesti odsutni kao odstranjeni pin-cetom?

Duga mračna noć

Ista će ta „Duga mračna noć“ blagoslovljena Lustigovom arenom biti poštropljena desecima milijuna novca TV pretplate, desecima će se tjedana vući po televizijskim ekranima u nedjeljnom prime timeu.

Iz te „Duge mračne noći“ učit će službeno tumačenje povijesti par generacija mladih. U Zadru i Kninu ti su mladi samo demonstrirali što su naučili.

Ništa od ovoga ne pišem iz zle namjere. Stvarno mi je žao Branka Lustiga, čovjeka koji je pustio bazene i Kaliforniju da bi obijao prašnjave budžake domovine, pa dočekao da ga ta domovina pljune u lice.

Ali, kad danas zaziva reakciju vlasti, Branko bi Lustig morao znati da su tu i takvu strašnu zemlju stvorili i njegovi prijatelji Franjo Tuđman i Antun Vrdoljak, i da su je stvarali svjesno i ciljano, upravo u vrijeme kad su se s njim rukovali, fotografirali i davali mu ordene.

Nakon dvadeset godina, posljedice su tu. A među one koji su to spoznali, od prošloga tjedna ubraja se i Branko Lustig. ☆

ZAJEDNIČKA MARKA IZRAELA I NEPALA

Izrael i Nepal objavili su zajedničku poštansku marku koja pokazuje geografska čuda i različitosti dviju zemalja - najviše i najniže mjesto na Zemlji. Na poštanskoj marci nalazi se Mount Everest, visok 8.848 metara i Mrtvo more, koje se nalazi na 422 metara ispod razine mora; na marci su, dakako, izraelska i nepalska zastava te natpisi na hebrejskom, nepalskom, arapskom i engleskom.

Mount Everest najviša je planina na Zemlji i najviša točka na zemaljskoj kontinentalnoj kori. Planina, koja je dio lanca Himalaja, nalazi se na granici između Nepala i autonomne regije Tibet u Kini.

Mrtvo more je slano jezero, koje se prostire na 600 kvadratnih kilometara, a površina vode je 422 metra ispod razine mora. Obale Mrtvog mora najdublja su slobodno pristupačna površina na Zemlji. Dno jezera je 794 metra ispod razine mora.

Izdavanje ove marke označava desetljeća dobre suradnje između Izraela i Nepala, koji su uspostavili pune međusobne diplomatske odnose 1960. godine. Nepal je bio među prvim azijskim zemljama koje su uspostavile odnose s Izraelom. ☆

Jutarnji list

23. srpnja 2012.

ŠESTODIJELNA SERIJA „AUSCHWITZ:
NACISTI I KONAČNO RJEŠENJE“ KONAČNO NA HTV-U

SUBOTNJE SUOČENJE S HOLOKAUSTOM

ŠOKANTNU ISPOVIJED UBOJICE PO PRVI PUTA HRVATI SU MOGLI VIDJETI U PRIME TIMEU

Piše Nenad Polimac

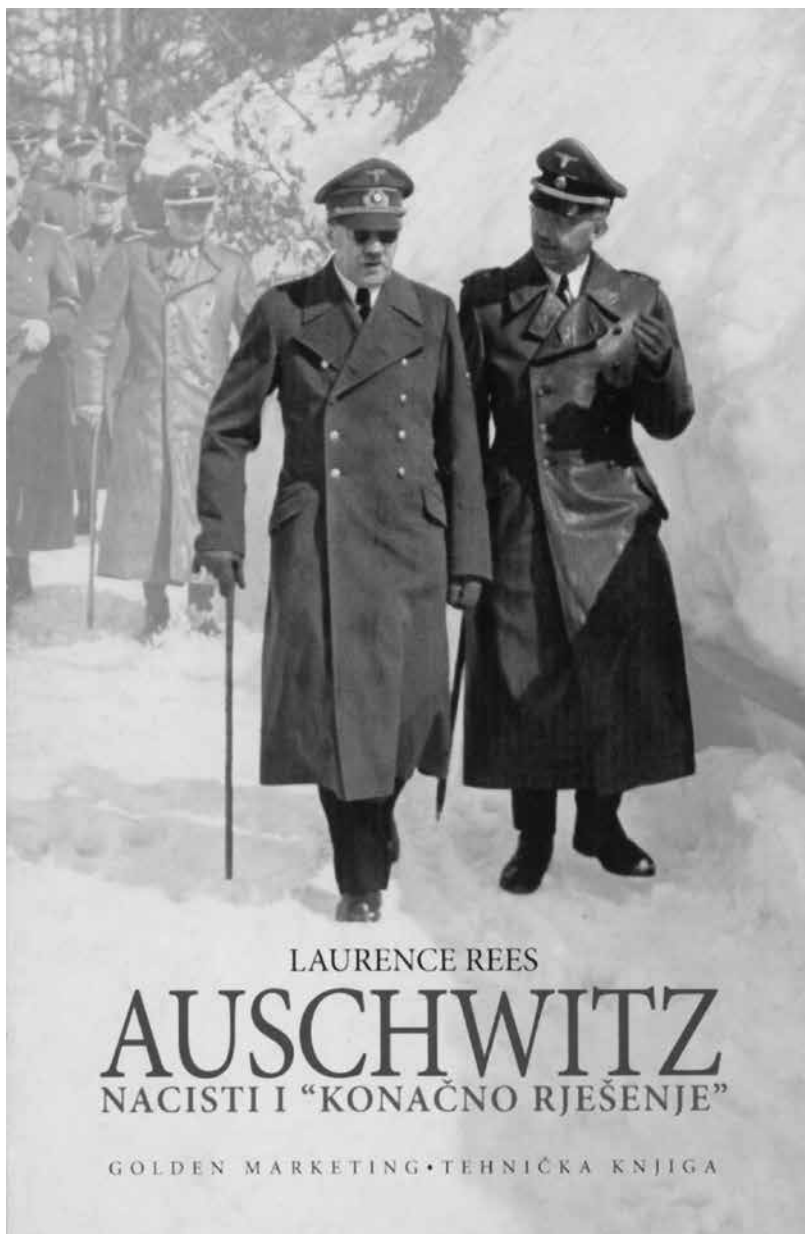

- Jeste li osjećali nešto dok ste pucali?
- Ništa.
- O čemu ste razmišljali?
- Samo o tome hoću li pogoditi u ono što sam naciljao.
- Jeste li imali grižnju savjesti zbog ljudi židovske nacionalnosti koje ubijate?
- Ne, moja mržnja prema Židovima bila je suviše velika.

Tako je u prvoj epizodi serije „Auschwitz: nacisti i konačno rješenje“ odgovarao na pitanja BBC-jeve novinarke Karl Friedrich, godine 1941. pripadnik 1.SS brigade, koja je u to vrijeme ubijala Židove po Ukrajini tijekom prvog vala nacističke invazije na Sovjetski Savez.

Iznenadeni gledatelji

Seriya je dovršena 2005., znači , razgovor s još uvijek dobrodržećim gospodinom Friedrichom vođen je negdje u

prvoj polovici novog milenija, a u komentaru je objašnjeno da je njihov sugovornik odrastao u atmosferi žestokog antisemitizma, uvjeren da su židovski trgovci pokrali njega i njegovu obitelj.

Dobrim poznavateljima filmskih i televizijskih radova o holokaustu serija „Auschwitz“ ne nudi ništa što već nisu znali, u pitanju je vrlo pregledan, solidno napravljen dokumentarac prepleten nizom igranih scena i efektnim kompjutorskim grafikama, međutim, na tzv. običnog gledatelja koji se zatekao uz HTV-ov prvi program u subotu uvečer morao je djelovati šokantno.

Nikad se tako beskrupulozno nije ispovijedao masovni ubojica pred našom širokom publikom, i to još u terminu uglavnom rezerviranom za eskapističku zabavu. HTV-ovi urednici očito su odlučili prodrmati hrvatske gledatelje – i to još usred ljetnog mrtvila – i u tome su uspjeli: nikada se ovoliko nije komentirala neka dokumentarna serija. Razlog je za takav odjek još jedan.

Ne može se optužiti HTV da je dosad izbjegavao ovakve sadržaje – u nizu vrlo popularnih serija o 2. svjetskom ratu u nekoj od epizoda uvijek bi se razglabalo o holokaustu, a Spielbergovu „Schindlerovu listu“ gledali smo barem u dva-tri navrata – no nikada ta tema nije dobila ovakav počasni tretman na našim ekranima. Zašto?

Nevoljki obračun

Bit će da korijeni nevoljkosti razračunavanja s antisemitizmom sežu još u razdoblje socijalizma. Godine 1978. na američkoj je televiziji golem uspjeh postigla mini serija „Holokaust“, u kojoj je nastupila mlada Meryl Streep. Serija je u Njemačkoj izazvala nezapamćenu senzaciju jer su mnogi tinejdžeri prvi put doznali kakve su se strahote događale za Hitlerova režima, ali u nas nikad nije emitirana jer je ocijenjena kao „cionistička propaganda“.

Početak osamdesetih pokušao sam kao vanjski suradnik TV Zagreb progurati na male ekrane epohalni dokumentarac Marcela Ophulsa „Tuga i sažaljenje“, nemilosrdnu analizu Vichyjevske Francuske, koji je pred kamere doveo kako žrtve tako i ubojice, no nisam uspio. Dobio sam odgovor: „Bolje ne“.

Godine 1985. Claude Lanzman snimio je 9,5-satni film o holokaustu „Shoah“. Znakovito je da to vjerojatno najbolje ostvarenje o toj temi nikad u nas nije prikazano na televiziji, ni integralno niti u nastavcima.

Operetni pristup

Devedesete su bile prilika da se isprave propusti socijalizma, no nastupila je nova politička strategija: teško je bilo odlučiti treba li više napadati fašizam ili komunizam, pa je spominjanje holokausta odjednom postalo nepoželjno.

Dokumentarce o stradanjima Židova za NDH možete izbrojati na prste jedne ruke, a operetni pristup u filmu Branka Ivande „Lea i Darija“ i u sapunici „Ponos Ratkajevih“ kao da je postao jedini dozvoljeni prosegde.

Na HTV-u možda nisu ni svjesni da su emitiranjem „Auschwitza“ otvorili pravu Pandorinu kutiju. Bolje je da se suoče s njezinim posljedicama, nego da se prave da se ništa nije dogodilo. Skora premijera „Holokausta“ ili filma „Shoah“ na HRT-u bio bi korak u pravom smjeru. ☆

18.kolovoza 2012.

HOMMAGE JANUSZU KORCZAKU

PRIPOVIJEST O LJUBAVI U DOBA SMRTI

KADA SU MU PRIPADNICI ILEGALNOG POKRETA OTPORA PONUDILI DA GA IZVUKU IZ VARŠAVSKOG GETA, KORCZAK JE ODLUČNO ODBACIO TAKVU MOGUĆNOST UZ RIJEČI: „KAKO MOGU NAPUSTITI SVOJE SIROČIĆE; KADA IH BUDU ODVODILI U PLINSKU KOMORU BOJAT ĆE SE I PLAKATI, NETKO MORA BITI UZ NJIH, NETKO IM MORA OBRISATI SUZE“

Piše Jaroslav Pecnik

U suvremenoj je povijesti malo zemalja i naroda poput Poljske i Poljaka, koje su političke i ideološke suprotstavljenošću, prožete nacionalističkim i vjerskim poredrasudama kao i rasnim netrpeljivostima, tako krvavo i potresno obilježile. A, istodobno, usprkos prevlasti radikalnog zla, iznjedrile prave antičke heroje, mitskih osobina i istinske humanosti, koji su svojim postupcima zadivili čitav svijet. Je li se taj neželjeni, tragični usud poljskog naroda, uokviren milijunima nevinih žrtava (u rasponu od ruskog carskog samodržavlja, preko masovnih nacifašističkih, a potom staljinskih zločina), mogao izbjeći; danas je na to pitanje teško, gotovo nemoguće odgovoriti. Ali, jedno je sigurno: i u tim drastičnim i

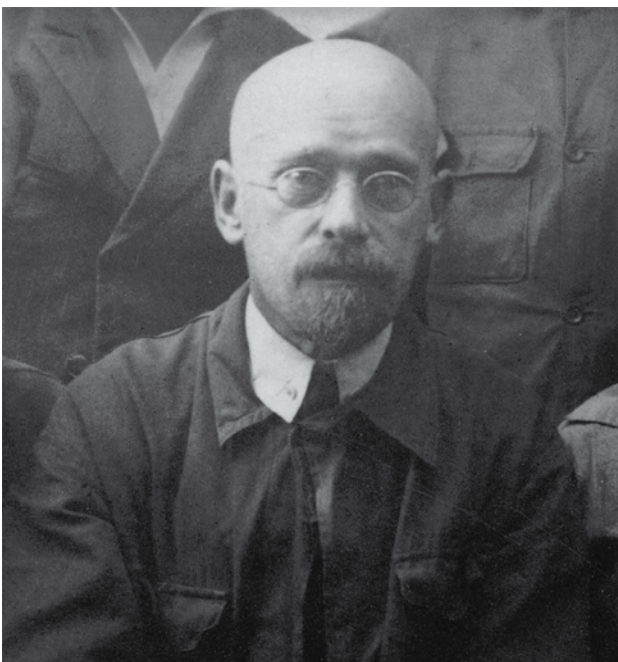
dramatičnim povijesnim okolnostima bilo je ljudi (više nego je itko mogao očekivati) koji su se u ime dobra, pravednosti i istine nesebično žrtvovali kako bi pobijedili sveprisutno i sverazarajuće zlo.

Ti veliki, a opet tako obični ljudi nisu smatrali da time čine ikakva herojska djela, već su jednostavno postupali kako im je nalagala vlastita savjest i moralno uvjerenje; jednom riječju, držali su svojom dužnošću biti i opstati čovjekom usprkos mračnim silama zla, koje su, (u)činilo se u jednom trenutku posvemašnjeg pomračenja uma, definitivno (o)vladale svijetom. Usred ratnog divljanja i stravičnih zločina pojedinci su smogli hrabrosti i odlučnosti (u)činiti ono za što drugi jednostavno nisu bili kadri i(li) sposobni.

Istina o holokaustu

Prisjetimo se barem nekolicine najprepoznatljivijih primjera. Maksymillian Kolbe (1982.g. katolička crkva ga je proglasila svetim), poljski franjevac-konventualac, početkom II. svjetskog rata je bio uhićen jer je pomagao Židovima i za kaznu je bio deportiran u Auschwitz. Dragovoljno je (14. kolovoza 1941.g.) svoj život ponudio u zamjenu za život jednog zatočenog logoraša, oca mnogočlane obitelji, jer je smatrao da je otac potrebniji djeci, nego li on crkvi.

Još je neobičniji bio slučaj Witolda Pileckog, koji se kao pripadnik poljskog pokreta otpora namjerno dao uhititi, kako bi bio deportiran u Auschwitz, s ciljem da se u tom logoru smrti dokopa dokumenata koji bi dokazali istinu o holokaustu, u koji su u to vrijeme savezničke vlade sumnjale. U travnju 1943. g. u logoru je izgradio razgranatu konspirativnu mrežu otpora, a kada je došao u posjed željenih dokumenata, koji su nedvojbeno dokazivali istinu o holokaustu, pobjegao je iz logora. Ali, ni to mu nije bilo dovoljno; sudjelovao

Janusz Korczak

je u Varšavskom ustanku 1944. godine, a koncem rata, kao pripadnika prozapadne Armije Krajowe, uhitile su ga sovjetske tajne službe, optužile za špijunažu i 1948. g., nakon zatočeništva u zloglasnom gulagu u Kareliji, strijeljale.

Poput oca i majke

Ali, svi ovi, kao i brojni drugi primjeri, nekako padaju u sje- nu onoga što je tijekom rata učinio Janusz Korczak, koji je i u najtežim vremenima zastrašujućeg nasilja i masovnih zločina skrbio o napuštenoj židovskoj djeci u Varšavskom getu. Od- gajao ih je, štitio, hranio, podučavao, liječio, jednom riječju,

Odgoj i obrazovanje

Janusz Korczak, pravim imenom Henryk Goldszmit, rođen je u Varšavi 22. srpnja 1878. g. u poznatoj pravničkoj obitelji, gdje je, zahvaljujući ocu i njegovoj bogatoj biblioteci, već u mladosti stekao zavidnu naobrazbu. Izuzetno dobro je poznao književnost, filozofiju i umjetnost, a savršeno je govorio i sve velike svjetske jezike. Po svršetku studija medicine (1905.g.), kao ruski podanik i liječnik bio je mobiliziran u rusko-japanski rat. Nakon teškog poraza ruske vojske, Korczak se zgrožen strahotama rata odlučio posvetiti pedija-

Spomenik Korczaku u Varšavi

posvema im se, poput oca i majke u jednoj osobi posvetio. U tom samopredanom radu potpuno je zaboravio na sebe samog i svoju tešku bolest, koja je u neljudskim uvjetima života u getu sve jače i brže eskalirala. Kada su mu pripadnici ilegalnog pokreta otpora, kao svjetski uglednoj osobi, ponudili da ga izvuku iz geta i sklone na sigurno, odlučno je odbacio takvu mogućnost. Prema sjećanju Irene Sendler, upitao ih je: „Pa kako mogu napustiti svoje siročiće; kada ih budu odvodili u plinsku komoru bojat će se i plakati, netko mora biti uz njih, netko im mora obrisati suze. A tko drugi nego ja, u kojeg jedino imaju povjerenja.“. Zajedno sa svojom djecom Korczak je kasnije bio deportiran u logor smrti u Treblinku, gdje je tragično skončao sa svojih 250 štićenika. Ili, kako je zapisao Sergej Gandalevski: „Mladost je koračala u plinske komore...zagrljena sa smrću“.

triji, kako bi mogao pomagati onima koji su u takvim okolnostima najizloženiji i najnezaštićeniji. A to su uvijek djeca. Nakon psihološko-pedagoškog usavršavanja u Njemačkoj i Francuskoj, vratio se u Poljsku, gdje je uoči I. svjetskog rata (1912.g.) utemeljio „Dom za napuštenu djecu“, u kojem se skrbilo o malim Židovima. Po svršetku I.svjetskog rata, u Varšavi je osnovao i „Naš dom za poljske sinčiče“, tako da je u obje institucije počeo provoditi svoj program specifičnog odgoja i obrazovanja. Svoj je rad temeljio na idejama glasovitog švicarskog pedagoga Johanna H. Pestalozzija; uostalom, po uzoru na njegov odgojni zavod u Yverdonu, oformio je i svoje domove za napuštenu djecu u Poljskoj. Poput Pestalozzija, odgoj je smatrao postupnim, harmoničnim razvojem fizičkih, intelektualnih, radnih i moralnih vrijednosti, ali uveo je i određene novine, koje su ga proslavile u struč-

nastavak na sljedećoj strani

nim krugovima širom svijeta. Dok je za Pestalozzija presudnu ulogu u odgoju imala obitelj (osobito majka), Korczak je svoj odgoj „uma, srca i ruku“ morao prilagoditi djeci bez roditelja. U tom smislu, smatrao je da su duhovno i umjetničko obrazovanje, (u)temeljeni na Kantovim i Rousseauovim filozofskim principima, presudni za odgoj takve djece.

Knjige za djecu

Kako bi što je moguće više „ušao“ u psihu svojih štićenika i sam se Korczak intenzivno prihvatio pisanja; uz znanstvene studije, počeo je pisati i književnost za djecu, tako da je na obje „bojišnice“ postigao zavidne rezultate. Njegovi najčuvaniji romani za djecu „Djeca ulice“ (1901.) i „Kralj Maćej Prvi“ (1923.) postigli su zavidnu popularnost i čitanost. Kasnije, 1930.g. počeo je pisati i djela za mladež i objavio je roman o mladom Louisu Pasteureu, a dramom „Senat lutaka“ iz 1931.g. svrstao se u red najizvođenijih međuratnih poljskih kazališnih autora. Jer, govoreći o djeci, on je zapravo govorio o odraslima. Pisao je i pjesme, a njegov dnevnik (fragmentarno objavljen tek 1958. g.) o užasima života, posebice dječjeg odrastanja, u Varšavskom getu, mnogi smatraju jednim od najpotresnijih dokumenata o ratnom stradanju djece.

Korczak je dječju dušu shvaćao kao nepresušni, tajnoviti labirint, prepun najfantastičnijih mogućnosti; samo ih pravim pedagoškim metodama treba (raz)otkriti i prilagoditi naravi konkretne osobe. A, potom je put djetetovog pozitivnog razvoja osiguran. Ali, da bi dijete do toga došlo, posebice ono bez roditelja, mora osjetiti da je istinski voljeno, mora osjetiti ljubav, jer bez ljubavi nema ni dobrote, a ona je temelj svega ljudskog u nama. Najveća je vrijednost ljudskog života, tvrdio je Korczak, činiti dobro, biti dobar, a to ujedno znači znati primiti, ali još i više znati pružiti ljubav.

Šaljiva pedagogija

Sam Korczak je impresivan primjer kako se s ljubavlju skrbiti za druge čak i u najtežim okolnostima i vremenu. Bez interakcije ljubavi i dobra, cijela je pedagogija tek puka fraza. Korczak je uređivao i cijeli niz znanstvenih publikacija, a u svijetu je postao poznat njegov časopis „Mali pregled“, jedinstven po tomu što su ga redigirala sama djeca. Istodobno, vodio je i popularnu radioemisiju „Šaljiva pedagogija“, odnosno činio je sve kako bi svoj rad što je moguće više približio javnosti i zainteresirao je za probleme nezbrinute djece. Od njegovih znanstvenih djela najpoznatija je trotomna knjiga pedagoških eseja „Kako zavoljeti djecu“ (1920.g.), a cijeli fascinantni opus, tj. život i rad ovog nesvakidašnjeg čovjeka inspirirao je glasovitog filmskog redatelja Andrzeja Wajdu da 1990. g. snimi o njemu film, koji je kritika s oduševljenjem primila. Povodom stogodišnjice njegova rođenja bila je formirana Međunarodna udruga za promicanje ideja J. Korczaka, u čijem radu danas sudjeluje i velik broj nobelovaca, koji smatraju da on zbog svoje humanosti, moralne i duhovne snage i ljudske hrabrosti, mora (p)ostati trajnim uzorom za cijelo čovječanstvo.

Početkom 1940.g. njemačke su okupacijske vlasti zapovjedale Korczaku da se sa svojim štićenicima mora preseliti u geto.

Neljudski uvjeti

Bez hrane, ogrjeva i uvjeta za elementarnu higijenu, Korczak je nastavio sa svojim odgojno-obrazovnim radom, čak štoviše, i u tako neljudskim uvjetima organizirao je koncerte i predavanja. Ali, u zimu 1942.g. uvjeti života u getu postali su nepodnošljivi: starci, bolesni i djeca su umirali od hladnoće, (za)vladala je opća glad, a pomoć poljskih prijatelja je presušila. U proljeće iste godine situacija se dodatno pogoršala: proširila se epidemija tifusa i ulice su bile prepune leševa. Drugim riječima, život u getu pretvorio se u pravi pakao, a SS-ovci su počeli sa svakodnevnim racijama i strijeljanjima velikog broja Židova kao vid odmazde za neposluh. Masovne deportacije Židova iz Varšavskog geta u logor smrti u Treblinku započele su 22. srpnja 1942.godine, ali prva velika skupina interniraca, a među njima i Korczak s njegovom djecom, bila je transportirana još 6. srpnja, a svi su bili pogubljeni u plinskim komorama između 5. i 6. kolovoza 1942. godine. Do sredine rujna iste godine, u Treblinku je bilo pobijeno ukupno 265.000 Židova.

U svojim memoarima Irena Sendler je opisala trenutak kada je posljednji put vidjela Korczaka i njegovu djecu: „Kada sam sa svog prozora ugledala dječju kolonu smrti, kojoj se na čelu nalazio Janusz, shvatila sam da ga posljednji put vidim. U naručju je držao najmlađe dijete iz doma, a drugo je vodio za ruku. Ostala su djeca bila svečano obučena, koračala su u četveroredu, tiho, bez glasa i suza“.

Sendler, koja je i sama preživjela nepojmljive patnje, svoju priču završava riječima: „Sva moja ratna, čak i ona najdramatičnija iskustva, uključujući stravične fizičke torture kojima sam bila izložena u zatvoru Gestapa, na mene nisu ostavila takav dojam, kao pogled na Korczakovu kolonu smrti, koja je tako mirno i polako, a opet tako sablasno dostojanstveno, išla u susret smrti. A najstrašnija u svemu tome bila je šutnja nas Poljaka, Varšavljana. Treba priznati zastrašujuću, ali istinitu činjenicu: Židove Varšavskog geta, u ovom slučaju židovsku djecu, ostavili smo same, okretali smo pogled od njih i prepustili ih njihovom zlokobnom usudu“.

Svaka, pa čak i ona najteža ljudska bol, blijedi pred dječjom suzom i dječjom patnjom, rekla je nakon rata u jednom intervjuu Irena Sendler. A Korczak je svojom plemenitom dušom, svojim aristokratskim, a tako ljudskim ponašanjem, nastojao barem donekle ublažiti njihove boli, muke i jade. Stoga, za sve ono što je (u)činio za svoju djecu, uključujući dakako i dragovoljni odlazak u smrt zajedno sa svojim štićenicima, nadilazi bilo kakve riječi zahvale i(li) divljenja. Jednostavno, uspomeni ovog čovjeka treba se s dužnim poštovanjem, bez suvišnih riječi, u šutnji, duboko pokloniti. Jer, kako je to jednom slikovito (iz)rekao glasoviti škotski filozof Thomas Carlyle: „Riječi pripadaju vremenu, a šutnja vječnosti“. Tako bi i uspomena na Korczaka trebala (p)ostati vječnom. ☆

The New York Times

3. listopada 2012.

ŽIDOVSKI KRAJ U SIBIRU POSTAO PRIVLAČAN

Piše David M. Herszenhorn

BIROBIDŽAN – Andrej Zasorin, duhovni vođa stare sinagoge u ovdašnjem glavnom gradu ruske Židovske autonomne regije, ponovorođeni je Židov koji je Boga otkrio nakon što je zbog pljačke proveo na robiji 23 godine. Pa čak i u tom trenutku, Zasorin se vratio judaizmu tek nakon očijukanja s ruskim pravoslavljem i nekim pentekostalnim crkvama.

Jelena Saraševskaja, urednica lokalnog lista Birobidžaner Šterna, koji tjedno objavljuje dvije do tri novinske stranice tekstova na jidišu, nije Židovka. Ona je potomak Kozaka, ali udala se za Židova i za studija naučila čitati i pisati na jidišu.

Identitet je složeno pitanje u ovoj donkihotovskoj židovskoj pokrajini koju je, još nekih dvadeset godina prije osnutka države Izrael, uspostavio Staljin u ovim komaraca prepunim močvarnim krajevima ruskog Dalekog istoka. Dok goleme menore ispred željezničke postaje, ulični natpisi na jidišu i sveprisutne Davidove zvijezde Birobidžanu daju privid židovskog Disneylanda, sam grad često stvara dojam vjerske vjerodostojnosti koja bi se mogla usporediti s kulinarskom vjerodostojnošću bečkog odreska u banjolučkom somunu.

Zbog ovog jaza što postoji između duha i duhovnosti grada – a da se ne govori o sve manjem broju ljudi koji doista sebe nazivaju i drže Židovima – komentatori već desetljećima na-

javljuju urušavanje i nestanak Židovske autonomne oblasti. Bez obzira je li riječ o njujorškom Upper East Sideu, Jeruzalemu ili tom zabačenom komadiću Sibira uz kinesku granicu, nešto je židovsko onoliko koliko su prisutni i zamjetni židovski običaji. A kad je riječ o sovjetskom Cionu, gospođa Saraševskaja jedna je od onih kojoj je doista dosta podsmjehivanja.

„Ne krivim strane novinare, jer od toga pate i ovdašnji novinari,“ govori Jelena Saraševskaja dok sjedi u svom uredu u Lenjinovoj ulici. „Govore

kako je 'Staljinov eksperiment, projekt Birobidžan, propao' – tim se klišejima koriste – i to doista, pošteno govoreći, već postaje nesnosno. Za Boga miloga, govorimo o živim ljudima, razumijete? I nije na njima, novinarima, da sude. Tim je putem krenuo povijesni razvoj i povijest je sve to omogućila. U najmanju ruku, Židovi koji su se ovdje doselili spasili su se od Holokausta. Na ovom su mjestu spašeni brojni životi.“

Naravno, ponekom je uspjelo preživjeti naciste, a onda su tisuće pomrle pod Staljinovom vladavinom. Ali, ako je nagovaranje i nukanje ruskih Židova da se zapravo iseles do najudaljenijeg područja ruske države uvijek stvaralo dojam kao da je riječ o okrutnoj šali, drugovi u Kremlju teško da su mogli predvidjeti kakvom će poantom završiti ta šala.

Za razliku od mjesta o kojima se tijekom godina razmišljalo kao odredištima za raseljavanje Židova – poput Ugande, Aljaske ili Japana – Birobidžan se ne može otpisati kao fusionsna u zapisu povijesti ili odbaciti kao izmišljotina. Premda nikad nije postao ratarskom, socijalist-židovskom utopijom, kakvim su ga neki utemeljitelji oblasti zamišljali, Birobidžan je i dandanas židovska naseobina.

Nakon što je bila zatvorena sredinom devedesetih godina prošlog stoljeća, stara sinagoga, sklepana drvena jednokatnica, i dalje djeluje. Nova sinagoga, gradnju koje je financi-

nastavak na sljedećoj strani

Fontana na glavnom trgu Birobidžana

rao Čabad-Lubavič hasidski pokret, podignuta je u središtu grada, zajedno sa židovskim komunalnim centrom. Ulica Šolem Alejhem i dalje je glavna gradska prometnica, a kip Guslača na krovu i dalje pozdravlja publiku na ulazu u simfonijsku dvoranu.

Udio Židova pao je ispod sedam posto od ukupno 76.000 stanovnika, koliko ih živi u Birobidžanu, te na manje od dva posto u širem području. Vrlo ih je malo religioznih.

No, neki Židovi koji su se nakon sloma Sovjetskog Saveza iselili u Izrael, u međuvremenu su se vratili – dom ih je odvuкао iz Obećane zemlje, koja im nije mogla obećati život u miru i spokoju.

Tijekom istog vikenda prošlog mjeseca Birobidžan je proslavio Roš Hašanu i 75. obljetnicu postojanja grada. Posjetitelji su dolazili vlakom, Transibirskom željeznicom, kako bi vidjeli ime napisano velikim slovima na jidišu. I u jednoj od lokalnih osnovnih škola nastava se i dalje izvodi na jidišu.

„Za mene je Birobidžan bio svojevrsni šok zbog toga što sam rođen u židovskoj civilizaciji,“ priča Marek Halter, francuski pisac židovskog podrijetla. Halter je ostao toliko šokiran gradom što ga je posjetio 2011. da je o njemu snimio i dokumentarni film pod naslovom „Birobidžan, Birobidžan,“ a napisao je i roman u kojem je taj grad uzet za mjesto radnje. „Sve je nalikovalo na Jurassic Park.“

Među Židovima što su se u Birobidžan vratili iz Izraela jest i Geršon Riss. Njegov je dvadesetdvođodišnji sin Elijahu danas rabin u novoj sinagogi.

„Godine 2004., nakon dugog izbivanja, došli smo ovamo na odmor,“ kaže rabin Riss. „Vidjeli smo nove zgrade, novu lijepu sinagogu i iskusili i doživjeli preporod židovske kulture.“

Kao dječak, rabin Riss se prisjeća kako je odlazio u kazalište u kojem se govorilo jidišem te gledao „Tevijeva mljekara“ Šolema Alejhema i „Vješticu“ Abrahama Goldfadena.

Dužnosnici su nedavno najavili da su pronašli zemljište za prvu džamiju u gradu. Na prigodnoj ceremoniji Roman Leder, vođa židovske zajednice, lokalnom je imamu uručio pre-sliku Starog zavjeta.

Berel Lazar, glavni rabin Rusije, u jednom je intervjuu u Moskvi kazao da je Staljinov cilj bio iseliti sve ruske Židove na mjesta „na kojima ne bi mogli nanijeti mnogo štete.“ Drugi povjesničari govore da mu je cilj bio iskoristiti Židove kao tampon između Rusije i Kine.

Zbog svega toga, kaže rabin Lazar, Birobidžan nikad nije stvarno postao židovski kraj, neki oblik njihove domovine. „Je li po bilo čemu ovo područje više židovsko od bilo kojeg drugog područja Rusije? Ni slučajno,“ govori rabin. Staljin je „židovsku dušu oduzeo židovskom narodu.“

Ali, dok su prizori sa značajkama židovskog rijetki u Moskvi ili St. Petersburgu, Birobidžan ih je prepun. Čak se i u natpisima na ruskom često koristi hebraička kaligrafija. Nije se baš uvijek tako javno očitovao ponos tradicijom.

„U našoj mladosti bilo je razdoblje kad baš nije bilo ugodno i lako biti Židovom; bilo je čak i opasno,“ priča Vilen I. Arnapolin, koji je 24. prosinca 1937. postao prva beba uvedena u gradske knjige rođenih. „Sada svatko želi biti Židov.“

No, tvrditi da je počela renesansa, ipak bi značilo otići pre-daleko.

Kći Vilena Arnapolina i njegovo dvoje unučadi asimilirali su se i u putovnicama im piše da su Rusi, a ne Židovi. Njegova praunika, osamnaestogodišnja Vlada Jakšina, ne studira jidiš, već kineski.

U gradu nema ni košer samoposluge, niti restorana – jedino kineski chef po imenu Van Bao-Luin, koga nazivaju Kolja, povremeno poslužuje odreske i uživa u nazdravljanju gostima srdačnim L'Chaim!

U međuvremenu vjernici preživljavaju kako najbolje znaju i umiju.

Andrej Zasorin, koji je ponovo prišao sinagogi u koju je zalazila njegova baka još dok je bio mali dečko, predvodi ostarjelu kongregaciju po imenu Beit T'Suvah – Kuća iskupljenja – u kojoj se često ne može okupiti niti deset ljudi potrebnih za molitvenu skupinu. Rabin u novoj sinagogi, Elijahu Riss, ipak se nada da će se njegovoj nedjeljnoj školi ubrzo pridružiti novo pokoljenje.

Riva Kaskelevna Šmain, jedna od osnivačica Birobidžanera, lista koji je nedavno obilježio 78. godišnjicu izlazenja, govori da se nada i vjeruje u budućnost. „Postoji židovski dječji vrtić,“ kaže Rova. „Tako da vjerujem da će sve ovo opstati.“

Urednica Saraševskaja kaže da svi oni što tvrde kako je Staljinov eksperiment promašaj, uopće ne shvaćaju poantu. „Naravno, ovo nije Izrael,“ kaže Saraševskaja. „Ali to nije ni bio cilj. Ovakva kakva jest, Židovska je autonomna oblast prekrasna. To je mirno mjesto, ugodno mjesto ispunjeno spokojem, pogodno za oženjene parove, starije osobe i djecu.“ I naglašava: „To je jedno pravo židovsko mjesto.“ ✨

Preveo s engleskog
Zoran Bošnjak

The New York Times

2.listopada 2012.

OH, ŽIDOV U KINI!

Piše Clarissa Sebag-Montefiore

PEKING – Kad ljudima s kojima se susrećem u Kini kažem da sam Židovka, često naiđem na isti odgovor: „O, tako ste pametni i mudri!“, kaže Kinezi kimajući glavom i dodaje: „Tako dobro upravljate novcem. Kinezi i Židovi – mi imamo mnogo zajedničkog.“

Osim posjeta komunalnom centru Čabad u povodu glavnih vjerskih svetkovina, kao i zajedničkog objedovanja sa židovskim prijateljima na Pesah u njihovim kućama okruženima vrtovima, po malo čemu se razlikujem od tisuća drugih iz Europe što žive u kineskoj prijestolnici.

Po izgledu sam laowai, bezlična strankinja što dolazi iz svijeta o čijoj povijesti i ljudima velika većina Kineza zna vrlo malo. Pa ipak, kad otkrijem svoje etničko podrijetlo, uvijek se iznenadim izrazima naklonosti što ga Kinezi pokazuju spram Židova. Objema kulturama, naglašavaju Kinezi, zajedničko je poštovanje prema obitelji, obrazovanju i, naravno, novcu.

No, tu toplinu prati jedna neugodna kvaka i pomalo bizarne nedosljednosti. Svi stereotipi što izazivaju izraze sklonosti na samom su rubu predodžbi koje su izazivale i poticale antisemitizam i njegove strahovite posljedice tijekom proteklog stoljeća. Deseci tisuća Židova što su tijekom Drugog svjetskog rata izbjegli iz nacističke Njemačke naišli su na dobrodošlicu u Kini, međutim, začudo, u današnjoj Kini Hitlera se naširoko poštuje – ne zbog počinjenog Holokausta već zbog činjenice da je bio snažan vođa koji je okupio njemački narod.

Ova vrsta posezanja za rasnim stereotipima raširena je u Kini. Brojni Kinezi vlastitih 55 etničkih manjina promatraju i vrednuju kroz sklop navodno prirodnih talenata i vještina. I premda ponekad ovdje mogu ići na ruku Židovima, ti se stereotipi također mogu pokazati štetnima za druge strance, primjerice, Afrikance što posjećuju Kinu, koji se redovito suočavaju s rasizmom.

Danas Židovi stranci – naime, vlastita kineska židovska zajednica, takozvani Kaifeng Židovi, nakon višestoljetne asimilacije praktički nestaju – mogu slobodno i nesmetano održavati svoje vjerske obrede. Djelomice to je posljedica ne-evangeličke prirode judaizma: dok država pokazuje nervozu kad je riječ o kršćanskim misionarima (i svakoj vjeri koja potiče masovna okupljanja i javlja se kao izazov i prijetnja autoritetu Komunističke partije), judaizam se tolerira zbog toga što niti ne pokušava poticati ljude na promjenu vjere.

Ode li se korak dalje, javlja se jedan opći pozitivan odnos – što graniči gotovo s fascinacijom – prema Židovima. Jedan mi je

prijatelj, koji je odsjeo u velikom pekinškom hotelu nedaleko od komunalnog centra Čabad, sav zapanjen pričao kako je kinesko osoblje u tom hotelu bilo spremno pomagati i izlaziti ususret židovskim gostima. Kad bi ga vidjeli s kipom na glavi osoblje bi pohitalo da mu otvori vrata, upali svjetlo ili pojača hlađenje u sobi – znajući da ortodoksnim Židovima nije dopušteno obavljati takve radnje na šabat.

„Većina Kineza vjeruje da su Židovi pametni i lukavi, umješni i spretni kad je riječ o zarađivanju, te da su mnogo toga postigli,“ rekao mi je nedavno profesor Xu Xin, direktor Instituta za židovske studije pri Nankinškom sveučilištu (jednom od pet-šest takvih centara u Kini koji se bave izučavanjem judaizma).

„Otkrića o mudrosti židovskog naroda,“ jedan od korisničkih računa na najvećoj kineskoj mikroblog internetskoj stranici Sina Weibo, ima gotovo milijun i pol ljubitelja. Jedno od otkrića: „Kako se obogatiti u nepovoljnim okolnostima.“

Ta logika – po kojoj se Židovima kao narodu divi zbog uspješnosti usprkos njihovoj malobrojnosti i ugnjetavanju kroz povijest – također je dovela do posebne izdavačke djelatnosti u kojoj sve brojnije knjige o samopomoći koriste židovsku kulturu i Talmud kako bi propovijedali kako uspjeti u poslovnom životu i svijetu.

„Židovstvo je mudra nacija burne povijesti. Sve su svoje iskustvo i mudrost prikupljali kroz pokoljenja polazeći od značajki kao što su iznimna moć zarađivanja i umijeće korištenja načina prikupljanja blaga,“ pojašnjavao je nedavno Zhu Xinyue, autor „101 tajne o zarađivanju novca u židovskim knjigama bilježaka“ (2011.) i „Učite sa Židovima kako zarađivati novac“ (2010.).

No, takvim se zbrzanim etničkim i rasnim formulama stupa na opasno tlo. Neki Kinezi vjeruju da „Židovi vladaju svijetom ili igraju ulogu veću nego što je stvarno imaju,“ objašnjava profesor Xu. „Ponekad se prenaglašava moć i snaga Židova.“

Prošlog je tjedna obilježen najsvetiji dan u godini, Jom Kipur. Kad mi ljudi u Kini govore da sam mudra ili da umješno baratam novcem, obično se nasmiješim te pristojno i smjerno kimnem glavom. Ove sam godine odlučila otkriti istinu: može čovjek biti Židov a da mu financije ipak budu u škripcu i da ga nitko nikada ne bi zamijenio za Einsteina. ☆

Preveo s engleskog
Zoran Bošnjak

HAARETZ

7.listopada 2012.

FILANTROPIJA HVATA KORIJENE MEĐU ISTOČNOEUROPSKIM ŽIDOVIMA

NARASTAJUĆA KULTURA DOBROVOLJNOG RADA NA LOKALNOJ RAZINI I PRIKUPLJANJE SREDSTAVA MEĐU ŽIDOVIMA U BIVŠEM SOVJETSKOM SAVEZU DOKAZ JE POVEĆANE SVIJESTI O OSLANJANJU NA VLASTITE SNAGE

U elegantnoj haljini i s karticom sa svojim imenom na prsima Daša Fedosejeva brzala je između stolova tijekom nedavne večere što ju je židovska zajednica u Moskvi upričila neposredno poslije Roš Hašane.

U organizaciji Ruskog židovskog kongresa na toj je gala večeri i prigodnoj aukciji prikupljeno 85.000 dolara.

Tijekom 2011. Kongres je dodijelio 385.000 dolara moskovskom židovskom sirotištu, a sav je taj novac prikupljan sličnim akcijama na lokalnoj razini.

Prikupljanje značajnijih novčanih sredstava na lokalnoj razini potvrda je nečega što je u bivšim zemljama sovjetskog bloka sve do prije nekoliko godina bilo posve nezamislivo.

U tom dijelu svijeta židovske zajednice godinama su nekako preživljavale uz pomoć što je dolazila sa Zapada i bila namijenjena socijalnoj skrbi i jačanju samih zajednica.

No, kako su rasle, te su zajednice postajale sve samostalnije i sve se više oslanjale na vlastite snage. Na lokalnoj razini to se očitovalo i u narastajućoj kulturi i dobrovoljnog rada i filantropije.

„U posljednjih nekoliko godina sve se više mladih Židova javlja za dobrovoljni rad i svjedoci smo kako rastu sredstva prikupljena darovnicama, a to su dvije značajke istog trenda davanja i poklanjanja,“ kaže Matvej Členov, zamjenik direktora Ruskog židovskog kongresa.

„Devedesetih godina prošlog stoljeća stvarao se dojam kako se borimo da bismo opstali u postkomunističkim nemirima i previranjima,“ govori Členov.

„Danas u Rusiji raspoložemo s više vremena i novca, pa ima ljudi koji traže načina i da nešto dobro čine za zajednicu.“

Členov tvrdi kako se to odnosi ne samo na Židove, već i općenito na rusko društvo.

U ukrajinskom gradu Dnjepropetrovsku ovih se dana otvara i posvećuje židovski komunalni centar vrijedan 70 milijuna dolara.

Gradnju centra u potpunosti su financirali lokalni filantropi. Po ostalim gradovima Ukrajine židovski komunalni centri potiču aktivizam i filantropiju među mladim Židovima, dok starije članove privikavaju na plaćanje članarine.

U Poljskoj American Jewish Joint Distribution Committee nedavno je primio svoju prvu poveću donaciju od lokanog filantropa.

Promicatelji i zagovornici židovskog načina života u Istočnoj Europi tvrde kako je u zemljama bivšeg sovjetskog bloka teško pridobiti i potaknuti ljude da zajednici poklanjaju svoje slobodno vrijeme i novac zbog gorkih uspomena na „dobrovoljni rad pod prisilom,“ a i zbog duboko usađene sumnjičavosti u ideju o žrtvovanju za zajedničko dobro.

„U bivšim državama sovjetskog bloka gotovo ni ne postoji kultura davanja i dobrovoljnog rada, a točno znam i zašto,“ govori Karina Sokolovska, direktorica poljskog ureda JDC-a.

„Iz vremena dok sam odrastala u komunističkoj Poljskoj prisjećam se kako smo redovito, svakog mjeseca odlazili na neki oblik ‘dobrovoljnog obvezatnog rada’.

Odlazili bismo nekamo i radili što bi nam se reklo. Takve stvari duboko utječu na vaš odnos spram rada unutar zajednice.“

Kad je riječ o takvim oblicima društvenog rada i djelovanja, dvadesetdvođodišnja Marija Zarud iz Odesa u vlastitom je domu naletjela na prepreke.

Gospođa Zarud, regionalna koordinatorica programa Metzuda – programa za razvijanje rukovodnih sposobnosti unutar židovske zajednice, koji financira JDC – priča kako je morala preklinjati i uvjeravati svoje roditelje da je taj njezin rad unutar židovske zajednice dobar i koristan.

„U početku nije bilo lako. Morala sam ih prisiljavati da uvide kako uludo ne tratim svoje vrijeme,“ ističe Marija osvrćući se svoje tinejdžerske godine tijekom kojih se počela uključivati u prve JDC programe i projekte.

Poput brojnih ljudi odraslih pod komunističkom vladavinom, i njezini su roditelji bili sumnjičavi kad je riječ o organizacijskom aktivizmu, kaže Marija.

Dok pokoljenje njezinih roditelja s podozrenjem gleda na dragovoljni rad, mladi su Židovi svjesni da je i njima zadaća – a ne samo međunarodnim židovskim skupinama što dijele pomoć – da grade i jačaju svoje zajednice, zaključuje Marija.

The Beit Grand Jewish Community Center u Odesi, svečano otvoren 2010. godine zahvaljujući darovnicama američkih Židova, naplaćuje pristojbe za sve kulturne djelatnosti, kako tvrdi Ira Zborovskaja, djelatnica lokalnog ureda JDS-a.

„Čak i ako je riječ o simboličnim svotama, svatko mora nešto dati i podmirivati cijenu neke usluge,“ kaže Zborovskaja.

U vrijeme sovjetske vladavine „naplaćivanje pristojbi za kulturne djelatnosti bilo je nezamislivo – sve je bilo besplatno,“ kaže Kira Verkhovskaja, direktorica Migdala, drugog židovskog komunalnog centra u Odesi.

I u tom se centru redovito naplaćuju pristojbe, ali najveći dio proračuna namiruje se od darova i poklona Židova sa Zapada.

„Ako se od njih zatraži da plate, neki stariji ljudi nisu baš sretni,“ kaže Zborovskaja.

I Migdal i Beit Grand imaju posebne programe kojima je cilj poticati mlade Židove da zajednici posvećuju svoje vrijeme i poklanjaju novac.

Beit Grand vodi i luksuzni dječji vrtić u koji dolazi 40 djece dobrostojećih roditelja, koji za tu uslugu mjesečno mogu izdvajati 500 dolara – otprilike dvostruku prosječnu mjesečnu plaću.

Vrtić je iznimno popularan pa se već stvorio podulji popis djece koja čekaju na red da budu primljena. Godišnji prihod od 240.000 dolara od pristojbi u znatnom djelu pokriva troškove drugih programa, uključujući i humanitarne djelatnosti.

Pa ipak, govore stručnjaci, kultura davanja i poklanjanja znatno je manje raširena nego na Zapadu.

Prema službenom popisu iz 2010. u Rusiji živi 265.000 Židova, a predstavnici Svjetskog židovskog kongresa procjenjuju da se taj broj kreće barem oko 330.000.

Filantropija se uglavnom svodi na tanak sloj „oligarha i superbogatih Židova,“ tvrdi Chlenov.

„Nedostaje nam ona pouzdana vrsta malih darova i donacija što dolaze iz redova pripadnika srednje klase, odnosno upravo ono što se dešava u sklopu sustava djelovanja – sustava federacije židovskih udruga u Sjedinjenim Državama,“ kaže Členov.

Pokušaji prikupljanja sredstava među pripadnicima tog sektora polučili su izvjesne rezultate, ali ukupno prikupljena sredstva nikad nisu prelazila preko 150.000 dolara po kampanji.

U Ukrajini, tvrdi direktor Ukrainian Jewish Committee Eduard Dolinski, srednja klasa još ne otvara svoju novčarku.

„Od sredine devedesetih godina svjedoci smo kako uvijek istih deset do petnaest bogatih Židova financira humanitarno djelovanje,“ kaže direktor spomenutog ukrajinskog odbora. „Nažalost, taj se broj ne povećava.“

Drugim riječima, unatoč činjenici da židovska populacija u toj zemlji broji 360.000 do 400.000 pripadnika, ukrajinsko bi se židovstvo suočilo „s humanitarnom katastrofom“ da nije američkog novca, ističe Dolinski. ☆

S engleskog preveo
Zoran Bošnjak

IN MEMORIAM

ADA STAMENKOVIĆ ROĐ. KARDOŠ-KREMEN (1919.-2012.)

Na dan 2. lipnja 2012. otišla je još jedna od posljednjih iz generacije naših pravih „yiddishe mama“. Prije dvadesetak godina svake nedjelje za velikim stolom u Klubu općine sastajalo se njihovo društvo. S Adom tu su bile Elza Goldner, Branka Akerman, Ljerka Kallai, Ljerka Deutsch, Vera Deutsch, Ružica Špicar, Mira Attias, Elza Pollak, Jelena Vi-

culin, Marta Centner i druge kojih više nema, ali sve još žive u sjećanjima nas, njihove djece i unučadi.

Ada Stamenković rođena je 6. veljače 1919. godine u Zagrebu, kao najmlađe od šestoro djece u obitelji trgovca Adolfa Kardoša i Zlate rođ. Rosenberg. Nakon završene gimnazije studirala je farmaciju.

Početkom Drugog svjetskog rata napustila je Zagreb i sa sestričnom obitelji sklonila se u Rijeku gdje se udala i 1947. godine rodila kćer Zlatu. Njezini roditelji i tri brata stradali su u logoru. Sin brata Lacija, Branko, preživio je logor Jasenovac i ostao siročić, a Ada ga je usvojila i odgojila kao svoje dijete. Nakon povratka u Zagreb bavila se prevođenjem, jer je govorila njemački, talijanski i francuski, a radila je i kao turistički vodič po Zagrebu za razne delegacije. Bila je aktivna članica Vijeća i Ženske sekcije Židovske općine Zagreb.

Do zadnjeg dana bila je u krugu svoje obitelji – kćerke Zlate, zeta dr. Mate Sučića, unučadi Ade i Ivora i praunuke Matee, koji su joj pružali puno ljubavi i zadovoljstva. Za njom tuguju i mnogi prijatelji i rođaci, a Zlata i svi mi koji smo izgubili naše mame osjećamo kao u ovoj staroj pjesmi „Yiddishe mame“:

„A yidishhe mame,
Oy vey, vi bitter, ven zi felt
...
In vaser un fayer
Vilt zi gelofn far yikh kind.
Nisht haltn ir tayer,
Dos is gevis di greste zind.
Oy vi gliklekh un raykh
Iz der mentch, vos hot
Aza sheyne matone geshenkt fun Got,
Aza altinke yidishe mame“

„Židovska mama ,
o kako je gorak život kad više nije tu.
...
Kroz vodu i vatru
ona bi išla
za svoje dijete.
Ako je ne cijenimo,
to je najveći grijeh.
O kako je sretan i bogat čovjek
koji je dobio taj divni dar od Boga-
svoju staru yiddishe mame. ☆

Nada Centner

DOBROVOLJNI PRILOZI

ZA DOM ZAKLADE LAVOSLAVA SCHWARZA

**Sara /Šarika/ Danon
i obitelj Branimira Novaka 1.000,00 kn**
povodom godišnjice smrti naše drage kćerke,
supruga i majke Paule Novak (rođ. Danon)

Obitelj Oblat – Roguljić 200,00 kn
umjesto cvijeća na grob gđi. Pauli Novak

Obitelj Oblat – Roguljić 200,00 kn
umjesto cvijeća na grob roditelja

Jelena Lovrić 950,00 kn

ZA SOCIJALNE POTREBE ŽIDOVSKJE OPĆINE ZAGREB

Mila Ajzenštajn Stojić 200,00 kn
u spomen na dragog supruga Jeronima Stojića

ZA UREĐENJE ZAJEDNIČKOG GROBA NA MIROGOJU

Jelena Polak Babić 500,00 kn
u spomen na drage roditelje
dr. Artura i Elzu Polak i seku Miru Polak-Popović

S IZLOŽBE „REMEK-DJELA ŽIDOVA LIKOVNIH UMJETNIKA“

I IZ ZBIRKE ŽIDOVSKE OPĆINE ZAGREB U GALERJI MILAN I IVO STEINER

Gore lijevo: Rafael Talvi: Moj znanac iz Jeruzalema, 1990., ulje
Gore desno: Hinko Juhn: Buđenje, 1934., bronca, reljef
Dolje: Jehuda Epstein: Molitva za Tiša Beav, 1923., ulje

Oskar Herman:
Vaza s cvijećem, 1968., tempera